

Putino atvejis kraupesnis ir turėtų labiau priminti Kingo romanų dvasią	p. 2
Dalia turi būti įvardijama ne kaip nepalūžusi, o kaip sistemą nulaužusi moteris	p. 4
Nuo visokių parodų atidarymų jau kurį laiką išmokau išsisukti šimtu procentų	p. 14

Baba mirs per Kalėdas...

Įvasarojus baba visiems pranešė, kad per Kalėdas baigs savo žemės kelionę. Taip ir pasakė: „Mirsiu šiomet ant Kalėdų.“

– Eikit, eikit, – pasakė mano mama, babos duktė, šitai išgirdusi. – Ką dar sugalvosit? Pirma, jums viso labo septyniasdešimt treji, o tai ne tiek ir daug. Antra, anei sergat, anei sveikata skundžiatės.

– Vis vien mirsiu, – nepasidavė baba. – Mano motina pasimirė Kalėdų dieną, turėdama septyniasdešimt trejus, ir jos motina numirė per Kalėdas septyniasdešimt trejų. Ir viena, ir kita jaučio sveikatą turėjo, o kad jau valanda išmušė – gulkis ant lentos.

– Nuodėmė taip kalbėt ir galvot, – atsakė mama. – Tik Dievulis žino, kada toji valanda išmuš, žmonėms nevalia to žinoti.

– Ir Dievulis žino, ir aš žinau, – laikėsi savo baba. – Verčiau staiga sveikai numirti, nei pačiai kamuotis ir kitus kankinti. Anava Priska penkiolika metų ant patalo pragulėjo – paralyžiuota, po savim darė, apsaugok Viešpatie. Taip visiems įsipyko, kad namiškiai net pasidžiaugė, kai Dievulis pagaliau ją pasiėmė.

– Ant Kalėdų mirt neapsimoka, – įsikišo tėvas. – Žemė gruodo surakinta, gyvas vargas duobę kast...

– Tau kad tik dykinėt, – atšovė baba. – Kas per didelės šventes numiršta, tas tiesiai dangun nueina...

Rimtas argumentas. Baba viską apgalvojo.

Ilgainiui tą pokalbį visi pamiršo, išskyrus babą. Baba žinojo, kad „valanda artėja“, ir ruošėsi kaip įmanydama... Jos šėpoje viskas buvo tvarkingai surūšiuota ir surašyta atskiruose lapeliuose: „Skarelės vainikams“, „Nosinės žmonėms“, „Rankšluosčiai duobkasiams“, „Apatiniai į karstą“, „Suknia į karstą“, „Batai į karstą“, „Paklodės veidrodžiams“. Kitą kartą ima ir viską perrūšiuoja arba pakeičia „suknią į karstą“ ar „batus į karstą“ kitais – madingesniais, aktualesniais ir patogesniais daiktais.

Būna, apie neišvengiamą mirtį baba primena, kad niekas nemanytų ją tuščiai ir lengvabūdiškai kalbėjus. Prisėlina prie mamos, kai niekas jos nesitikėdavo, ir ima mokyt: „Apvilksit man tą mėlyną suknią su gėlėmis. Juodos nereikia, ten, po velėna, ir taip juoda... Ir akuliorus su futliaru šone, kad neieškočiau. Gal jų ten neprireiks, bet visko gali būti. Ir kuskelės ant kaklo nepamirškite...“ Mama tik irzliai numodavo ranka ir nieko babai nesakydavo.

Vieną dieną pas mus atėjo stalius Stepanas. Baba atsigulė ant sofos, o Stepanas ją matavo su rulete ir rašėsi babos matmenis į bloknotą.

– Viską tiksliai ir dailiai padarysiu, Zacharovna. Ne pirmas kartas, nesirūpink, – patikino stalius ir išėjo babos karsto obliuoti...

Stepanas darė karstus visiems norintiesiems. Kai kas nors iš senių sunegaludavo, kaime sakydavo, kad netrukus Stepanas jo ateisiąs. Ir persižegnodavo.

Retkarčiais babą aplankydavo jos draugės – baba Ulijana ir baba Fedoska. Jos kalbėdavosi apie laidotuves, vainikus, budynes, kapus, kapines, kryžius ir paminklus, apie tai, kaip dera žmogui į aną pasaulį išeiti. O paskui atsidėjusios uždainuodavo: „Eisiu kelionėn paskutinėn, žengsiu nedulkančiu keliu...“ Mūsų Kudlius joms pritarėdavo ilgesingu stūgavimu iš būdos, tarsi suprasdamas visą akimirkos dramatiškumą.

Taip praėjo vasara ir rudenio, sulaukėme žiemos... Pamažėl artinosi Kalėdos... Buvo gailu babos, bet mokykloje visiems pažadėjau, kad per Kalėdas baba numirs, ogi aš netroškau pasirodyti kaip neatsakingas žmogus. Tam tikra prasme buvau suinteresuota šalis, nors galbūt tai ir nuodėmė.

Kūčių rytą baba pradėjo oficialią prisimatavimo ceremoniją. Suolą po abrozais apklojo švaria lovatiese, baltai apsitaisė, užžibino žvakelę, atsigulė, susidėjo rankas ant pilvo ir užsimerkė...

– Nejuokinkit žmonių, net pyktis ima! – širdo mama.

Baba nieko neatsakė – čia jau ne jos pasaulis...

Šitai, nepalenkiama ir netrikdoma, baba išgulėjo iki pačių pietų. Aš kartkartėmis atsargiai pritykindavau prie babos pažiūrėti, ar ši dar kvėpuoja. Baba dar kvėpavo...

Mama, kūčių begaminama, paklausė babos:

VITALIJ ČEPYNOHA

Vitalijus Čepynoha (g. 1969) – ukrainiečių rašytojas, tinklaraštininkas, politikas. Daug metų dirbo žurnalistikos, politinės komunikacijos srityse. 2006–2019 m. Ukrainos Aukščiausiosios Rados narys, buvęs ministrės pirmininkės Julijos Tymošenko spaudos atstovas. Pagal išsilavinimą – istorikas. Knygos „Laisvės kilmė: pilietinės visuomenės koncepcijos ištakų ir raidos apmąstymai“ (*Походження свободи: осмислення витоків та розвитку концепції громадянського суспільства*, 1996) bendraautoris (su Olegu Procenka). Nuo 2020 m. – prestižinės ukrainiečių BBC metų knygos premijos vertinimo komisijos narys.

Apsakymas *Баба помре на Різдво...* paimtas iš šiuolaikinių ukrainiečių autorių trumposios prozos antologijos „25 kalėdinės istorijos“.

Tomo Tereko koliažas

– Ma, o kur mūsų razinkos?.. Girdit ar ne?

Sunkiai atsidususi, baba grįžo pas mus – žemiškus ir menkus – iš pusiaukelės mirusiųjų karalystėn.

– Va ten, stalo apatiniame stalčiuje, rodos, – pasakė baba.

– Nėra ten, jau ieškojau...

Atsidususi dar giliau, baba pakilo nuo mirties patalo ir nuėjo razinkų ieškoti, nes palikti šeimą be kūčios Kūčių vakarą – dar didesnė nuodėmė, nei mirti ne laiku.

Paskui baba stebėjo, ar tinkamai verda košelienu, įkūrė krosnį ir minkė tešlą pyragams. O vėliau atėjo baba Ulijana, mat jos ožka apsirgo. „Kažką suėdė, parazitka“, – baba Ulijana nustatė gyvuliui diagnozę. Tada baba užsilipo „ant aukšto“ savo mazginėlių, kad rastų žolelių tai ožkai pagydyti (baba turėjo daugiau nei šimtą tų mazginėlių), ir jiedvi išėjo pas nesveiką ožką. Nes per Kalėdas turėjo mirti mūsų baba, o ne ožka. O paskui atėjo kalėdotojai, ir baba, atsivožusi skryniją, „kanchvetų ir pinigų“ jiems ieškojo.

Vakare tėvas su mama nuvažiavo pas tetą Lidą – mamos kumą ir mano krikštamotę, – nes ši šventė gimtadienį. Manęs su savimi neėmė. Tetos Lidos vaikai sirgo kiaulyte, ir mama nenorėjo, kad jie mane užkrėstų.

Aš nežinojau, kas ta kiaulytė. Įsivaizdavau, kad sergant šia liga žmogaus nosis pamažu virsta kiaulės šnupu, rankos – nagomis, ant užpakalio išauga uodega, ir greitai tu

patampi paršeliu. Bijojau tokios metamorfozės. Paršelius per Vėlykas skersdavo.

Taigi likome namie dviese su baba – laikinai gyva. Nes mirusios žinioj manęs niekas nepalikytų.

Sėdėjome abu prie krosnies, o už lango krito purus kalėdinis sniegas. Baba man pasakojo apie mirtį, Dievą ir Bibliją, o aš mėginau palaikyti pokalbį ta vienintele jai įdomia tema.

– Mačiau per televizorių, kad Indijoje žmonės po mirties sudegina. O pas mus kodėl taip nedaro? – paklausiau babos.

– Nevalia žmogaus deginti. Nes kai ateis Teismo diena, ir mirusieji prisikels iš kapų, tai reikia, kad būtų kaulai, ant kurių mėsa ataugtų, – paaiškino baba.

Įsivaizdavau, kaip mirusi baba pakyla iš kapo ir ant jos atauga mėsa. Buvo baisu. Tegul ji sau guli po žeme ir toliau.

– O diedukas nuo ko mirė? – paklausiau babos.

– Arielka jį suėdė, – atsiduso baba.

Gyvo dieduko niekad nemačiau. Bet ant sienos kabėjo jo fotografija. Diedukas buvo su kartūzu ant galvos ir revolveriu prie šono. O šalia jo stovėjo dar jauna mano baba. Ilgą laiką negalėjau patikėti, kad mūsų baba kadaise buvo jauna. Fotografijoje ji buvo panaši į mano mamą.

Mano abstraktus mąstymas buvo silpnai išlavintas, todėl vaizdavausi, kaip arielka ėda dieduką. Butelis, it lydeka ar ryklis, plėšriais dantimis griebia dieduką už kojų... Man buvo keista, kad senelis nenušovė arielkos iš revolverio ir lengvabūdiškai leidosi suėdamas.

Vėliau pas mus vėl atėjo baba Ulijana. Norėjo pažiūrėti, ar dar nemirė mano baba, ir pasakyti, kad ožka atsigavo. Ožkai neapsakomai pasisekė, kad baba tebebuvo gyva.

Paskui jiedvi susėdo vakarienės ir išmetė po taurelę. Paskui dar po taurelę...

– Gal šiuomkart ir nemirsi, – pasakė baba Ulijana.

– Gal ir taip, – nenoriai pritarė mano baba.

– Žmogus planuoja, Dievas juokiasi, – išaiškino baba Ulijana ir namo išėjo. Baba Ulijana irgi be dieduko gyveno, jį per karą vokiečiai nužudė.

Mes ir toliau vienudu su baba sėdėjome. Baba man pasakojo apie mirtį, apie Dievą ir Bibliją. O už lango snigo ir snigo...

– Tiek pridrebta, kad vartelių neatplėši, – pasakė baba.

Apsigobė vilnone skara ir išėjo sniego kasti. Žiūrėjau pro langą į babą, kastuvu besidarbuojančią. Baba plūšo kaip ekskavatorius, ir net man tapo aišku, kad šiandien ji veikiausiai nemirs.

Grįžusi iš lauko, baba grindis ražine apšlavė, stalą nurinko, indus sumazgojo...

– Per šventę nieko negalima daryti – nuodėmė! – pasakiau babai, nes ir pats jau šį tą išmaniau apie gyvenimą.

– Tai jau taip, nuodėmė, – pritarė baba. – Bet kai namai sukuisti – tai dar didesnė nuodėmė...

Iš svečių pargrįžo mama su tėčiu.

– Ar tebegyva esat? – pasiteiravo tėvas babos.

– Trauk tave devynios, ar gali žmogus čia numirti? – atšovė baba. – Nėr man kada... Neturiu laiko gyvenimo gyvent, ką jau apie mirtį besakyt.

Ryte, kaip žadėjęs, stalius Stepanas atvilko babai karstą.

– Ai geras! – gyrė baba.

Vis laukiau, kol baba atsiguls į karstą, kad jį prisimatuotų, bet ji kažkodėl nepanoro.

Paskui kelias žiemas iš eilės su bičiuliu Slavka mes tuo karstu nuo kalno čiuožinėjome. O dar vėliau iš karsto ožkai ėdžias padarė. Ožka ėdė žolę ir šieną iš karsto.

– Matai, kaip pravertė, – kartodavo baba.

Baba pergyveno dar ne vieną ožką. Ir babą Ulijaną su baba Fedoska. Ir net patį stalių Stepaną. Ir numirė baba vis dėlto per Kalėdas, kaip ir ketino. Bet tai nutiko ne tada, o gerokai vėliau. Po dvidešimt aštuonerių metų...

Apie laiką

Tarpušvenčiu laikas tarsi sustojo. Savotiškame limbe tarp didžiųjų švenčių ir naujų metų buvo savų prievolių – praėjusių metų vertinimo, akcentų sudėjimo, naujų planų kūrimo. Ir galų gale konstatavimo, kad, metų skaičiui persiritus į didesnį, niekas nepasikeitė – tik laikas; jo tapo mažiau. Gruodžio pabaigos pūgos žemę pradėjo klostyti sniegu, nardinti į tikros žiemos snūdą. Juk kai sniego paklotė siekia 15 centimetrų, susidaro terpė, kurioje laikosi nulinė temperatūra, kad ir kiek šalčio yra išorėje. Šioje terpėje tarpsta ir nuo speigų gelbėjasi gyvybė: nakvoja smulkūs graužikai ir net paukščiai.

„Laiko yra tiek, kiek yra, ir daugiau nebus“, – rašiau draugei į kitą pasaulio kraštą. Pasirodo, klydau – perskridusi pusę pasaulio, ji gavo dovanų būtent laiko – dėl laiko juostų skirtumo jai jo padaugėjo septyniomis ar net aštuoniomis valandomis! Kai Lietuvoje laikrodžiai mušė 2026-uosius, vis dar markstėsi nuo kažkur už pusiaujo šviečiančios 2025-ųjų saulės. Naujų metų išvakarėse į buvusią „Suokalbio“ kavinę sugužėjo rašytojai, poetai, vertėjai, filosofai, menininkai ir siautė, persirengę literatūriniais personažais. Gal bent tokiu būdu mėginami sugrąžinti praėjusį laiką – kai ši vieta buvo pilna šurmilio, sriaubiamo vyno ir šokių ant židinio. Kokių tik personažų nepasirodė – po „Suokalbi“ goglinėjo net Poetų stalias, ant kurio nebebalto staltiesės – ratilai nuo raudono vyno taurių ir užgesintų nuorūkų įdagai; pats tikriausias praeities kavinių atavizmas, jau beveik nebeįsivaizduojamas. O gal kažkam, prarasto laiko beieškant, *madeleine* pyragėliu yra būtent ta į baro stalą užgesinta cigaretė šalia nugertos taurės.

Laikas, užverstas sniegu, ne teka, o stumiasi. Nors, žinoma, tai iliuzija. Laikas bėga ir tiems, kurie jo turi, ir tiems, kurie neturi ar turėti nenori. Neturėdamas laiko nūdien savaime esi šaunus, atrodo reikalingas ir lydymas sėkmės. Dėl snygio keliamas tapus neišvažiuojamiems ir Vilniuje bei jo apylinkėse visus skubančius įkalinus spūs-

tyse, laiko juse stovintiems staiga atsirado neproporcingai daug; deja, jo niekaip negalėjai panaudoti. Niekur neprasprūdo informacija apie patyrusius malonumą ir dėkingumą – dėl tų netikėtai atitekusių kelių valandų.

Neplanuoto ir nepanaudotino laiko turėti yra baisu, jis nereikalingas. Neplanuotas laikas atima kitą laiką – tą, kuris skirtas darbui, kūrybai, sportui, buvimui su draugais, vaikais ar sutuoktiniais. Knygų skaitymui, teatrui ir kinui. Bet ar laikas gali atimti laiką pats iš savęs?

Sarkastiškai liūdname Jimo Jarmuscho filme „Tėvas motina sesuo brolis“ (2025) irgi mėginama sugrąžinti laiką – tik nesėkmingai. Be ypatingos dramos, nepritem-

pinėjant parodomas tėvų ir vaikų tarpusavio santykių vakuumas: juk šiuo atveju susigrąžinti prarasto ar net nebuvusio ryšio neįmanoma. Gyvenimą dar norintis švęsti tėvas su palengvėjimu atsikrato aplankyti atvykusių nuobodžių vaikų, valdinga motina tik kartą per metus susitinka arbatėlės su tarpusavy konkuruojančiomis dukromis (viena jų, žinoma, – labiau mylima), tėvus palaidoję brolis su seserimi abejingai uždaro pilną sandėlių paveldėto šlamšto. Jarmuschas rizikingai žongliruoja klišėmis, bet daro tai taip talentingai, kad nejučia apima neįjauka kažkur atpažįstant save.

Panaši neįjauka ištinka laidotuviuose, stebint, kaip žvitrai ir spėriai kapo duobę užkasa netikėtai išdygę žaliūnai – laidotuvių ceremonijose išpleištuojantys kaip kažkuo trivalios figūros: treninguotos, pilnos gyvybės ir jėgos ką tik ištikusios mirties fone.

Laiko yra tiek, kiek yra, ir daugiau nebus. Jei suskaičiuočiau, kiek gyvenimo laiko praleidau spoksodama į vieną tašką, susidarytų solidus valandų, gal net parų skaičius. Norėčiau išmokti jo nešvaistyti, bet turbūt niekada neišmoksiu.

Žmogui skirtas laikas, kuriam apibrėžti pakanka dviejų atskaitos taškų – gimimo ir mirties, pastarąją visada įrodo savo nenugalimumą. Būdamas amžinas pats iš savęs, kartais vis dėlto jaukiai susitraukia iki akimirkos laimės. Dėl vieno esu tikra – tam, kad ją patirtum, užsimiršimas yra būtina sąlyga.

– EGLĖ FRANK –

Aklojo Gantenbaino (Maxo Frischo romano „Tarkim, aš Gantenbainas“ personažo, į kurį buvo įsikūnijęs skulptorius Mykolas Sauka) serviruotas stalias „Suokalbyje“. Neringos Butnorūtės nuotrauka

Tamsiosios Apšvietos karalystė

Vienas iš Tamsiosios Apšvietos arba Neoreakcinės Apšvietos autorių ir herojų yra programuotojas, tinklaraštininkas, verslininkas, mąstytojas Curtisas Yarvinas (slapyv. Mencius Moldbug). Jis daug dėmesio skiria galimai JAV monarchijai ar čia besiformuojančioms įsivaizduojamoms naujoms karalystėms aprašyti ir svarsto, ar Donaldas Trumpas tiktų šiam vaidmeniui. Yarvino požiūriu, naujų monarchijų pagrindas gali būti didžiosios korporacijos: jų piliečiai – akcininkai, o karalysčių centrai – nauji išmanūs miestai, nors kitos karalystės teritorijos gali būti virtualios arba tiesiog rinkos sferos. Karalysčių piliečių svarba būtų nustatoma pagal jų sukuriamą pridėtinę vertę, ši lemtų ir jų balsavimo teisę. Atrodo, kad ir Trumpas nėra prieš tokias svajones, o apie Yarviną jis tikrai žino iš viceprezidento J. D. Vance'o ir savo rėmėjo Peterio Thielio, o gal ir tiesiogiai. Tiesa, Yarvinas abejoja, ar tokiu pirmu karaliumi galėtų būti Trumpas ar Vance'as, nes kalba apie principą, o ne organizuoja ir vadovauja politiniam perversmui.

Paties Trumpo narciziškas aukso, šlovės ir karalystės (tiesiogine šio žodžio prasme) troškimas paskatino mane prisiminti Larso von Triero ir Tomaso Gislasono trijų sezonų serialą „Karalija“ (*Riget*) bei Stepheno Kingo scenarijų „Karalijos ligoninė“ ir serialą plėtojant Triero karalystės temą. Ir Trieras, ir Kingas kalba ne apie valstybę ir jos karalių, o apie ligoninę, kuri sujungia fizinę realybę, psichinius nukrypimus ir už jų atsiveriančią nesąmoningumo ir tamsos galaktiką. Pastaroji veržiasi į mūsų materialųjį pasaulį per žmonių baimes, godulį ir fantazijas ir taip sukuria neprognozuojamas dramas ar net tragedijas. Kingo scenarijaus variantas yra labiau siaubingas, o Triero labiau teatrinis ir filosofinis, bet abiejuose serialuose praeities vaiduokliai vaikšto šalia savivalės ir puikybės valdomų gydytojų, kurie atlikdami eksperimentus nori patenkinti savo ego. Yarvinas nekalba apie Triero karalystės ligoninę ir net nesvarsto šio jį, Yarviną, galbūt demaskuojančio serialo, o su visu rimtumu kalbina praeities dvasias. JAV tinklaraštininkas dar nurodo utopijos svarbą, nes pažanga arba naujumas skatina mokslo, verslo, technologijų eksperimentus, net jei šie paskatina tamsos galaktikos invaziją. Manau, kad tai, ką jis kalba, yra neoreakcinis utopizmas, kuris parodo vieną iš galimų ateities scenarijų, net jei šis mums nepatinka.

Šiandien Triero karalystės metafora neblogai atskleidžia ir Amerikos ir Rusijos (du skirtingi variantai) valstybių-ligoninių būklę. Trumpas kuria savo aukso viešpatiją

slėpdamasis nuo Jeffrey Epsteino failų ir šmėklų: nuo nepilnamečių merginų seksualinio išnaudojimo bylos ir nuo tyrimų dėl neaiškiomis aplinkybėmis mirusių asmenų, susijusių su Epsteino failais. Trumpo aktyviai slepiamas praeities šešėlis ir jo muičių bei visokiausių savivališku sprendimų gausa jį paverčia karalystės-ligoninės valdovu, tik ne Kingo siaubo serialo, o veikiau tragikomedijos. Putino atvejis kraupesnis ir turėtų labiau priminti Kingo romanų dvasią: valdovas tiesiogine šio žodžio prasme kalbasi su imperatorių šmėklomis, pokalbiuose-sapnuose kariauja su Kijevo Rusios pečenegais ir chazarais, klausosi Aleksandro Dugino beprotiškų pasakojimų apie grįžtančių hiperborėjų (šiauriečių) civilizaciją. Putinas yra psichopatas ir maniakas, kuriam jo paties istoriniai vaizdiniai rūpi labiau nei milijonų žmonių gyvybė. Daugelis turbūt įsivaizduoja, kad maniakai ir psichopatai turi rėkti, daužytis, būti nesuprantami. Tačiau šią iliuziją puikusiai paneigė Thomas Harrisas romane „Avinėlių tylėjimas“, pagal kurį pastatytame filme Hanibalą Lekterį puikiai suvaidino Anthony Hopkinsas. Filme Lekteris ne tik yra protingas ir puikus psichoanalitikas, gali patarti detektyvams, nagrinėjantiems įvairių psichopatų nusikaltėlių bylas, bet ir toliau lieka savo žvėriškame gurmaniškame pasaulyje. Patarti detektyvams ir politikos analitikams galėtų ne tik įsivaizduojamas Lekteris, bet ir režisierius Trieras ar rašytojas Kingas, kurie patys lankosi anapusiniuose pasauliuose ir supranta, ką reiškia gyventi ligoninės karalystėje.

Yarvinas taip pat lankosi istorijos šmėklų pasaulyje, sumaniai aplenkdamas pragarą ir bandydamas mus įtikinti korporacinio racionalumo pranašumais. Jis kalba apie Dantės politinį kūrinį „Monarchija“, juo remiasi, išvengdamas pokalbio apie „Dieviškąją komediją“ ir pragare kankinamus valdovus. Yarvino variniai valdžios trimitai skamba didingumo šlove, tačiau neasistuoja tiems valdovams, kurie kapanojasi Dantės pragaro pakriūtėse, o kviečia tuos buvusius lyderius, kurie žengtų su jo, Yarvino, gaivinamomis reaktorių utopijomis. Jis kalba apie tai, kad žmonėmis, kurie nesugeba sukurti didžiosioms korporacijoms ir jų miestams pridėtinės vertės, vis tiek bus pasirūpinta, kaip kai kurie šeimyniški vergvaldžiai rūpinosi savo vergais. Yarvino pasaulis remiasi iš mirusiųjų pasaulio prikeltomis politinėmis utopijomis ir tai yra politinio tikėjimo forma, iš kurios pašalintas Dievas. Tuo Yarvino monarchizmas skiriasi nuo Dantės „Monarchijos“. Pirmojo pasaulį valdo utopinis pažangos lauki-

mas, o Florencijos poetas mąstė Viešpaties kalba. Yarvino neoreakcionizmas yra paradoksalus: jis yra bedievis, nors jo cituojami reakcionizmo autoriai buvo labai tikintys, kaip kad konfederatas Alexanderis Stephensas ir jo garsioji *Cornerstone Speech* (1861) ar kiti herojai, vaikščioję ar tebevaikštantys ezoterizmo, masonybės ir gnosticizmo takais.

Posūkis į korporacijų karalystes, kurias, tiesa, valdo net ne iš senųjų giminių kilę monarchai, o naujieji generaliniai direktoriai, suartina Yarviną su Trieru ir Kingu. Jie išryškina tikrovės įtampas, apipurškia jas mums matomais dažais, parodo tai, ko nenorime pripažinti, ir kviečia skaitytis su istorijos šmėklomis. Vienoje iš savo viešų paskaitų „Istorijos pabaigos pabaiga“ Yarvinas argumentuoja, kad grįžimai, kuriuos siejame su dėmeniu „neo-“, vyksta nuolatos, tik pats jis yra apsiribojęs neoreakcionizmu, konfederatų Amerikos politinė revizija. Man čia svarbu ne tiek jo simpatijos vergovei ar Dugino nostalgija baudžiavai, o tai, kad jie parodo, jog istorija yra ne vien buvusių racionalumų paneigimas, bet ir visko, kas paneigta, kas virto mitu ir iracionalumu, nuolatinis grįžimas į mūsų gyvenimą. Štai kodėl istorija negali baigtis.

Yarvinas yra įdomus savo psichofilosofiniu noru grąžinti JAV į politinę būklę, buvusią iki Nepriklausomybės deklaracijos paskelbimo, grąžinti istoriją, kuri yra ne logiška, o iracionali: ji neturi krypties, nes juda ne į įsivaizduojamą ateitį, o visą laiką suka kreivus ratus. Neoreakcinės Apšvietos gynėjas skelbia, kad klasikinės Apšvietos racionalumas niekada nelaimės, ir todėl jis mus grąžina į, kaip aš vadinu, Triero kliniką, kur dar reikia išmokti priimtinai elgtis tarp sąmonės paribiais vaikščiojančių. Yarvino teorija niekaip nesusijusi su karais ir jis net nebando vaizduotis, kaip jo korporacinės karalystės, o mano manymu – ligoninės karalystės, ims tarpusavyje kariauti, nesupratusios, kad žmonija ilgą laiką kūrė politines sistemas, kurios padėtų suvaldyti keršto (Putinas), godumo (Trumpas) ir tamsos šmėklas.

– GINTAUTAS MAŽEIKIS –

Straipsnis parašytas pagal Lietuvos mokslo tarybos patvirtintą projektą „Reakcinga Tamsioji Apšvieta ir politinis neognosticizmas. Kritinės filosofijos požiūris“, Nr. P-LISm-25-3

Negalios balsai: nuo kolonizacijos link įtraukties

Normalumas ir negalia

Normalumas – tai sąvoka, kuri apibrėžia tam tikras žmogaus proto ir kūno suvokimo charakteristikas, kurios yra laikomos priimtiniomis, būtinomis ir patvirtinamos visuomenėje. Normalumas yra neseniai sukurta samprata, kuri padalija pasaulį į tai, kas yra normalu, ir tai, kas yra už normalumo ribos, – „nenormalūs“ kūnai, protai ir apskritai žmonės tampa nepriimtini visuomenėje.

Negalia yra glaudžiai susijusi su normalumu. Negalia žymi tam tikrą sutrikimą, kuris gali būti fizinis, psichologinis ar intelektinis, – žmonės, turintys negalią, susiduria su kultūrinėmis ir socialinėmis problemomis, nes jiems sunku integruotis visuomenėje. Negalia, kaip samprata, yra socialinio pobūdžio – ji buvo sukurta neseniai, tačiau tapo etiška ir politiška „įkrauta“.

Dažnai girdime fizinę negalią turinčių žmonių skundus dėl jiems nepritaikytos erdvės, tačiau šie nusiskundimai nesulaukia pakankamai visuomenės dėmesio, lieka neįvertinti, nutylimi, pamiršti, į juos žiūrima skeptiškai, tarsi fizinę negalią turinčių žmonių balsas turėtų mažiau galios. Negalią turintiems žmonėms dažniausiai atstovauja sveiki žmonės, kurie kuria negalios diskursą, tačiau žmonės, kurie turi negalią, ypač psichosocialinę, gali labai nukentėti, jeigu jie pasisako turintys negalią.

Taip susidaro paradoksali situacija: žmonės, kurie neturi negalios, gali laisvai apie ją kalbėti, o tie, kurie turi negalią, negali kurti diskurso, nes jie gali būti diskriminuojami ir dehumanizuojami. Negalią turintys žmonės susiduria su dvigubu pasmerkimu: jie pasmerkiami, jeigu ryžtasi kalbėti, ir pasmerkiami, jeigu nedrįsta pasipriešinti diskursui. Kyla klausimas: ar etiška kurti diskursą be negalią turinčių žmonių? Ar tik „normalūs“ žmonės turi teisę kalbėti apie negalią?

Siekiant įtraukti įvairias negalias turinčius žmones į diskursą, toliau bus analizuojama diskriminacija diskurse: negalios subjekto kolonizacija, o galiausiai bus bandoma surasti atsakymą: kaip filosofija, menas ir literatūra gali padėti įvairias negalias turinčius žmones įtraukti į diskursą.

Epistemologinė neteisybė: negalios subjekto kolonizacija

Dėl normalumo sampratos tiek žmogaus kūną, tiek protą suvokiame kaip vienybę ir vienodą. Nesusimąstome, jog gali egzistuoti neįprastai atrodantys žmonės arba žmonės, kurių psichinis pasaulis yra kardinaliai kitoks. Jeigu sutinkame fizinę ar psichinę negalią turintį asmenį, tuomet normalumo samprata atrodo klaidinga – pasaulyje egzistuoja kažkas, kas neatitinka normalumo nustatytų formų. Tačiau įvyksta kitokio žmogaus supriešinimas su norma – normalumas yra užgaulus, nes jis kuria idealų kūno ar proto vaizdą, kuris neatitinka realybės. Normalumo samprata, kuri sveikiems žmonėms padeda konstruoti savo tapatybę, negalią turintiems žmonėms kuria iliuzinį „neįmanomą“ tapatybės tikslą, kurio neįmanoma įgyvendinti.

Frantzo Fanono kolonizuoto subjekto analizė yra naudinga analogija kalbant apie negalios subjektą. Negalią turintys asmenys, kaip ir kolonizuotos visuomenės, save mato kolonizuotojo akimis, sukurdami tapatybę, kuri susieta su kolonizuotojo pasaulio supratimu. Negalios diskurse „kolonizatoriumi“ tampa medicininis diskursas ir visuomenė.

Kolonizuoti žmonės sau suteikia tam tikrą padėtį turėdami ryšį su kalba ir visuomene, kuri nusprendžia, koks yra kolonizuoto subjekto statusas. Kolonizuoti žmonės asimiliuoja dominuojantį naratyvą apie juos pačius, perima visuomenės vertybes ir kultūrinę poziciją jų pačių atžvilgiu. Taip vyksta psichinės erdvės kolonizacija – internalizuojamos normos, kurios ne tiek kuria, kiek žemina savę suvokimą.

Noras būti pripažintam visuomenės ir institucijų, kurios įtraukia į diskursą kontroliuojančias normas, kuria afektinę neteisybę: negalią turintys asmenys yra pavergti epistemologinės perspektyvos, todėl jie jaučia pyktį, nepasitenkinimą, izoliaciją, depresiją ir susvetimėjimą. Jeigu išreiškia šias emocijas viešai, jie cenzūruojami, o jų bandymas patekti į diskursą sutinkamas su priešprieša. Kolonizuotieji siekia patvirtinimo iš kolonizatorių ir patenka į neįmanomą situaciją, kur jie visada lieka pasmerkti, nepripažinti ir nesuprasti.

Negalią turinčio žmogaus tapatybę konstruojama su viduje tūnanti nesatis, kuri nėra neutrali, nes ji yra prisotinta savybių, kokių negalią turinčiam asmeniui nėra leidžiama turėti: stabilumo, normalumo, patikimumo, veiksnio. Tapatybės nesatis funkcionuoja kaip epistemologinio smurto įrankis, kuris neleidžia negalią turintiems žmonėms perkurti savo tapatybės patvirtinančiais ir pozityviais būdais. Negatyvi tapatybė įspraudžia ne-

galią turinčius asmenis į griežtas epistemologijos ribas: jie kartoja ir gilina savo atskyrimą, nes jiems nėra vietos diskurse.

Filosofinis atsakas: leidimas būti ir girdėti

Taigi, koks galėtų būti filosofinis atsakas į anksčiau minėtą diskriminaciją? Visų pirma, norint suprasti negalią, reikia išmokyti išklausti labai įvairius balsus – negalia apibūdina žmones, kurie turi skirtingas negalios formas, tad ji negali būti redukuojama į vieną. Negalios balsai skirtingi, anomalūs, transgresyvūs ir netipiški.

Siekiant išgirsti balsus, reikalingas etinis girdėjimas, kuris pasireiškia kaip galimybė išgirsti be išankstinių nusistatymų, stereotipų ir epistemologinių būdų perteikti šių žmonių patirtis jau egzistuojančiame diskurse. Tokia girdėjimo forma yra sunki, nes žmonės turi išmokyti *leisti būti* – esmė yra patvirtinti kito būti.

Etinis girdėjimas gali būti siejamas su Emmanuelio Lévinio *il y a*, nes *il y a* žymi būties esatį, kuri negali būti asimiliuota. Norint išgirsti negalios balsus, reikia suvokti *il y a* būti ir jos nesumažinamumą. Jeigu visuomenė sugeba kitam leisti būti, tai yra teigiamas pokytis, kai kitas yra priimamas, neatskiriamas, prie jo etiška priartėjama.

Kai kitas turi įtvirtintą poziciją, tada girdėjimas pasikeičia į klausimą. Girdėjimas yra tik pripažinimas, jog aš kažką girdžiu, tačiau tai nebūtinai reiškia, kad aš suprantu ar įdėmiai klausau, kas yra sakoma. Kai girdėjimas pereina į klausimą, įvyksta transformacija: kalbant kitam, klausytojas pereina į pasyvią būseną, kurioje apsvaustomas kitas, padarant šį kitą žinomą ir priimtą. Tai išplečia klausytojo etines ribas, nes klausytojas ar klausytoja įtraukia kažką, kas buvo svetima jai ar jam. Kai kolonizuotiems žmonėms leidžiama kalbėti, jie įgyja veiksnumą ir pradeda kurti pozityvią tapatybę. Filosofinė prieiga kuria ontologinį pamatą ir leidžia kitam būti, o menas ir literatūra gali padėti užmegzti glaudesnę santykį su visuomene.

Fizinė negalia ir seksualumas: meno ir literatūros atsakas

Fizinė negalia ir seksualumas – tai iki šiol tabu buvęs derinys. Fizinę negalią turintys žmonės išskiriami iš socializacijos ir mokymosi procesų, kurie yra susiję su seksu, meile ir reprodukcija, tad fizinę negalią turintys asmenys patiria daugiau seksualinio smurto.

Negalią turintys žmonės laikomi „amžiniais vaikais“: jie yra nekalti, naivūs ir aseksualūs. Infantilizacija įvyksta tada, kai suaugęs žmogus yra laikomas turintis vaiko subjektyvumą ir asmenybę, tai dažnai taikoma asmenims, kurie turi intelektinę negalią.

Tiek menas, tiek literatūra pateikia atsaką tokiems visuomenės nusistatymams. Verta paminėti Alice Wong sudarytą knygą „Negalios intymumas: rašiniai apie meilę, rūpestį ir potraukius“ (*Disability Intimacy: Essays on Love, Care, and Desire*, 2024), atskleidžiančią kitokią realybę. Šioje knygoje negalią turintys asmenys drąsiai ir atvirai kalba apie savo santykį su seksualumu, parodydami, kad jie yra aseksualūs, turintys seksualinius potraukius ir poreikius kaip ir sveiki žmonės.

A. Wong sudarytoje knygoje apverčiamas tradicinis naratyvo konstravimas, kai dėmesys sutelkiamas į patirtis, seksualumą ir santykius. Pasakojimai tampa reabilitacijos forma – atskleidžiamas negalią turinčių asmenų subjektyvumas, pasireiškiantis kaip veiksnumas ir gebėjimas formuoti prasmę ir naratyvą, kas leidžia atsikratyti visuomenės spaudimo ir kolonizatorių primestos tapatybės.

Be to, A. Wong atrinktuose rašiniuose į viešą diskursą iškeliamos privačios ir stigmatizuotos patirtys, taip griauiant eiblizmo normas, kuriomis nustatoma, kokie kūnai ir potraukiai gali būti reprezentuojami, bei įtraukiamos naujos intymumo formos. Eiblizmas nėra nei stabilus, nei natūrali tapatybė, o veikiau konstrukcija, pagrįsta besikeičiančiais socialiniais ir kultūriniais papročiais. Kritika per literatūrą leidžia griauti normatyvinį statusą, padeda destabilizuoti ir denatūralizuoti eiblizmo normatyvumą. Tad pasakojimai taip pat atskleidžia, kad medicininis diskursas negali atskleisti žmonių gyvenimo kompleksiško ir unikalumo.

A. Wong sudaryta knyga kuria naratyvą ir diskursą, o menas veikia per vizualinį ir emocinį lygmenį. Pavyzdys būtų praėjusiais metais Radvilų rūmų dailės muziejuje veikusi Janinos Sabaliauskaitės fotografijų paroda „Malonumas“ apie seksualumą ir negalią. Menininkės fotografijos keičia fizinę negalios subjektų padėtį: iš žvilgsnio objekto jie tampa matomais subjektais. Nutraukia neigiamą negalios kūno įsivaizdavimą – taip vykdoma humanizacija ir atgaunamas veiksnumas. Me-

nas suteikia galimybę fizinę negalią turintiems žmonėms kalbėti ne per diskursą ar argumentus, bet per kūnišką esatį: formą ir vaizdą.

Psichosocialinė negalia ir kūrybingumas: negalios estetika

Anksčiau buvo gajus mitas, jog kūrėjas turi būti išprotėjęs, kad kurtų meną. Tačiau įvairūs tyrimai parodė, kad ryšys tarp meno ir beprotybės nėra pagrįstas. Kol kas atlikta nemažai tyrimų apie bipolinį sutrikimą ir kūrybingumą, tačiau vienas labiausiai stigmatizuotų ir mažiausiai suprastų sutrikimų – šizofrenija – psichiatriniam diskurse yra ypač patologizuotas.

Toliau bus siekiama keisti požiūrį į šizofrenijos patologizaciją ir stereotipus, kuriais šis sutrikimas yra „paaukęs“. Tačiau pabrėžtina, kad nesiūloma šizofrenijos simptomus laikyti menu – teigiama, kad sergančioji ar sergantysis gali perkelti ligos simptomus į meno formą.

Iki šiol šizofrenija suvokiama kaip primityvi liga, kurios simptomai yra regresija, instinktai ir afekto dominavimas. Tiriant afektą ir kognityviką, teigta, kad šizofreninis mąstymas yra primityvus, neintegruotas, kuriantis nekontroliuojamas asociacijas, kurioms trūksta integracijos ir kritinio mąstymo, reikalingo kūrybiniam darbui.

Kita vertus, šizofreninis mąstymo būdas kuria naujas, originalias ir neįprastas mąstymo formas, kurios provokuoja, gąsdina ir destabilizuoja. Paradoksalu: kognityvinė dezorganizacija gali generuoti kūrybingumą per hiperasociacijas, tačiau nekontroliuojama ši dezorganizacija gali transformuotis į kludiesius.

Šizofreninė kognityvinė dezorganizacija išjungia linijinį mąstymą, skatina divergentinį mąstymą ir daugiareikšmiškumą, kas yra taip pat būdinga rizomai. Tad patologija gali būti reabilituota, perkelta į meninę ir epistemologinę plotmę, ką galima vadinti „negalios estetika“.

Negalios estetika kelia iššūkį dominuojančioms meninėms praktikoms, skatina socialinį teisingumą, atveria naujas erdves ir galimybes estetiniam vertinimui, kultūriniam idealams ir normatyviniams standartams. Negalios estetika nereiškia defekto, išsigimimo ar nukrypimo, bet plečia požiūrį į žmonių įvairovę ir skirtumus, siekdama pabrėžti skirtingų kūnų ir protų buvimą estetinio vaizdavimo tradicijoje.

Šizofrenikų kuriamas menas yra neįprasta kūrybingumo forma, atskleidžianti kitokias subjekto būsenas ir vidinę fragmentaciją, kuri nėra fenomenologiškai pasiekiamas sveikiems žmonėms. Šizofrenikų menas meta iššūkį dekartiskam racionalumui ir kūrybingumo atskyrimui – tai nėra tik atsitiktinis disfunkcijos pasireiškimas, bet struktūruota kitokios sąmonės, būties ir logikos išraiška.

Vadinamasis *outsider art* arba *art brut* gali būti įtrauktas į negalios estetikos sampratą: jo kūrėjai atveria naujas realybes, dažnai siekdami sukurti asmeninį santykį su kuriu meno kūriniu, integruodami tam tikras patologines apraiškas į savo pasaulio supratimą. Šizofrenikų menas yra intymus ir besipriešinantis meno komercializavimui, jis skatina permąstyti, ką mes laikome ekspresija, kūrybingumu, racionalumu ir žmogaus orumu.

Jeigu šizofrenikų balsai yra atstumiami, tada jų piešinys, poema ar kitokia kompozicija rodo, kad jie yra veiksnūs ir gebantys kurti. Taip menas tampa įtraukties forma, kuri reprezentuoja kitoniškumą ir leidžia jį apmąstyti. Be to, meno kūriniai plečia mūsų kolektyvinį mąstymą ir interpretacijų galimybę, taip keisdami vyraujančius stereotipus

Pabaigos žodis: binarinių opozicijų trynimas

Tarp galios ir negalios, sveiko ir nesveiko, normalaus ir nenormalaus egzistuoja neapibrėžtumas: šios dvi priešybės yra įsteigiamos vienu metu viena kitos atžvilgiu, tad mes niekada negalime iki galo būti priskiriami nė vienai iš šių kategorijų. Be to, kiekvienas ar kiekviena gali tapti neįgalus ar neįgali: dauguma žmonių su amžiumi suseraga arba patiria traumas. Egzistuoja didelė tikimybė, jog daugelis šiandien neturinčių negalios žmonių taps neįgaliais rytoj.

Kadangi binarinės opozicijos yra įsitvirtinusios visuomenėje ir žmonių protuose, per filosofiją, meną ir literatūrą parodyta, kad reikia reabilituoti negalios sampratą – išmokyti žmones matyti, kad negalią turintys asmenys yra lygiai tokie patys žmonės, kad iš tikrųjų nėra nei „sveikų“, nei „nesveikų“ žmonių – yra tik žmonės. Tik išdrįsdami mąstyti už binarinių opozicijų ribų, galime kurti efektyvią negalios ontologiją.

Antigonė – Dalia – Prometėjas

O kas, jeigu Dalia yra Prometėjas?

Kazys Saja Dalią Grinkevičiūtę yra pavadinęs Lietuvos Antigone. Visiškai suprantama, kodėl. Bet... o kas, jeigu Dalia yra Prometėjas? Kas, jeigu Daliai priskiriamas Antigonės vaizdinys ne iki galo atitinka jos fenomeną ir nurodo, kad mums priimtinas moteriškumas yra ribotas, jo rėmų peržengti nevalia, o gal ir sunku įsivaizduoti, kaip tai įmanoma ar kam išvis to reikėtų.

Vis dėlto, prieš vaizduotei pasileidžiant kūliais, reikėtų pasakyti, kad jau vien mintis apie moteriškos figūros nepakankamumą skelia žiežirbą ten, kur ugnis jau ir taip rusena. Ar siūlymas pakeisti Antigonės vaizdinį Prometėju neskamba šiek tiek antifeministiškai? Tuo juk teigiu, kad moteriškumas ne šiaip yra nepakankamas, bet ir kad jis yra priešingas vyriškumui, t. y. toliau palaikau jau esamą sociokultūriškai priimtą hierarchiją tarp lyčių.

Toliau pabandyčiau padėlioti šio mitų sąmyšio mozaiką. Mintį apie Dalios ir jos rašytų atsiminimų fenomeno permąstymą per skirtingų lyčių mitologinius personažus įžiebė keletas įžvalgų, perskaitytų Viktorijos Daujotytės knygoje „Parašyta moterų“ (Vilnius: Alma littera, 2001). Pirma, Daujotytė ima klausiamai žiūrėti į Dalios moteriškumą, netipiškumą: „[...] Dalia iš vaikystės turėjo įgimtą stiprumą, drąsumą, ugnį, kuri gal ir baugino vyresnį brolių, „kenkė“ jam, darė jį silpnesnį jo paties akyse“ (p. 419). Ir, antra, nežinia, ar sąmoningai, ar netyčiom Daujotytė, apmąstydamą Dalios aprašytą lentų vogimo ir teismo už tai epizodą, sako: „Už pavogtą ir vagiamą ugnį“ (p. 424). Frazė, kuri, rodos, banaliau jau ir negali vesti prie Prometėjo. O vis dėlto nuščiūvu – skubomis ir apgraištomis bandau susidėlioti, ar tikrai.

Dalios tapatinimas su Antigone yra akivaizdus – per tapačius veiksmus ar demonstruojamą charakteristiką: nepaklusimas neteisybei, tikėjimas viršesne tiesa, o svarbiausia – pasiaukojimas ir drąsa, nepaisant pasekmių. Herojiškas elgesys. Su tuo nesiginčiju, ši sąsaja yra akivaizdi ir tiesioginė. Kita sąsaja – ugnies vogimas – tam tikra prasme taip pat yra tiesioginė, bet kartu ir neakivaizdi. Neakivaizdi, nes peržengia įprastinį, konvencionalų supratimą apie fundamentalius skirtingoms lytims priskiriamus vaidmenis. Kiekvieną kartą, kai tai sakau pati ar girdžiu tai sakant kitus, suabejoju – na, ar tikrai? Juk nebegyvenam Žemaitės laikais. Veik kiekviena šiuolaikinė marti, išvadinusį Joną *lūzeriu*, gali išsikraustyti, įsidarbinti pardavimuose ir penktadieniais eidama *drinksų* su naujomis savo bendradarbėmis vargo

jokio nebematyti. Manytum, lyčių socialiniai konstruktai mūsų jau nebekankina, niekas moterų į moteriškus vaidmenis nebespraudžia, turime laisvę rinktis, kaip norime būti.

O vis dėlto 2027-uosius Seimas paskelbė nepalūžusių moterų, tarp kurių ir Dalia Grinkevičiūtė, metais. Leisdama sau suabejoti tokiu Dalios apibūdinimu, imuosi jos fenomeną apibrėžti per ne visai moterišką Prometėjo mitą.

O būtent – siūlau pasižiūrėti į „ugnies vagystę“ Dalios istorijoje kaip į vietomis tai susiglaudžiančius, tai išiskiriančius du skirtingus sluoksnius. Vieną jų pavadinu *lokalium tiesioginiu* – tai Antigonės personaui priskirtas sluoksnis. O kitą, priskirtą Prometėjui, – *išplėstiniu simboliniu*.

Patyrinėkime nuodugnau.

Lokalus tiesioginis sluoksnis – tai mano jau minėtas lentų vagystės ir teismo epizodas. Lokalus jis tiesiogine prasme – veiksmas vyksta čia ir dabar, konkrečioje geografinėje apibrėžtyje – Trofimovsko saloje. Jame dalyvauja nedidelis ir fiksuotas skaičius žmonių. Lokali yra ir Antigonės veikimo sritis. O štai *išplėstinis simbolinis* sluoksnis konkrečių ribų neturi. Ugnies vogimas čia – tai Dalios rašyti atsiminimai. Atsiminimai, kaip žinojimas, nušvitimas, supratimas, – tai simbolinė ugnis, kurią Dalia vogė (rašė, ne vieną kartą) ir dalino (ieškojo, kaip juos platinti) žmonėms, kad ir jie sužinotų. Šiame sluoksnyje ugnies vagystės aktas nėra apribotas nei baigtinis. Ugnis nušviečia, kol atsiminimai yra skaitomi, prisimenami. Jei vis dėlto reikia nusakyti *locus*, tegu tai būna tauta, o laikas, *kairos*, – tuomet, kai apie tai kalbama, mąstoma, kol tai gyva ir keičia sąmonę. Kitaip sakant, simbolinis Dalios ugnies nešimas išplėstiniame sluoksnyje – tai tautos sąmoningumo budinimas. Toks pat laiko ir erdvės neribojamas yra ir Prometėjo veikimo laukas – ugnies davimas žmonėms ir tuo negrįžtamas jų permainingumas.

Ugnies vagystė kaip įsimbolintas nepaklusimas ir suglaudžia abu mitus.

Antigonės mite nepaklusimas rutuliojasi per dviejų pusių konfliktą – žmogaus įsakymas priešpriešinamas dievų įstatymui. Antigonė, atsidūrusi tarp tų dviejų, neabejoja, kad dievų įstatymas yra viršesnis, todėl teisingas ir amžinas, amžinesnis nei ji pati.

Dalia atsiduria panašiam konflikte – tarp sovietinės valdžios, kaip žemiškojo įsakymo, ir dievų, kaip morali-

nio įstatymo. Ji nepaklūsta vietos valdžiai ir vykdo žmogiskumo priesakus. Nes žino, kas yra teisinga, viršiau.

Prometėjo nepaklusimas nukreiptas į aukščiausiąją, dievų, tvarką. Konfliktas čia ne tarp aukštesnės ir žemesnės tvarkos, o tarp pažinimo, kaip iš(si)laisvinimo, ir aklumo, kaip priklausomybės. Jei priešinant dievams griaunama pati aukščiausia tvarka, kur tuomet tiesa? Jei sistema griūna iš esmės – į ką atsiremti? Prometėjo nepaklusimas per sistemos griovimą kviečia susikurti naująją.

Dalios atsiminimų rašymas ir jų skleidimas turi analogišką simbolinę prasmę ir efektą – tai yra sistemos griovimas pamatant save kaip pavergtą, išnaudojamą tautą. Ir tik sugriuvus senam gali rasti naują.

Prometėjas ugnimi įduoda žmonėms viltį ir „protą“, dalykus, lengvinančius sunkų jų gyvenimą, dalykus, anksčiau priklausiusius dievams. Tačiau šį dievų žinojimą įgiję žmonės dabar patys tampa atsakingi už save. Žinojimas ne tik išlaisvina, išsilaisvinimas taip pat ir apsunkena, nes laisvė ir nepriklausomybė nuo dievų atima struktūrą, pagrindą, į kurį galima remtis, žmonės atranda save kaip ribotas būtybes, kurių galų gale niekas nebegelbės, nes didesnių nėra. Belineka vaikiškas mokymasis būti nepriklausomiems, skaudžiai savarankiškiems. Tokia yra laisvės ir nepriklausomybės kaina. Ugnies vogimas, kaip nepaklusimas, su visam perkeičia sąmonę, nes kelio atgal į nežinojimą nėra. Daujotytė apie Dalią sako: „Stipri, ugninė prigimtis silpnina išorinį moteriškumą; jis ilgai nepasirodo, o ir pasirodo kitokiomis, neatpažįstamomis formomis“ (p. 419). Koks tas kitoks, neatpažįstamų formų Dalios moteriškumas? Gal toks, kuris nėra subordinuotas, bet ir nepamestas kaip nepakankamas, o pasipildęs kitų, tariamai nemoteriškų savybių, netampantis dėl to vyriškas. Veikiau pasipildęs ir nebijantis savęs kitokio. Tai ne Dalios moteriškumas yra kitoks, tai mes negalime jo tokio pamatyti. Jis ir įkūnija tą virsmą, mitų sąmyšį ir prašosi perkūrimo.

Dalia turėtų būti įvardijama ne kaip nepalūžusi, bet kaip sistemą nulaužusi moteris.

Beje, jei Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas 2027-aisiais, minint Dalios 100-ąsias gimimo metines, sumanytų pagaminti marškinėlius su jos atvaizdu, įsigyčiau.

– SANDRA AMANKĀ –

Kai dar neaišku, ko gedėti

Ką čia ir reflektuoti – 2025-ieji buvo siaubingi. Galbūt ne kiekvieną palietė asmeniškai, bet pilietiniu ir žmogišku požiūriu buvo pažymėti didžiuliais praradimais. Priklausomai nuo asmeninio jautrumo pasauliui ir sveiko gedėjimo įgūdžių, kiekvienas turime skirtingas įveikos strategijas. Vieni geba apsimesti, kad nieko esmingo nevyksta, nukreipti dėmesį į laikinus malonumus, Kiti yra linkę laikytis ir primesti kitiems asmeniniams bei trumpojo laikotarpio tikslams tarnaujančias darbotvarkes.

Kadangi šios strategijos man nepažinios, praėjusiais metais kėliau klausimą, kaip būti pasaulyje, kuris eižėja. Ir čia kalbu ne apie išorės grėsmę, su kurios brutalumu ir iki šiol neprisiimta atsakomybe (t. y. su kolektyvine trauma) gyvenu nuo gimimo ar ilgiau. Paradoksalu: kuo toliau karas braunasi į sąmonę, tuo mažiau baisu, bent man. Galbūt įvyksta savotiška desensibilizacija, lyg gydant arachnofobiją, kai palaipsniui priprantama prie vorų. Taip ir čia – grėsmei rodant pačias šlykščiausias grimasas, alsuojant į paširdžius, pagerėja jos vertinimas, didėja budrumas ir pasirengimas, o baimę keičia gyvenimo giedros netrikdanti rimtis.

Kalbu apie iki šiol kertinių buvusių dominančių – demokratijos, dialogo, pagarbos ir saugios (nuspėjamos) ateities – nykimą. Klausiu savęs, kaip priimti radikalėjančias visuomenes, įskaitant ir mano pačios įsivaizduojamą bendruomenę (Benedicto Andersono sąvoka, apibrėžianti tautą kaip socialinį konstrukta, grindžiamą bendros vaizduotės, o ne tiesioginio tarpusavio pažinimo ryšiais), link niekada nesutiksiančių ašigalių judančius žmonių klasterius. Kaip susitaikyti, kad laisvės, pagarbos ir susitarimų pasaulis, kuriuo gyvenu, kurį puoselėjame savo šeimose ir valstybėje, kurio mokau studentus, praranda anksčiau turėtą prasmę ir poveikį?

Dalis mano resursų slypi literatūroje ir keisčiausiose meninėse išraiškose. Pavyzdžiui, griūnant pasauliui,

kurį pažįstame, resursiškas gali tapti Jaroslavo Melniko apsakyme „Rojalio kambarys“ besiskleidžiantis gebėjimas išsaugoti tikėjimą savo rojalio kambario egzistavimu. Kad ir kas nutiktų, juk visuomet galime išlaikyti žinojimą, jog turėjome kambarį, kuriame stovėjo rojalis ir mes juo skambindavome. Galime pasiremti savo atmintimi net tada, kai nebus nei rojalio kambario, nei durų į jį, o aplinkiniai neigs patį jo egzistavimo faktą.

Tačiau viena, kai rojalio kambarys demontuojamas palaipsniui, etapais, ir visai kas kita, kai praradimai vyksta be jokios sistemos ir yra sunkiai nusakomi. Pavyzdžiui, kaip išbūti nykstant laisvam pasauliui, pačiai jo idėjai, kai nėra aiškaus praradimo momento? Išskyrus 2022 metų vasario 24-ąją, juk nebuvo vienos mirties scenos ar lūžio, vieno įvykio. Tačiau nepaisant to sąmonėje (individualioje ir kolektyvinėje, jeigu tikėsime ir šios egzistavimu) lyg neišlytas debesis telkiasi sunkiai apmąstoma viešojo diskurso degradacijos, lyderių moralės devalvacijos ir piliečių abejingumo visuma.

Ką daryti su šiuo besitelkiančiu debesiu – šiuolaikinę gedulą patirti, kai pasaulis akivaizdžiai keičiasi, persitvarko, nyksta, tačiau vis dar neaišku, ko tiksliai turėtume gedėti? O gal, jei dar ne viskas prarasta, vertėtų atidėti gedulą ir imtis veiksmų?

Štai Darius Žiūra „Diseryje“ sau būdingu stiliumi – kukliai – nurodo, kad nieko ypatingo daryti nereikia. Pasaulio pabaigą galima pasitikti būnant tyliai, išreikšiant save mažais rūpesčio aktais, nesiekiant pakeisti per

daug. Tačiau ar visada sveika išlikti pasyviu stebėtoju, ypač kai susitarimus keičia galia ir algoritmai, lyderiai sako viena, o daro kita, kai patiesus raudoną kilimą prie stalo pakviečiami patys rojalio kambario naikintojai ir mūsų atminties trynėjai? Kaip nuspręsti, kada verta tęsti dialogą, siekiant išgirsti kitą nuomonę, o kada (ypač radikalizacijos ir valstybės naikimo atveju) svarbu čia pat griežtai ištarti NE?

Byung-Chul Hanas savo veikaluose aršiai kritikuoja Vakarų visuomenės įsigalėjusį pozityvumo perteklių. Gebėjimas nubrėžti ribą tarp „aš“ ir „kitas“ yra ne tik šio filosofo, bet ir kitų egzistencialistų (pvz., Jeano-Paulio Sartre'o, Emmanuelio Lévinio) tezė bei esminė autentiškos bendrystės sąlyga. Praėjusį rudenį ir gruodį stebėdama politinį šalies lauką, jame dalyvaudama, supratau, kad brėžti ribą ir ištarti NE svarbu iškart, nieko nelaukiant. Tačiau tai dar ne viskas. Mane nustebino ne tik aiški, proaktyvi ir kūrybiškai veržli pozicija, bet ir augantis bendras visuomenės atsparumas ir piliečių vaizduotė, pvz., pati Kultūros asamblėja, tapusi tikru būdinčiu naujuoju Sąjūdžiu; pučiamųjų atliekama Čiurlionio „Jūros“ moderni *fluxus* stiliaus versija; choro „Jauna muzika“ rugsėjo 26 dieną atlikta tyli protesto giesmė; vis drąsesnė ir agresyvesnė piliečių kova su penktąja kolona – botų demaskavimas; provokatorių filmavimai mitinguose; suklastoti kvietimai politikams į svečias šalis; Seimo opozicijos filibusteris ir kt.

Matyt, neatsitiktinai labiausiai mane palietęs praėjusių metų skaitinys buvo knyga „Lygumos“. Tuo metu, kai mūsų šalies prezidentas svajojo apie keliones pasibaigus kadencijai, 2025 metų Nobelio literatūros premijai buvo nominuotas sudėtingu stiliumi rašantis, iš savo šalies niekada neišvykęs ir anosmiją turintis australų rašytojas Geraldas Murnane'as. Pasitelkdamas įmantrius

INGA ŽOLUDE

Socializuotis su tekstu

Inga Žuoludė (g. 1984) – latvių rašytoja, vertėja, penkių romanų, dviejų apysakų, dviejų apsakymų rinkinių ir vienos vaikų literatūros knygos autorė. Jos romanas „Paguoda Adomo medžiui“ (*Mierinājums Ādama kokam*, 2010) apdovanotas Europos Sąjungos literatūros premija. Pavieniai kūriniai versti į anglų, vokiečių, prancūzų, švedų, lenkų, lietuvių, vengrų, čekų ir kt. kalbas.

Socializėties ar tekstu publikuota šiuolaikinių latvių autorių esė, skirtų rašymo strategijoms ir problemoms aptarti, rinkinyje „Rašymo laboratorija“.

Nežinau, kaip pradėti savo pasakojimą apie rašymą... nes apie tai retai rašau. Kaip aš rašau, apibendrinus skambėtų maždaug taip: rašau mažai, lėtai, prastai.

Ką man reiškė rašymas, per laiką keitėsi. Praeina laikas ir, žiū, jis jau visiškai priešingas tam, kaip jį suvokiau prieš penkerius metus. Rašymas man ir religija, ir profesija, darbas, užsiėmimas ir misija, likimas, menas ir terapija, geriausias draugas, paskutinis šiaudas ir juodoji bedugnė. Tai vienintelis dalykas, kurį išmanau, tačiau neretai jis būna tas, kurio neišmanau...

Pradėjau rašyti 13–14 metų. Kaip tai nutiko, nežinau. Mano šeimoje nebuvo nė vieno rašytojo. Tai anomalija. Taip aš jaučiuosi. Aš net nepažinojau nė vieno rašančio žmogaus. Tačiau pažinojau knygas. Jos buvo vieninteliai žmonės, kuriuos pažinojau, ir šiuo požiūriu mažai kas pasikeitė – knygos tebėra mano pagrindiniai pažįstami žmonės. Viename tarptautiniame literatūros festivalyje per pertrauką su vienkartinio kavos puodeliu rankoje kalbėjau su kitais autoriais ir kažkas paklausė, kaipgi aš per savo amžių suspėjau parašyti jau dešimt knygų.

Aš: Aš truputį socializuojusi.

(Abi nusijuokėme.)

Uždanga.

Esu įsitikinusi – kūrėjas negali elgtis kitaip. Daugelio rašytojų profesijoje atrofavosi socialinė interakcija, o tai – kliūtis prielaidai bent šį tą parašyti.

Vaikystėje tiesiog gyvenau bibliotekoje, kuri buvo 5 minučių atstumu nuo namų. Pakeliui visada užsukdavau tenai, ilgai tyrinėdavau knygų lentynas ir kaskart išsinešdavau glėbį knygų.

Tiksliai prisimenu momentą, kai supratau, kad noriu būti viso šito dalimi. Su „ta dalimi“ suprasti tekstų pasaulį. Tada aš taip neformulavau, bet vėliau, kai manęs paklausdavo, kaip apsisprendžiau (o aš niekada sąmoningai nenusprendžiau) tapti rašytoja, prisimindavau šį momentą. Tai nutiko per latvių kalbos pamoką. Mokiau si antroje klasėje, mokytoja gražino žaliu plastmasiniu viršeliu aplenktą diktantų sąsiuvinį su ištaisytomis klaidomis. Ji stovėjo prie lentos su priklijuotais spalvotais popieriniais drambliukais, kuriuos pati buvo nupiešusi, nuspalvinusi ir iškirpusi, ir analizavo diktanto klaidas. Tada pasakė, kad kažkas taisyklingai parašė žodį „raktas“. Atsiverčiau sąsiuvinį, ir jame kaip apdovanojimas buvo priklijuotas didžiulis pačios mokytojos nupieštas ir iš popieriaus iškirptas raktas. Tą akimirka šis raktas atrakino duris, pro jas netyčia įėjau ir tapau to dalimi. Aš dar nežinojau, kas būtent yra tas...

Bet tada dar nepradėjau rašyti.

Mano gyvenime buvo dar viena iškili latvių kalbos mokytoja – vidurinėje mokykloje. Būtent ji savo požiūriu, atvirumu ir palaikymu kreipė mano mąstymą literatūros kryptimi ir skatino rašyti.

Rašyti ėmiau tada, kai už sutaupytus kišenpinigius pradėjau pirkti knygas. Taupyti knygoms reikėjo ilgai, nes kišenpinigiai buvo maži. Tuomet Rygoje priešais Kampinį namą buvo knygynas, į kurį kasdien po pamokų užeidavau. Vieną kartą netyčia nusipirkau jauno poeto pirmąją knygą. Iki tolei buvau skaičiusi Klavą Elsbergą, Shakespeare'ą, François Villoną... bet tą kartą skaičiau nerimuotus eilėraščius, kuriuose figūravo kranas. Knygą pasidėjau šalia, svetainėje atsisėdau ant pilko kilimo, pradėjau kažkokio neregimo krano padedama ant popieriaus kažką rašyti, ir išsiveržė niūrūs posmeliai. Man tai nepaprastai patiko, nors buvau veržlaus paaugliško amžiaus, be didelio socializacijos krūvio, visada jaučiausi atsiskyrusi nuo klasės draugų ir bendraamžių, taigi turėjau gana daug laiko kurti vis ilgesnius tekstus. Pirmą kartą mano tekstukus perskaitę patyrę kolegos įkvėpė vilties, bet toliau rašyti niūrių posmelių nebeįsibrąšinau. Tai buvo diena, kai nutariau neberašyti eilėraščių.

Tai tapo nenugalimu posūkiu mano, kaip rašytojos, gyvenime. Vėliau kelis kartus, kai mano gyvenime nutikdavo kas dramatiška, buvau grįžusi prie varganų posmelių rašymo. Tada rašymas būdavo kupinas skausmo; iš tikrųjų labiau rašiau pati sau, o ne norėdama pasidalinti su kitais savo išgyvenimais; aš juos parodžiau

kolegoms poetams, ir geriausias atsakymas turbūt buvo tai, kad jie nieko nepasakė, apsimetė, tarsi jų niekada nebūtų matę. Bet vienas vis dėlto atsakė, ir atsakymas buvo panašus į tą apie mano pirmuosius eilėraščius pauglystėje – jokios vilties!

Pastaruoju metu įvairias mintis užsirašau strofos forma ir kai jas perskaitau, skaitytojai būna įsitikinę, jog tai eilėraštis. Patogumo dėlei net suformulavau apibrėžimą: tai – sąrašas-ne-eilėraštis. Taigi eilėraščių neberašau.

Pokalbis

Rašymas man reiškia pokalbį. Tai mano komunikacija su pasauliu. Tai būdas, kaip aš išreiškiu save pasauliui. Rašydama turiu su kuo nors pasikalbėti. Pasikalbėti apie reikalus, apie kuriuos negalėčiau prasitarti socialinėje aplinkoje, draugų kompanijoje arba rašytojų rate. Rašydama galiu pasikalbėti, su kuo noriu. Kas jis toks? Popierius? Aš pati? Kažkas kitas? Man patinka bendrauti su tekstu. Tikriausiai tai savitas apsidėmas, o jeigu jo nebūtų, ar aš apskritai rašyčiau?

Rašymas – mano geriausias bendramintis.

Aš, kas be ko, turiu ir kitų bendraminčių – tai, ką parašė kiti autoriai. Mano mylimiausi bendraminčiai yra savitos knygos, kurias ne visada skaitau, svarbiausia, kad, ačiū Dievui, jos mane supranta! (Savo knygų lentynoje mėgstu turėti net po du tokių knygų egzempliorius, tiesiog todėl, kad jos – tokie geri ir brangūs draugai.)

Rašytojo darbo žavesys slypi veiklos vienatvėje. Tai – šios profesijos plusas. Tas žavesys nuolatinis ir nepriklausomas. Aš rašau viena. (Šias eilutes rašau sausakimšoje „Starbucks“ kavinėje Paryžiaus centre, nes lauke +40 °C; tai viena iš nedaugelio vietų su kondicionieriumi. O paskui šias eilutes redaguojau šioje sausakimšoje kavinėje-knygynė, nes esu įsimylėjusi šią vietą su elegantiška baro dama Bridžita, kuri motiniškai parūpina geriausią staliuką rašymui, ant jo užtenka vietos ne tik taurei, bet ir kompiuteriui su užrašų knygele.) Man nebūtina niekam nieko aiškinti. Aš jaučiuosi, kad esu su savimi; jeigu būčiau tarnyboje, kažkam turėčiau paaiškinti savo idėjas. Išstarti žodžiai juda greičiau nei mintis. Išstarti žodžiai gaudo mintis, kurios dar tik bręsta, įgauna formą – jau nebe vikšras ir nebe drugelis. Vieni neapmąstyti žodžiai gaudo kitus tokius pačius žodžius – kaip gyvūnas, patekęs į spąstus, gaudo savo uodegą. Rašant aplanko tokia pažįstama būseną, mąstymo mechanizmas ir greitis, prie to priprantu ir dažnai pajaučiu kutenantį džiaugsmą!

Nė su niekuo nepalyginama mintis, kad aš galiu rašyti, ką noriu ir kaip noriu. Rašydama galiu būti tokia, kokia noriu. Rašydama galiu būti inteligentiška, galiu būti laisvamanė ir maištininkė, galiu būti ir švelni, ir gundanti, galiu būti tiesi, ironiška arba muzikali, galiu būti savita, – kitaip tariant, galiu būti ta, kuri tuo momentu atlieka solisto partiją. Rašant nėra ribų, nėra standartų, nėra etalonų.

Ekstazė

Galbūt tokie klausimai – „kaipgi per savo amžių parašei jau tiek ir tiek knygų?“ – ne kartą privertė susimąstyti, ar tik ne per daug rašau. Tokie klausimai verčia susigėsti. Aš rašau pernelyg daug... Niekada nebuvo problemų rašyti – iki tam tikro laiko rašyti buvo lengva. Rašymas, žinoma, reikalavo pastangų, dažnai kamuojančių, sunkių ir iki apsvaigimo nuvarginančių, bet rašyti man sekėsi lengviau negu bet koks kitas darbas. Ir atrodė, kad lengviau nei kolegoms, nes tie visada per interviu pareiškia nežinantys, ar po šios knygos dar sugebės ką nors parašyti, ir nesantys tikri dėl būsimų tekstų ir panašiai... Aš jų pasakymus suprantu tik iš dalies. Ne, aš tai puikiai suprantu, bet manau, kad jie nėra tokie slunkiai, jie tiesiog verkšlėna. *Tiesiog sėsk ir rašyk!* – kiekvieną kartą norėjosi juos pamokyti. Aš niekada nesibaiminau, kad nepajėgsiu parašyti kito apsakymo, romano, nes tai sugebėjau daugkart ir *de facto* žinojau, kad aš tai galiu.

Tačiau rašant naują knygą [romaną „Vendenės lotosas“ (*Vendenes lotospuķe*, 2021) apie rašytoją Janį Puoruką] profesionalią patirtį papildė naujas jausmas: daugkart pagalvojau, kad, ko gero, ji bus paskutinė. Anksčiau tokios mintys nepersekiojo. Gal todėl šiai knygai atidaviau viską. Bet šis „viskas“ pasirodė begalinis. Netikėtai manyje atsivėrė anksčiau nelieštas atsargų potencialas, koncentracija ir susikaupimas. Kai pasiekiau tą savojo momento ribą, atsitokėjau tik vėlė-

liu, kai ją jau buvau įveikusi. Ne tik pasiekiau naujas ribas, bet ir jas peržengiau. Aš neturėjau ribų. Aš buvau nesulaikoma, nes niekas manęs nebesulaikė; jeigu šis romanas būtų buvusi paskutinė parašyta knyga, nieko iš savo atsargų nebereikėtų palikti kitiems tekstams.

Biografinis romanas, apie kurį kalbu, buvo pamatinė plyta. Jo centre stovėjo kitas rašytojas – Janis Puorukas. Iškilus, nesuprastas, dažnai pats savęs nesupratęs. Aš šį jausmą patyriau ir labai gerai suvokiau. Ant mano stalo gulėjo dešimtys šaltinių apie šią asmenybę. Gyvenau tarp šių atverstų foliantų su šimtais, o gal net tūkstančiais žymeklių, su citatomis, faktais, iliustracijomis... Ir visą rašymo procesą pavergęs tyrimas – knaisiojimasis po faktus, šaltinius, žemėlapius ir nuotraukas, kelionė kultūros sluoksniais, netikėtų ryšių suradimas, citavimas ir hipertekstualumas, klystkeliai ir keleliai, *o tempora, o mores!* Būtent tai dominavo mano naujausiuose kūriniuose – nedidelėje apysakoje „1904-iejai. Melancholiškas valsas“ apie [kompozitoriaus] Emilio Darzinio „Melancholišką valsą“ ir apsakyme apie Martą Skavronską, legendoje apie „raudonuosius berniukus“ (*Les enfants rouges*) ir dar, ir dar... Visi jie suteikė pažinimo malonumą.

Rašymas man mokslas. Rašydama sužinau tai, ko nežinojau. Aš daug ko nežinau, mano žinojimas yra tarsi šveicariškas sūris – kiaurymė prie kiaurymės! Per beveik penkerius įtemptus metus, kurie prabėgo rašant pastarąją knygą, turėjau galimybę išsiaiškinti – išsiaiškinti tai, ko nė vienas nežinojo, ir tai, ką visi jau žinojo iki manęs. Tačiau tai netrukė daugeliui atradimų tapti mano atradimais. Būtent tas atradimo jausmas sukeldavo didžiausią ekstazę. O apėmus šiai ekstazei gimė tiek daug neprotingų idėjų!

Kiek ištyrinėtos informacijos panaudoju? Visą! Bet visgi mažiau, negu planuodavau. Iš pradžių reikia viską sužinoti. Tačiau rašant iš visos ištyrinėtos informacijos tenka kai ką pamiršti.

Užrašų knygelė, kurioje sukauptu visą minėtai knygai vertingą informaciją, buvo pilna idėjų, kurių neįgyvendinau: simbolinės šaknys, visiškai skirtingos schemos, struktūriniai ieškojimai, pačios sugalvotos formulės ir net naujos mitologijos užuomazgos, daugelio siužetų metmenys, citatos, konspektai, faktų ir Puoruko vaizdinių sakraliniai ryšiai, dvasinės budizmo nuostatos. Patekau į kitą pasaulį, ir jis jau nebebuvo literatūra. Tas pasaulis buvo kur kas labiau viliojantis, platesnis ir teisingesnis... Iš tokio pasaulio sunku sugrįžti. Ir gal dar nesu iki galo sugrįžusi. Gal tokio pobūdžio patirtis atskleidžia tai, prie ko iki šiolei galėjome prisiliesti tik tarpininkaujant tekstui.

Jeigu manęs paklaustų, kas svarbiausia – literatūra ar gyvenimo patirtis, – įvairiu metu atsakyčiau skirtingai. Manau, rašymas – mano stiprybė. Tačiau tada, kai iširo mano šeima, stovėdama savo šeimos griuvėsiuose ir vykdydama inventurizaciją, nusprendžiau: gyvenimas man visad bus svarbiausia. Taip buvo ir taip yra. Atsisakiau daugelio tekstų, daugelis jų liko neparašyti, atsisakiau daugelio projektų, skaitymų ir t. t. Ir niekad dėl to nesigailėjau. Nė viena knyga nėra vertingesnė už gyvenimą. Gyvenimiškos patirties prioritetas – viena iš nedaugelio mano pačios paženklintų santykio su kūryba ribų. Santykis su rašymu yra artimas, santykiai su bendraminčiais – jau tam tikru atstumu. Tai kardinaliai pakeitė mano požiūrį į rašymą, tačiau pagilino vienatvės jausmą.

Disciplinuotasis chaosas

Esu geležinės disciplinos žmogus. Tačiau rašau stichiškai ir sporadiškai, etapais ir banguotai. *Do I contradict myself? Very well, then I contradict myself.* Mano rašymui padeda du dalykai: susidomėjimas ir disciplina. Geros žinios yra tos, kurias galima plėtoti! Jos padeda ne tik rašyti, bet ir gyventi. Didžiama žmonių gyvena nevalingai ir nerūpestingai. Suvokimo pagrindas yra disciplina, ir priešingai. Tu, kaip rašytojas, viską darai disciplinuotai ir rūpestingai. Rašymo disciplina prasižada ten, kur yra bet kokia disciplina – maži reikalai, dideli reikalai. Mano rašymas visiškai susijęs su kasdienybe. Savo ruožtu mano kasdienybę valdo buitės disciplina. Geriausias būdas treniruoti discipliną – pradėti pastebėti kasdienybę, būti pastabiai.

Išmesti iš teksto ankstesnius juodraščius, sutvarkyti knygų lentyną, padėti daiktus į jiems skirtas vietas, nušluostyti dulkes, palaistyti gėles – tai didžiausi mano profesionalių įgūdžių greitikliai ir kūrybiškiausi rašymo

Erdvės patirtis Solveigos Gutautės tapyboje

Rothko muziejuje Daugpilyje, Latvijoje, iki vasario 8 dienos veikia SOLVEIGOS GUTAUTĖS tapybos paroda „Genius Loci“, išleistas katalogas tokiu pačiu pavadinimu. Kalbamės su Solveiga apie jos kūrybą, giliojo laiko, materialiojo prisiminimo, daugiasluoksnės atminties ir kitas fenomenologinės prigimties patirtis, aktualias antropoceno persvarstymo laikotarpiu. Priartėjame prie išplėstinės sąmonės teorijų, intencionalumo sampratos. Įdomu, kad Solveiga pati pradėdavo pasakoti, ko jos būčiau norėjusi paklausti. Pasijutau lyg sraute, į kurį mus įtraukė debesys, tiksliau, šiuolaikinio meno mugėje „ArtVilnius '25“ man labai patikęs jos nutapytas paveikslas, kuriame aš mačiau ir mažiau apie debesis.

Malvina Jelinskaitė

– Miela Solveiga, papasakok apie savo debesis.

– Įdomu būtų sužinoti, ką tu vadini debesimis. Ar turi omeny mano abstrakciją? Pavyzdžiui, Rūtos Katiliūtės įkvėpimo šaltinis, kaip ji pati yra minėjusi, yra dangus, debesys, bet mano atveju yra atvirkščiai – žvilgsnis leidžiasi į žemę ir įkvėpimas yra migla, atspindys, šešėlis, kuris gula nuo kažko, ant kažko. Kažkas, kas yra „tarp“.

– Tačiau tapydama tu išgauni orą, plevėnimą, kuris susisuka tavo drobėse nelyg debesys. Ir aš, kompozicijose nematydama kitų žemiškų atitikmenų, patiriu oro, erdvės įspūdį ir susikuriu sau debesijos vaizdinį, matau debesis...

– Sąmoningai nesiekiu perteikti figūratyvo, nes noriu palikti kuo daugiau interpretacijos žiūrovui, jo „skaitymui tarp eilučių“. Kad tu matai debesis, tai jau nuo tavęs priklauso.

– Gal pavadinkime tai oru?

– Manau, sąvoka „oras“, kaip bekvapis, betūris dalykas, kurį man norisi kompoziciškai plėsti per spalvą, kaip neapčiuopiamą erdvę, labiausiai atitinka mano kūrybą. Būtent oras man yra kažkas, kas kyla kaip būseną, kuri neturi jokio pavidalo ar konkrečios spalvos, kas yra už debesų ir prieš debesis.

– Tapai tiesiog abstrakčią erdvę, kurioje ilgai išryškėja vaizdiniai, lemiantys pojūčių intensyvumą?

– Pradedu nuo kompozicijos, šešėlių žaismo, judumo, bet svarbiausias dėmuo yra jutimas, lyg kažkoks mirgėjimas. Jeigu jau matau, kad einu į labai akivaizdų atspindį ar kažko šešėlį, tai stengiuosi užmaskuoti atpažįtamumą – kuriu abstrakciją. Noriu, kad žiūrovas žiūrėdamas į paveikslą ne apie mane galvotų, ką aš čia norėjau pasakyti ir kokia mano emocija buvo, bet savyje atsakymo ieškotų. Stengiuosi, kad net teptuko potėpių nesimatytų.

– Pasak filosofo Maurice'o Merleau-Ponty, tapyti erdvę reiškia leisti pasaulio gelmei – anoniminei kūno ir

Santos Suhanovos / Rothko muziejaus nuotrauka

justinio gyvenimo atminčiai – iškilti į regimybę. Erdvės filosofas vadina „giliausiu būties sluoksniu“, ikirefleksine patirtimi, kuri kyla iš kūniško buvimo pasaulyje. Ji nėra reprezentacija...

– Labai norėčiau šią temą labiau paplėtoti. Manau, mūsų smegenys visame kame ieško atpažįtamumo, radusios – apimsta, tarsi uždeda varnelę ir toliau nemąsto. Momentas, kai žiūrovas akimirksniu iš savo visatos, skubančio pasaulio karuselės stabtelėjo prie paveikslų, o tiksliau – paveikslas, kaip motyvas, jį sustabdė, man yra bene svarbiausias. Priešais paveikslą stovi ir analizuoja ne ką kitą, kaip save. Man atrodo, tai ta vertybė, kurią mes skubančiame pasaulyje turėtume puoselėti.

– Stoka kaip sąmoninga nepakankamumo arba neišbaigtumo kūrybinė strategija yra retai apmąstoma aptariant meno kūrinius, bet taip, kūrėjo sąmoningai sukurtas trūkumas veikia kūrinių prasmę, pateikimo formą ir žiūrovo patirtį.

– Pernai parodoje gavau du man svarbius patyrimus. Pirmas – kai viena mergina labai ilgai žiūrėjo į vieną iš mano paveikslų. Stebėjau ją ir galvojau – stipru, mugė tik prasideda, mano stendas vienas iš pirmųjų, o ji čia taip ilgai stovi ir žiūri į tamsių spalvų kompozicinę abstrakciją. Ji stovėjo, žiūrėjo ir galiausiai susigraudino. Mane tai labai pamalonino, nes tapydama siekiu sujaudinti.

O antras – kai vyresnio amžiaus moteris priėjo prie manęs ir paklausė: „Kas čia autorius?“, o sužinojusi, kad aš, ištare: „Na, bet, žinokit, kaip jie kalba, oi, kaip kalba.“ Jos pasakymas „kalba“, pats žodis man labai įstrigo. Pamaniau, štai (!), svarbi ne aš, o paveikslai, kurie patys kalba.

– Kai žmogus nutyla, paveikslas prabyla... Pati tapai tyloje?

– Dažniausiai dirbu tyloj. O tiksliau – ramybėj. Dažniausiai nenoriu nieko girdėt, nes tai mane blaško, net telefoną išsijungiu.

Bet kai kas netikėtai įvyko rengiant šią parodą: išgirdau, kaip Darius Mažintas atlieka Ryuichi Sakamoto kūrinį, ir kažkaip užsikabinu už jo paskutinio albumo „12“, tarsi dienoraščio, kurį japonų kompozitorius kūrė žinodamas apie savo nepagydomą ligą. Jo muzikoje išgirdau tiek daug erdvės, kad tiesiog ateidavau į studiją, užsileisdavau tą albumą ir paklausiusi pradėdavau tapyti. Taip ir sukūriau bene visus Rothko parodai skirtus tapybos darbus.

O kai kartą atėjusi į studiją supratau, kad daugiau Sakamoto nebegaliu klausyti, – žinojau, kad darbai parodai yra baigti, kad pasakiau tą tylą, kurią jis žinojo išeidamas. Na bent jau tuo noriu tikėti. Pasirinkau iš to albumo kelis kūrinius ir jie dabar skamba parodoje „Genius Loci“.

– Tau tai pirmas kartas, kai vaizdas su garsu taip sinergiškai vienas kitą papildo?

– Tiesiog taip neišvengiamai išėjo, nes norėjau pavaizduoti kuo mažiau šnekėjimo ir kuo daugiau erdvės, ką ir išgirdau tame albume. Šiuo atveju per muziką aš kažkiek suferuoju žiūrovui, ką jis turi jausti. Bet tai muzika, kuri man surezonavo, kuri davė atsakymą tam, ko aš ieškojau. Aš tapiau tylą, tai, ką jis grojo. To jau neįmanoma paslėpti, todėl šį kartą parodoje skamba muzika.

– Tyli pasaulio patirtis, pasakytų mano jau minėtas Merleau-Ponty. L'expérience préobjective – ikirefleksyvi, ikiobjektinė pasaulio patirtis. Ją galbūt galima matuoti trūkmėmis... Ar kada fiksavai savo kūrinių su-

kūrimo trukmę: kiek kartų tu prie jo priėjai, kiek truko vienas priėjimas, kaip dažnai prieidavai? Galiausiai kas lemia, kada tu ateini tapyti?

– Dienų ir valandų neskaiciuoju, nes man tai absoliučiai nesvarbu, nes aš žinau, kad ji kabos (drobės yra didelės, du iš trijų metrų, todėl jos tapomos kabinant ant sienų), kad aš „turiu čia būti ir tapyti“. Kai patapau, beveik visada išeinu su palengvėjimu, net jei kitą dieną paaiškėja, kad nieko gero nenutapiau.

– O nuo ko prasideda tavo darbas, kai vėl ateini „pas paveikslą“?

– Atėjusi pirmiausia pasėdžiu čia (matau bažnyčios klausyklą, ji iš kito Solveigos conceptualaus kūrinių „Paskambink Dievui“ (2021) – M. J.), pažiūriu, kas įvyko po paskutinio karto: kažkur per daug blizga, kažkur dažas nepakankamai įsigėrė... Sėdžiu, brandinu žvilgsnį, apžvelgiu visus kampus.

– Būna, kad nustumbi?

– Nustumbu visada! Jeigu išvestume kokią tapybinę formulę, joje privalėtų būti laiko matas. Drobė laike kažkaip pakinta, todėl yra subtilus momentas laiku bėgti iš studijos, ypač kai matau, jog kažkas visiškai ant ribos nuo visiško „blogai“ iki visiško „gerai“. Ugdauši šį pojūtį – laiku pabėgti.

– Labai autorinė technika taip išgauti šviesą spalvoje, spalvą šviesoje... Tapai tik teptuku?

– Visaip. Ir teptuku, ir rankom, ir skudurėliu, ir popieriu, ir voleliu. Manęs dažnai paklausia, ar tai yra aliejus, nes yra įprasta išgauti tą tirštį iš aliejinės tūbelės. Aš naudoju daug įvairių skiediklių. Pavyksta išgauti akvarele būdingą skaidrumą. Tik va, norint rasti gero pigmento dažus, tenka paploninti piniginę.

– Kokių spalvų vengi arba retai naudoji savo paletėje?

– Va šitą gilią juodą, tokią juodžiausią, aklina, viską dengiančią. Pamenu, kada ją išigijau. Tai buvo 2022-ųjų vasaris, kai prasidėjo karas Ukrainoje, aš su emocijom ir paveikslu nesusitvarkiau... Buvau pradėjusi tapyti pavasarį, buvo vasario vidury, ore jau tvyrojo švelnus pavasario laukimas, kai pražysta sakuros, ir aš pradėjau paveikslą pirmu sluoksniu rausvais, gelsvais tonais. Ir tada ištiko ta vasario dvidešimt ketvirta... Ateinu į studiją... ir mano visas pavasaris velniop – nejaučiu jokio pavasario! Kaip aš galiu toliau tapyt (?), nebėr pavasario, kuris buvo mano viduje ir tvyrančiame ore! Tada nusipirkau pačią juodžiausią spalvą, kurios iki šiol savo paletėje neturėjau, ir tirštai, kaip man nebūdinga, užtepiu didelę drobės ploto dalį, tik vos vos viršų palikau to rausvumo, lengvumo, vilties. Ji tarsi smala užklojo jausmus ir pavasarį.

– Kaip užfiksuoji idėją? Ar naudoji fotografiją savo tapyboje?

– Kažkada, pačioje pradžioje, eskizuodavau su kreidelėmis ar spalvotais pieštukais, pasipiešdavau kompoziciją ir tam tikrus spalvų derinius. Turėjau tokį blokotėlį ir galvojau, kaip paprasta: ateinu dirbti, šast, atsiverčiu, tas vizualas atgimsta galvoj ir aš jau dirbu. Bet kai atsiversdavau blokotėlį, nė vienas užsipaišytas eskizas man absoliučiai nieko nesakydavo.

Buvo ir kitas etapas. Bandžiau tapyti „gyvai“, išsinešiau molbertą į ankstyvus rūkus, nepatingėjau atsikelti, bet siužetinio peizažo rezultatas nuyglė.

Dažniausiai mintį kaip idėją nusifotografuoju, bet ne tam, kad vaizdą perteikčiau, o kad atsiminimą turėčiau, prisiminčiau save tame vaizdinyje. Fotografinis vaizdas veikia kitaip nei prieš tai minėtas eskizavimas.

– Taip, fotografijoje slypi paradoksas – fiksuojant momentą, sukuriama ir užuomina į tai, kas vyko prieš tai ir kas vyks po to. Tokia giliojo laiko patirtis veikia per kontempliaciją ir atvaizdas tau tampa indeksu, proceso pėdsaku, įtraukiančiu tave į kūrybinį vyksmą.

– Pavyzdžiui, jau ilgai nešiojuosi tokį jausmą, kurį, žinau, būtinai turiu užsitapyti, o vis dar nešiojuosi, vis neužsitapau, ir nieko, kas jį primintų, neturiu, ir toks irzuliukas kažkur eina, nes nerealizuotas jausmas vis nešiojasi ir jau truputį blėsta... Būna, kad ir nespėju.

– Gelmės, gylis sąvoka tikrai ne vien akims prieinama. Jeigu būčiau neregė, kaip perteiktum man savo nutapytą gelmę?

– Jeigu tu nematytum, aš paimčiau tave už rankos, mes anksti ryte nueitume prie upės, atsisėstume ant šalto akmens, aš nuaučiau tau batus, įmerktume kojas į vandenį, eitume rasota žole, paskui smėliu... o gal nueitume mišku basomis per samanias, apsikabintume medį, paglostyčiau tau plaukus... arba eitume per liūtį stovėti ant aukšto kalno pučiant šiauriniam vėjui, tebelaukyčiau tave už rankos, vėliau įduočiau tau šiltos arbatos puodelį ir paklausčiau – kaip tu jautiesi?

Beje, skaitytojai dabar atsiduria analogiškoje neregystės situacijoje, nes tekste aptariami paveikslai jiems yra nematomi.

////////////////////////////////////

Kai dar neaišku, ko gedėti

► Atkelta iš p. 4

vaizdinius ir niuansuotus aprašymus, Murnane'as plėtoja begalinių galimybių metaforą. Realiame pasaulyje neegzistuojančių lygumų tuštuma veikėjų vaizduotėje užpildoma turtingomis ir sudėtingomis prasmėmis. Šią knygą skaityti nelengva – dar sudėtingiau asmeniškai įprasminti jos puslapiuose besiskleidžiančias prasmes. Tačiau kas galėtų paneigti, kad potencialios patirties sluoksniai, kaip ir mūsų vaizduotė, iš tiesų yra beribiai? Ir galbūt čia slypi atsakymas į daugelį svarbiausių šio laikmečio klausimų.

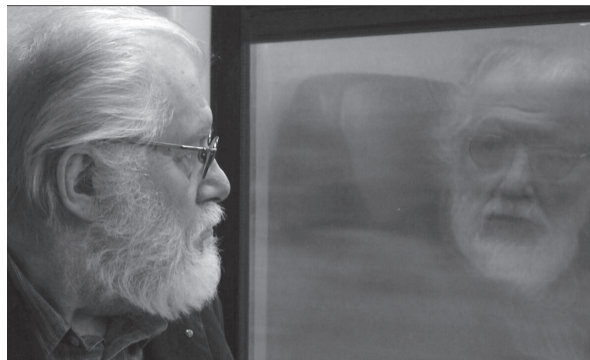
2026-aisiais linkiu atrasti naujus resursus (asmeniinius, kultūrinius, pilietinius) ir savo ašį. Paradoksali pokyčių teorija teigia, kad tik iki galo įsisąmoninę ir priėmę, kas ir kur esame (kaip žmonės, kaip piliečiai, kaip įsivaizduojama bendruomenė arba tauta), galime patirti tikrąjį pokytį ir patys juo tapti.

•

Nuotraukoje mano lygumos šią vasarą. Niekuo (?) neypatingas peizažas Anykščių rajone, privertęs sustabdyti automobilį, iš jo išlipti ir kaip camera obscura surinkti į save neįmanoma – sugerti visas šio vaizdo, šios kuklios patirties, šios akimirkos galimybes.

Naujas lietuvių kinas – ir taip, ir ne

Aktorius Juozas Budraitis – tikrų tikriausia tiek sovietinio, tiek nepriklausomybės laikotarpio kino ir teatro žvaigždė, kuriai pasisekė šviesti be perstojo ir iki šiol, įkopus į devintą dešimtį. Laimės kūdikis (nors jam pačiam, sprendžiant iš interviu, taip neatrodo)! Taip, nuo tų neatmenamų čekiškos „Lanferio kolonijos“ (1969) laikų įsitvirtino ekraninis intraverto įvaizdis, mažai kalbanti uždara asmenybė, daug tylinti ir vis dėlto užtektinai pasakanti.

Filmo „Senio kelionės“ kadras

Vyresnioji, aktorių puikiai atsimenanti karta, atėjusi pažiūrėti „filmo apie Budraitį“, bus gerokai nustebinta. Režisieriaus Nerijaus Mileriaus „**Senio kelionės**“ rodo tarsi išvirkščią, intymią, atsiribojančią nuo praeities ir šlovės aktorius pusę. Atidaro spintą ir išima iš ten žmogaus griaučius (tokie kadrai išties filme yra). Arba štai – montuoja filme „Ave, vita“ (1970) prie automobilio vairo sėdintį personažą, kuris atsigręžia ir pasižiūri į būtinai jau filme „Senio kelionės“ ant užpakalinės sėdynės įsitaisiusį barzdota aktorį... Kuris mėgina žvilgterėti į savo praeitį ir sulipdyti bent mažytį jos fragmentą.

Sakyčiau, režisieriui pasisekė parodyti „čia ir dabar“, pakontempliuoti drauge su tais žiūrovais, kuriems nereikia aiškinti, kas toks yra Budraitis. O tie, kurie žino jį tik apytikriai, gaus tiesiog poetinį opusą apie senatvę, nes filmas neturi įprasto biografinio stuburo, svarbiausi aktorius profesiniai pasiekimai netgi specialiai aplenkiami, remiamasi itin mažai žinomais faktais, susitinkama su atsitiktiniais žmonėmis. Specialus spontaniškas filmavimas rizikingas, tačiau jis tinka elitiniam artistui – šitaip mėginama priartėti prie garsaus, per daug metų pernelyg nušnekinto ir išrodyto, bet dabar, senatvėje, atsiskyrusio žmogaus.

Vienas įdomiausių filmo sprendimų – taip sakant, filosofuojančių apie sunkiai apčiuopiamą aktorius profesiją – aktorystės sugretinimas su neregyste. Budraitis apsilanko pas seną aklą draugą ir aklujų kombine – mums neprikisamai parodomos žmogaus studijos. Taip pat jautriai sukurama milžiniška laiko distancija tarp aktorius ir jo anūkės Liepos, be skrupulų visur dominuojančios mažametės „artistės“.

Filme gerokai per daug tuštokų ilgai bėgančios pakelės kadrai; filmo „Sadūto tūto“ (1974) fragmentas žeidžia klausą, nes vaidmuo įgarsintas aiškiai kito

aktorius; yra net keletas epizodų, kuriuose Budraitis pradeda minti kažin kokią mįslę, bet jos neužbaigia; vis dėlto įmontuojama nepriimtina aktoriumi verksmo filme „Niekas nenorėjo mirti“ (1965) scena; minimi 120 vaidmenų įvairiose pasaulio kino studijose, tačiau bijoma paminėti gausiausias darbus Rusijos kine; atskirai kalbama apie aktorius studentišką režisūrą, tačiau apeinama svarbi jam kūryba teatre.

Filosofo ir režisieriaus N. Mileriaus filmas tampa savito žanro kino knyga, vis dėlto gilinančia pažintį su ypatingos biografijos artistu.

Ignas Jonynas yra iš tų retų režisierių, kurie mėgina įveikinti erdves ir teatre, ir kine. Tačiau jo sėkmingiausias filmas „Lošėjas“ (2013, „Sidabrinė gervė“), kaip ir naujausias „**Siena**“ nekelia jokių asociacijų su patirtimi teatre. Statikos jis bijo, siekia totalios dinamikos. Kriminalinės dramos žanras atiboja jį nuo siauros scenos. Prisukdamas filmo spyruoklę kiek pajėgia, viską aukodamas tempo didinimui, kiekvieną svarbų ir nesvarbų personažą apaugindamas savo paties scenarijuje parašyta tiršta psichologija, jis tarsi sparčiai artėja prie užsibrėžto tikslo – keliadugno trilerio. Tačiau požiūris „viskas yra svarbu, viskas yra kieta“ daro jo kiną klampų, neišsijotą, su vienodai reikšmingai montuojamais epizodais. „Sienos“ drama piešiama apokaliptiškai. Nors kurgi konkrečiai ta siena driekiasi – išorėje ir savyje, – neišsifruojama.

Filmo „Siena“ kadras

Žiūrėdamas įvykių perkrautą filmą neatsikratai jausmo, kad režisierius tikrai iliustruoja savo prerogatyvinį scenarijų – ir anksčiau parašytą, ir filmuojant vis teberašomą. Istoriją perdėtai dramatiškai nepaaiškina – žuvusi motina ir neįgali paauglė dukra (kurios liga pernelyg piktnaudžiaujama), šeimos draugė ir vaiko prižiūrėtoja (kaip visada, ekrane įsimintina aktorė Eglė Mikulionytė), monstriška kontrabandininkų vadė Vanda ir jos kvailėlis sūnus, visi pakelėje sutikti korumpuoti muitininkai ir šiaip sau dėl bendro įspūdžio prilipdyti garsūs neaktoriai – tik aktorius Remigijaus Bilinsko vaidinamas keistuolis muziejininkas įterpia šviesesnio herojaus spalvą. Pagrindinis personažas ornitologas Vilius (aktorius Šarūnas Zenkevičius) per visą įvykių

eigą somnambuliškas, apaugintas nefotogeniška barzda, kuri kontaktui palieka tik sustingusios kančios akis. Tamsiais vargingos šeimos interjero ir pamario krašto atšiaurios gamtos pustoniais nufilmuotas kinas (operatorius Audrius Budrys) spaudžia iš žiūrovo kraštutinę neveltį. Į ją įkritusiam nevykėliui Viliui atsitokėti ir suprasti, kurioje sienos pusėje egzistuoja, paliekamas tik nedidelis laiko ruoželis finale. Grėsmingąją Vandą (chorvedė Danguolė Beinarytė) nuginkluoja taip pat finalinė nepateisinama ir net komiška scena su sūnaus kapu jos namo papėdėje. Taigi, katarsio nesusėję patirti.

Filmą lydi dominuojanti, karinga tamsa alsuojanti muzika (kompozitorius Dominykas Digimas), kuri gniuždo tiek Vilių, tiek žiūrovus. Filmo kūrėjai sudėjo į savo trilerį viską, ką galėjo, – jie, regis, nuolat puola į priekį ir šturmuodami laužiasi. Deja, sutrombuota „Siena“ nepradeda judėti savarankiškai ir betarpiškai, kaip atsitinka gerame kine.

Dar vienas premjerinis ilgametražis vaidybinis filmas „**Smėlis tavo plaukuose**“ pirmiausia pristatomas kaip drama apie pagyvenusius žmonių meilę ir nemelę. Malvina palieka savo vyrą, iškrapšto iš prieglaudos draugužį Kiprą, su kuriuo ilgai susirašinėjo laiškais, ir keliauja į nežinią (iš pradžių planuoja plaukti į užsienį, bet nusigauna tikrai iki mūsų pajūrio)...

Vis dėlto manau, kad daugumai žiūrovų tai bus filmas tiesiog su Jūrate Onaityte (Malvina), kuri paliko Juozą Budraitį (vyras Vincas) ir įnirtingai traukia Liubomirą Laucevičių (Kipras) iš senatvinės rutinos... Filmas – ryškiai aktorinis, žvaigždinis, suteikiantis progą atlikėjams darsyk sublizgėti, pademonstruoti, kaip jie tvarkosi su egzistencine drama. Čia slypi visi tos dramos privalumai ir trūkumai. Mano galva, mažai patirties didžiajame kine turintis režisierius Mantas Verbiejus (komedija „Skyrybos“, 2022) neturi įgūdžių nuodugnai dirbti su aktoriais – jis jais pasitiki ir palieka ekraną jų amatui, kuriam, be abejo, visada reikia griežto režisieriaus žvilgsnio iš šalies. Budraitis, turintis Dievo dovaną – saiko jausmą, neaitrina akių ir ausų, o štai aktoriai Onaitytė ir Laucevičius, gavę daugybę viena paskui kitą byrančių veiksmo scenų, neseikėja, akivaizdžiai perspaudžia, vaidina iš paskutinių jėgų, iš savo teatrinės patirties ima, ką tik gali, ir tai subtilių jausmų istoriją paverčia... smarkia tragikomedija. Kuriai dar, be viso kito, nukandamas ir finalas.

Filmo „Smėlis tavo plaukuose“ kadras

Scenarijaus autoriai – Gediminas Cibulskis ir pats režisierius, – pasirinkę savo projektui paklausią ir Lietuvos kine neišplėtotą amžėjimo temą, sukūrė daug šmaikščių, pritildytai skaudžių dialogų (jau iš anksto matydami prieš save aktorius; neužmiršdami į tekstą įdėti ir graudų filmo pavadinimą) ir visą herojų išsirovimo iš namų liniją nupiešė tvarkingai, numanomai. Veiksams stumia santykių eigą, o ne atvirksčiai. Kur kas arčiau gyvenimo bei ekrano realybės būtų kameros stabtelėjimai nors valandėlei ir karčios senatvinės monotoniškos, naujos meilės neįmanomybės (kurią deklaruoja Malvinos racionalioji duktė) šifravimai. Tokiai pauzei autoriai ryžtasi, tačiau ji demonstratyviai poetiška, sapniška, su šokiais vandenyje.

Atrodo, puiku, kad vis daugiau mūsų kino režisierių (ir ne tik jų, taip pat – tiesiog mylinčių kiną), atstovėjusių eilėje prie finansų, gauna progą suausti opusą ir visu ūgiu pasirodyti lietuvių kiną adoruojančiai visuomenei. Na, juk iš kokių trijų penkių premjerų viena vis tiek įkris arti optimalaus varianto! Filmą kurti išmoks-tama rašant scenarijų, filmuojant, montuojant!

Ir taip, ir ne.

– JŪRATĖ VIŠOCKAITĖ –

Socializuotis su tekstu

► Atkelta iš p. 5

momentai. Aš pernelyg negalvoju apie tekstą, veikiau išlaisvinu visas mintis, praicina šiek tiek laiko ir – netikėtai! – išplaukia idėjos, pasirodo nauji posūkiai, gimsta veiksmingiausi minties šuorai, iškyla kažkas pamiršta, kas būtent dabar tiks pasakojimui. Gal todėl man lengviausia rašyti plaukiant indus. Man labai patinka plauti indus! Gal todėl, kad tada aš geriausiai rašau – mintyse, kas be ko. Ir bulves skusti man labai patinka! Nes tada rašau iškiliai.

Disciplinuota veikla ir kasdienybės rutina teigiamai veikia autoriaus charakterio sistemingumą, tvarką, švarą, tikslumą, o tai būtina dirbant su tekstu. Pirmieji juodraščiai ir eskizai, surinkti kuriamai versijai, turi būti paruošti suprantamai. Autoriaus santykis su tekstu atspindi patį autorių. Didžiama „suchaltūrintų“ tekstų turi būti pataisyti per trumpą laiką, kad jie autoriui neatrodytų perne-

lyg netinkami (skaityk ilgai ir nuobodžiai). Todėl autoriams siūlyčiau lyginti drabužius arba valyti dulkes kaip vieną geriausių užsiėmimų, mokančių atkaklumo ir kantrybės, absoliučiai būtinos rašant, nes rašyti greitai niekad nesiseka. Rašyti – tai visada lėtai. Todėl kantrybė labai praverčia.

Kartkartėmis atrodo, kad mano didžiausia privilegija – sėdėti prie teksto daug valandų, daug dienų, daug mėnesių ir kasmet pakartoti knygą po knygos. Jeigu taip negalėčiau, tada privalėčiau pripažinti, kad neturiu kitų gabumų, kuriais galėčiau kompensuoti šį trūkumą. Esu skaičiusi daugelio autorių pradėtus kūrinius, kurie man atrodė verti dėmesio, nuostabūs, iškilūs, bet, deja, kiti skaitytojai neturėjo tokios galimybės juos skaityti, nes autoriai per metų metus, dešimtmečius neįstengė pabaigti šių kūrinių.

Pabaiga kitame numeryje

Iš: *Rakstniecības laboratorija. Rīga: Dienas Grāmata, 2023*
Vertė Arvydas Valionis

RŪTA VYŽINTAITĖ

draugams

prisiminsiu jus: šventuosius ir švenčiančiuosius
taurių auras nešiojančius, iki ryto su kliūtėmis šokančius
vikrius senamiesčio lapiukus iš tarpavarčių vagiančius
kiekvieną kalendoriuje sutiktą naktį

prisiminsiu jus, žiedžiančius meilę iš žemės sukimosi
ir čia pat daužančius ją į debesis, kalnus ir akmenis
ir blakstienom vėl sušluojančius viską į vieną akimirką
po šiltu nuotraukos kilimėliu
po sena antklode sodo namelyje
po sniegu ant užmigusių Laisvės alėjos

prisiminsiu jus, laiko kolonizuotus indėnus
dar laukinėse miesto prerijose
ir jūsų lūpose rūkstančius laužus
ir jūsų skrybėlių vlgvamus
ir jus lyg pirmųjų bėgių mustangų
medžiojančius savo likimą
liežuvių strėlėm
rankų lankais
akmenim nuo širdies

pamauti ant priedainio seno vinies
žyla skalpai

nieko nėra

čia laiko nėra, yra tik giria
ir dienos – eigulių dukros

čia galo nėra – jis už tvarto
ir saulės leidžias į kūdras

čia rūmų nėra, bet, klausyk, avily
dūzgia auksu varvančios menės

po žeme čia dainuoja ir lošia gyvi
mirusieji guli ant žemės

ir vanduo čia – brangus
kai geri, tai vagi
atspindžių žvaigždžių milijonus

nuo teismų amžinų bėga upė tamsi
vakaruosna po jūros sijonu

ir nėra ko bijot čia
nebent laumių laibų
juokias pelkėse tyliai kaip antys
gali vaiką pavogt
ir grąžinti sribu

fantas – kulkos, sagos ir dantys

žvaigždynai

XXI a.
jie prašaudė grįžulo tankus
iš dangaus kiauro laša šviesa
debesim tvarstyt jo nepakanka
rytą grįžta saulė basa

XIX a.
šienpjoviai jiems paskolino dalgius
ir šalta tiesa pagalando
kai vėl ruoši dvylika valgių
žvilgtelk – krenta žolės ant lango

visada:
užminuotas visatos kraštas
nieks nediršta ten žengti kojom
miestai, šokiai, kalbos ir raštas –
tik sprogimas, ne mes sugalvojom

•

mano širdis – raudona asla
užeikit ir plūkite ją
mano širdis – ką tik pagauta
pasūdykite, kad negestų, ją
mano širdis – kaimo arklys
arkite žemę ją
mano širdis – planeta
atraskite ją
mano širdis – senas akmuo
pažymėkite ribas ja
mano širdis – kamuolys
žaiskite ja
mano širdis – eketė
išokite nuogi į ją
mano širdis – bausmė

RIMGAILĖ RENEVYTĖ

miego dienoraštis

po dešimtos

sapnuoju, kad baigėsi dantų pasta
kad nemunu plaukia baltas automobilis
kad laikiuosi vaiko ir esu tame automobilyje
kad stoviu ant kranto ir žiūriu, kaip jis tolsta

vienuolikta

kartais sapnuose skęstu
kažkas mėlynas traukia į ežero dugną
mėlynas, ne juodas, tai keista
kartais į sapnus gaunu laiškus
beveik niekad į juos neatsakau atsibudus
kartais sapnuoju, kad visur, kur esu, yra labai šalta
kad stoviu prie lango ir perpučia kiaurai
turbūt daugumos savo sapnų neprisimenu
sapnuoju, kad randu juos atplėštus, bet taip ir neperskaitau

dvylikta

kartais sapnai iš manęs juokiasi
rodydami vietas, kurių neprisimenu

keturiolikta

vaikystėje svetimų pokalbių klausydavau
prikūšusi ausį prie kambario sienoje esančios rozetės
dažniausiai tie pokalbiai nebūdavo rišlūs
nutrūkdavo nepasibaigę
arba prasidėdavo be man žinomų įžangų
nedaug ką juose suprasdavau
(iš intonacijų dar neskirdavau pokalbio temos
nežinodavau, kad dviese žmonės gali ir tiesiog tylėti)
kitas pokalbis vykdavo jau ne rozetėj
o man gulint ir mėginant užmigti
kaimynai iš viršutinio buto taip rėkdavo vienas ant kito
kad kartais įsivaizduodavau, jog lubos įskyla
ir dvi žmogystos įkrenta tiesiai į mano lovą
tamsoje beveik matydavau, kaip siūbuoja šviestuvai
kaip raukšlėjasi nuo triukšmo skilinėjanti siena
jis muša savo žmoną, galvodavau
tikriausiai ir buvau teisi

neprasidėjus septynioliktai

gyvenimas ten
skiriasi tik tuo
jog visų akys čia
be galo skaudžios

plakite ją
mano širdis – apelsinas
nuneškite sergančiam ją
mano širdis – senutė parke
nekreipkit dėmesio į ją

sniego klausykla

esu baltas, esu baltas, esu labai baltas
brendu iki kelių
pusnies altoriumi
sukalbu dešimt aš tave myliu
aprengiu knygnešį
elementoriumi

esu baltas, esu baltas, esu labai baltas
klausaus skarotų davatkų ančių
griežiu dantim kaip
išderintas altas
barstau iš duonos
prūde rožančių

evoliucija

net nepastebėjai
kaip žuvis iš jūrų išlipo tiesiai į vyną
net nepastebėjai: turėjai išsirinkti beždžionę, o pamilai vyrą
net nepastebėjai
galėjai laukti ledynuos, aplink proksimas skrieti
o takse sėdi
net nepastebėjai
galėjai fosforu šviesti, čiulbėti
o kažką kliedi

dvidešimta, apie skaičius

du kartus esu nualpusi iš skausmo
abu kartus savo namuose
pirmąjį atsibudau virtuvėje
antro karto neprisimenu

esu prisijaukinusi laukinį šunį
į apatinę lūpą įkando man supykęs
buvo daug kraujo, bet beveik neskaudėjo

nenorėdama ištept parketo esu
greitosios laukus stovėdama ant laikraščio

esu kartą išskridus
pro priekinį automobilio langą
skausmo neatsimenu
jis atėjo vėliau

dvidešimt ketvirta, sapnas

sapnuoju, kad nemiegu
sapnuoju, kad stengiuosi likti budri
nes sapnuose taip pat įvyksta siaubingų dalykų
sapnuose gali užmiršti kvėpuoti
sapnuose gali užstrigti lifte
sapnuose gali nutikti nelaimė
jau esu ją patyrus
neprisimenu, ar sapnavau

trisdešimta

sako, kad kažkoks vyras
trejus metus kankino savo žmoną
sako, kad iš meilės
suarė peilį jai į kaklą
sako, supraskit mane teisingai
juk man irgi skauda
sako, norėjau gyventi
o išėjo kaip visada

trisdešimt antra, laidotuvės

sapnuoju, kad griuvėsiai
kuriuose tu lieti keistus daiktus
primena man mirusius žmones
kas telpa – į ranką
kas netelpa – į dėžę
sakai, palaidosiu kitą kartą, kai būsiu čia vienas

aštuoniasdešimt trečia, pabudus

taip įkrentama į užšalusį ežerą
įkrentama ir paskęstama
o aš tikėjau išplaukti

devyniasdešimt šešta, naktys

esu savo kalendorius
bet pernelyg daug dalykų įvyksta tuo metu, kai
manęs nėra

devyniasdešimt devinta, spalio

aš esu siena
prie kurios kljuoju gumos popierėlį
prie kurios prismeigiu jūros nukamuotą laumžirgį
ant kurios tas laumžirgis kamuojasi toliau

žmonių šaltis nesusijęs su metų laiku

šimtas dvidešimt šešta, pilnatis

sausis iki pusės lyg ant peilio
be atminties, be prisiminimų
šlapias
ir priverktas, ir prisnigtas
ir pripraktuotas
šlapias šlapias asfaltas

vasaris tai prašviesėja, tai vėl paskęsta
kovo dar nematyti

šimtas tris-de-šimta

kovas – tai nuolatinė kova su savimi

šimtas trisdešimt devinta, kasdien

būna negalėjimas miegoti
būna tvankus dusinantis oras
ir sunkūs sunkūs rytai

būna nerimas (bet nežinau, ar tai skausmas)

VIKTOR ŠYLO

Viktoras Šylo (g. 1962) – ukrainiečių rašytojas, penkių poezijos rinkinių ir romano autorius. Naujausią jo eilėraščių rinkinį „Haikukū“ Ukrainos PEN centras įtraukė į geriausių 2024 metų knygų sąrašą. Haikukū – originalus autoriaus sugalvotas poezijos žanras, kuriame siurrealistiškas patosas atmiešiamas ironija; beveik kiekviename haikukū pasirodo gegutė ar koks kitas paukštis.

• laikas išdžiovina dievus kaip nabokovas drugelius pasakojama kad gegutė su liūto galva labai dosni buvusi o dabar vos vos spingsi tamsoj

• niekas apie nieką neklausinėja kapinėse gegutės

• tą akimirką kai gegutė nutyla kiek sunerimusių velnių balansuoja ant adatos smaigalio

• sena kaip pasaulis prateka geizerio kavavirė uganda kuku* kvepia per visą trobą o man knieti išgerti kurzemės** bet kažkas surinko visas giles po ąžuolais kieme

* Kuku – vištienos patiekalai keliose Afrikos šalyse (*visos pastabos – vertėjo*).
** „Kurzeme“ – Kurše (Kuržemėje) pagamintas vynas. Vaikystę ir jaunystę autorius praleido Rygoje, lankydamasis Šiauliuose ir Vilniuje.

• nesimokiau sąmonės praplėtimo mokykloj o ekralinės analizės akademijoj* neteko miegot su moterim įveikusia seksualumo atvėrimo septyniais lygiais maratoną tik prisimenu kaip 34-osios vidurinės kieme mano klasiokui iš kalašnikovo pyškinant į gretimo pastato langus lesinau sojų vėdarais paukšteliu gegutę genį varną

* Ekralinė analizė (*екральный анализ*) – kyjiviečio Igorio Vilenskio sukurtas psichologinės diagnostikos metodas.

• visos ugnys ugnis pabrėžia kronopas* kiekviena valanda komediantiška aiškiai kalba kronopas bet kokią žuvėdrą

žmonės gali vadinti džonatanu livingstonu o gegutė visada bevardė

* Fantastiniai padarėliai iš Julio Cortázarų knygos „Kronopų ir garsenybių istorijos“.

• išbarsčiau ant grindų kvapiuosius pipirus taip gegute laikas nenumaldomas kaip samurajaus durklas

• kai nutyla gegutė tyla pamažu išplinta ratilais kiekvieno garso paviršiu ir net vėžiai nešvilpauja karinių maršų ant kalno pakalnėj

• kokia puiki diena šiandieną galiausiai šilta ir nepučia vėjas gegutė dar negirdi pati savęs nes gaudžia bitės kaip jefferson starship*

net tirta vanduo duobėje kai jos siuva tai šen tai ten aplinkui kriaušę virš juodos gėlių bedugnės

* „Jefferson Starship“ – amerikiečių roko grupė.

• gegute mano o paslaptis tokia kad moliūgų košę reikia virti su baldo ryžiais o ne su sorom pavaišinsiu pavasariop oi ši zylė kokia atkakli jau delną kiaurai prakapojo

• neateisiu šiandien tenai kur jau vaikštinėjau rytoj rinkdamas gegutės šešėlius tarp jonažolės ugnelių

• jinai klydinėja išsakydama šį pasaulį žodžiais iš kortasaro novelės iš kortasaro novelės skirtos čarliui parkerui bet niekad neišsimuša iš ritmo mergina su sidabro gegute plaukuos

• prieš velykas (o gal kalėdas ar trejybę) atsispindi dievas savo paties akyse ikonoj nuprotėjusios nuo senatvės motinos kambary

(kurgi jos kilnieji dėkingieji sūnūs kare už karo arba ne)

tirpsta kaip pienas liejas tylą aplinkui nes kaimynės seniai jau nutilę kaip pieniškos karamelinės saldžiai sūrios gegutės iš soročincų

ir jinai nekrutėdama sėdi prie lango ir ieško velnio danguj juodame kaip žemė po permatomais stikliniais nagais

• džuangdzi mokė turguj kur aš prekiauvau moliūgais ir bulvėm varnas nekerta akies varnui o gegutė gegutei nepakiša kiaušinio

• ant troleibuso parašyta surenkam topinius svogūnus bet juk tai nesąmonė apsimestinai piktinasi nuolatinė parduotuvės klientė su gegute už kairiojo peties

• šiame troleibuse tu kartais prisidurdavai prie algos padirbėdama konduktore štai tavo bilietas į gyvenimą tarei man ir net pažymėjai jį pati kai aš netyčia pamačiau kad gegutė pas vairuotoją narvelyje dar kartą apvertė a sourceful of secrets*

* *A Sourceful of Secrets* – grupės „Pink Floyd“ progresyviojo roko albumas.

• kraujažolės stiebu piešiu ant vandens duobėje

raguotą gegutę tepabūna ten lig aušros

• 1. vaikystėj gyvenau ant kalno ant pačio kalno

jei žiūrėsim iš apačios nuo išmalto plento į niekur

o jei nuo bokšto troba atrodė žemiausia paskutiniausia vienkiemyje mūsų

neprivaziuos iki jos greitoji ir tai buvo teisinga

2. augo kieme dedešvos ir pienės kaip vaikai kurie neužauga niekad tik dingsta

3. kitapus trobos skardis ten dangus su akimis teka upė bet negirdėti

nebent kai kas nors nusiskandins arba nušoks

4. mūsų sode buvo likęs tik vienas kriaušės kelmelis apanglėjęs su tuščiu lizdu ir sena vyšnia kuri nusimesdavo iki pusės

naktį baltuodavo kaip numirėlė

bet gegutei tai nesvarbu

5. nemokėjau žiūrėt apačion nes iš mažens mačiau pro kraują

6. sode juoda duobė vos pridengta lentomis tarytum jinai kažką slėptų

7. žaisdavom vakarais negyvą kareivį gulėt ir nejudėt negalvot ir nemirskėt

ir tas kuris sugebės nemirs niekad

8. prie tilto stovėjo kryžius

sako kariškiai ant jo nukryžiauč sunkvežimį svetimų

9. kartais rėkdavo vyriškis žaliais berankoviais marškinėliais eidavo per kukurūzų lauką ir šaukdavosi motinos*

bet jinai nepasirodydavo

* Bjauriai keikdavosi.

10. regėjau sapnus kokius mano senelis regėjo

jisai juos užmiršdavo bet aš užsirašydavau

11. saugojau vilko pėdsakus smėlyje po lietaus

12. mūsų troboj langelis be stiklo ir kai pūsdavo matėm kuriam šalta

13. kartą pas mus kumelė atėjo mindžikavo jinai ant slenksčio ilgai žiūrėjo

o paskui nuėjo

14. maniau kad senukai nemiršta o trobom pavirsta

jas uždaro o kur raktas pamiršta

15. buvo šulinys kuriame gyvatės gyveno bet niekas nebijojo

tik vienas berniukas pažvelgė ir ėmė kalbėti

tai ko nebuvo

16. veidrodžių neturėjom priemenėj tik vanduo dubenyje

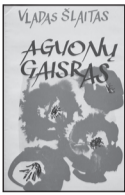
ir tas rodė ne mus bet durų šešėlį

17. užmiršau visus takelius kurie neveda niekur

tik gilyn vis giliau į vaikystę kur tavęs nėra

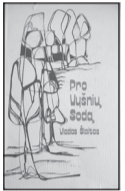
Nečiupinėtoji lituanistika (2)

Vladas Šlaitas. *Aguonų gaisras*. Eilėraščiai. Brooklyn, N. Y.: Ateitis, 1969. 56 p.

Naivioji poezija, jeigu lygini su svarbiaisiais egzodo poetais. Neįprasta biografija: gimęs Rusijoje (tėvai ten buvo pasitraukę per Pirmąjį pasaulinį karą), baigė Ukmergės gimnaziją, mokytojavo. Buvo mobilizuotas į nacių kariuomenę, po karo liko Vokietijoje, vėliau persikėlė į Škotiją. Yra simpatišku pasažų: „Vietos daug užima, bet nieko nepasako. / Kas tai galėtų būti? Tai poezija, / nes vieni debesys ateina ir užlyja, / o kiti šiaip tik atėina ir nueina“ („Debesys“, p. 52). Šlaito eilėraščiai gal ir neužlyja, bet vietos užima nemažai (turiu dar kelias jo knygas).

Vladas Šlaitas. *Pro vyšnių sodą*. Eilėraščiai. Chicago: Ateitis, 1973. 70 p.

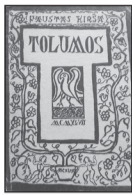
Kažkuo primena Mikalojaus Vilučio protingavimus. Vyšnios – mėgstamas įvaizdis, galbūt primenantis Lietuvą. Ir didelis tėvynės ilgesys; atkaklus eilėraščių rašymas ir leidyba veikiausiai suvokiami kaip ryšys su gimtąja kalba ir kultūra. Viename eilėraštyje minimas Simas Kudirka, atjaučiamas dėl patirto smurto („Kareiviški batai“, p. 62). Ne visai „ką matau, tą dainuoju“, įpinama ir filosofijos.

Vladas Šlaitas. *Nesu vėjo malonėje*. Eilėraščiai. Chicago: Ateitis, 1978. 110 p.

Eilėraščiai primena maldas, pvz.: „Viešpatie! / Duok, kad galėčiau gyventi taikoj su pačiu savimi / ir su aplinka, / kurioj tenka gyventi. / Pasirūpinki rytdieną. / Pasirūpinki mano miela ir tolina Lietuva, / idant galėčiau ramybėje svetur numirti“ (p. 22). Nemažai svarstoma, kas yra poezija, kodėl meilės eilėraščiai rašomi net senatvėje ir ar ne verčiau būtų iš viso nerašyti. Aiškiai (ne per užuominas) minimas Holokaustas (p. 59) ir tremtis į Sibirą (p. 103). Vladas Šlaitas paskutinius gyvenimo metus praleido senelių namuose.

Faustas Kirša. *Tolumos*. Eilėraščiai. Viktoro Petravičiaus linoraižiniai. Dillingen / Donau: Mūsų kelias, 1947. 193 p.

„Karinės valdžios leista“ – įrašyta prie bibliografinių knygos duomenų. Be galo gražus Petravičius, nors leidinio popierius prastas, rudas, pokarinis. Faustas Kirša ne tiek išraiškingas; atkreipčiau dėmesį į jo su patriotiškumu susipynusią religinę poeziją (paskyrimai Marijai, maldų, giesmių intonacijos). Eilėraštyje „Aš nešauki tautos“ (p. 51) polemizuoja su Bernardu Brazdžioniu: „Aš nešauki tautos į kelią, / Aš tautai duodu dovanų, / Kad būt lengviau jai nešt kryželį / Svečiuos tarp svetimų kalnų.“ Prisiimama nuolanki „buvimo chore“ laikysena, atsisakant simboliinių vedlio, šauklio funkcijų.

Antanas Jasmantas. *Gruodas*. Eilėraščiai. Brooklyn, N. Y.: Ateitis, 1965. 95 p.

Anksčiau nemėgau Antano Jasmanto poezijos – nei pasaulietinės, nei religinės. Stigo formos grakštumo ar bent neįprastos jausmų raiškos. Vertinau Antano Maceinos „Jobo dramą“, bet tik tiek. Praėjo kiek laiko, kunigas Julius Sasnauskas kartą per pamokslą pacitavo vieną iš religinių Jasmanto eilėraščių, ir kažkaip naujai jį išgirdau. Skyrius „Kristaus istorija“ išdėliotas chronologiškai: Apreiškimas, Jėzaus gimimas, gyvenimas, stebuklai, mirtis, Prisikėlimas. Giesmių giesmės pagrindu parašytas ir meilės eilėraščių ciklas. Gruodas – žiemos, sustingimo, mirties metafora: man Jasmantas yra žieminis poetas.

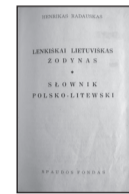
Henrikas Radauskas. *Strėlė danguje*. Eilėraščiai. Chicago, Ill.: Naujienos, 1950. 110 p.

Šiandien klasikiniai Henriko Radausko eilėraščiai atrodo tokie paprasti – ir tokie nepakartojami. Vargu ar geriausi šiandieniniai rimo meistrai rašytų panašiai. Orfėjas, angelas – šituos įvaizdžius vis dar naudoja jauni ar vyresni poetai, bet pirmykščio modernistinio krūvio ar paradoksalios es-

etikos jie nebeturi: dažniausiai atrodo kaip dėvėta kartotė. Salomėjišką „Senelės pasaką“ Radauskas transformuoja į raganos archetipą: „Senelė beprotė dainuodama po aikštę sukas. / Vaikai į senę mėto akmenis, šukes. / O naktį su serga staiga berniukas, / Ir po savaitės reikia degt žvakes“ („Senelės darbai“, p. 76). Atkreipiau dėmesį į kirčiavimą („automobilis“ – „obelis“) – veikiausiai suvalkietiška.

Henrikas Radauskas. *Lenkiškai lietuviškas žodynas*. Słownik polsko-litewski. K.: Spaudos fondas, 1939. 297 p.

Labai nustebino. Nedažnai pasitaiko (net ir tarp klasikų), kad poetas būtų dar ir kalbininkas. Henrikas Radauskas gimė Krokuvėje, mama buvo iš Rytprūsių – pusiau vokieta, pusiau lenkė. Šiomis kalbomis, taip pat ir lietuvių, kalbėta namuose. Žodynėlis nedidelis, kišeninis; turimas egzempliorius šiek tiek suteptas krauju (!). Pratarmėje Radauskas rašo sudarinėjęs žodyną pirmiausia lenkams, kurie nori mokytis lietuviškai. Teisinasi, kad leidinį paruošti teko kuo skubiau, o naudotasi M. Arcto dviejų tomų „Iliustruoto lenkų kalbos žodyno“ trečiu leidimu. Pasvirasis brūkšnyvas vadinamas pražulniu.

Vieniša pušis. *Erosas ir Psichėja*. Lyrika. K.: „Studijos“ knygyno leidinys, 1938. 64 p.

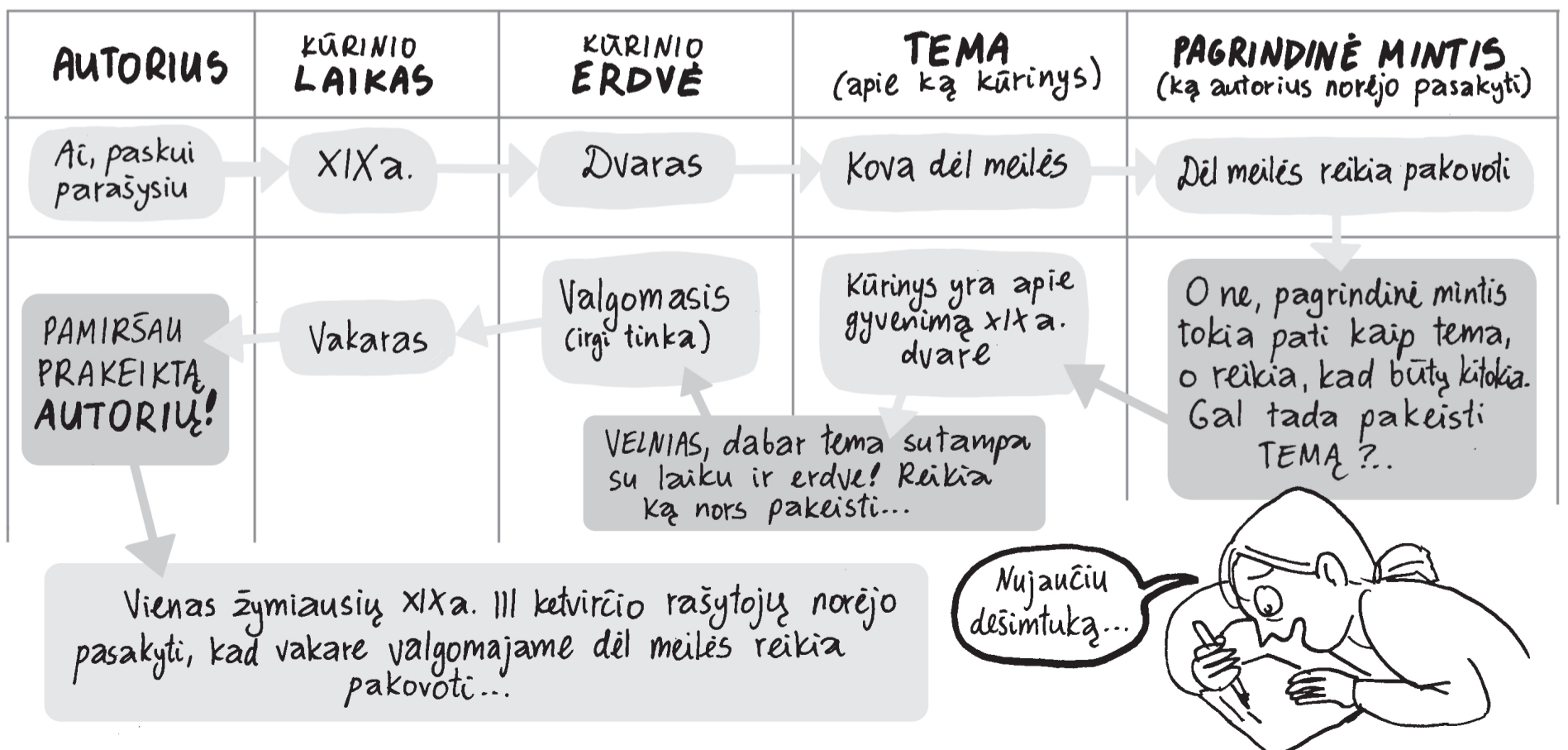

Meilės eilėraščiai, parašyti ir iš moters, ir iš vyro perspektyvos. Veikiausiai pragmatinis leidinys – skirtas padėti reikšti jausmus, pagražinti meilės laiškus ar išpažinti potraukį po balkonu. Erotikos grynųjų pavidalu neradau, nors kalbama apie rūtų skynimą. Tekstai primena romansus, kartais liaudies dainas, bet nėra kuo nors labai ypatingi – netgi, sakyčiau, nuobodoki, grafomaniški. Greta tekstų – ano meto gražuolių fotografijos. „Sakė draugė: „Kvailė tu, / Ne per daug graži, / Ne visai jauna“. / Ji galvojo: „Iš tiesų, / Liksiu vargšė aš viena... / [...] Vieną kartą jis atėjo... / Draugė juoktis pasiliovė / Gal būt, netgi pavydėjo, / Kai jis žiedą jai užmovė“ („Netikėtai“, p. 44).

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

MOKYKLINĖS KŪRINIO ANALIZĖS RAŠYMAS

Klinikose

Taip ir nepriprasdamas, „įpratau“ anksti keltis. Kiekvieną kartą raminiu save tik tuo, kad nereikia belstis papildomo šimto kilometrų iš Vilniaus. Permiegus sodo namelyje, kuo tikriausiam vasarnamyje kiaurais langais ir skylėtomis durimis, tada nuvažiuoju iki tėvų namų, ir automobiliu lekiam į Kauną. Anksti keltis išmokau dar studijų metais. Pirmas, ankstyviausias, autobusas į Vilnių važiuodavo, rodos, pusę septynių. Nenorėdamas (ypač pirmame kurse) papildomos nakties leisti kambaryje su svetimais žmonėmis, kiekvieną savaitę patirdavau įtempto budėjimo naktį su kasvalandiniais, kaspusvalandiniais prabudimais. Ši praktika baigėsi tuo, kad po metų, keldamasis į autobusą, turėjusį nuvežti į vasaros praktiką, apalpau vonios kambaryje. Tad vėliau reguliariai tuo nebeužiimdavau... Dabar vėl. Visada galvodavau, kad dirbti vidiniu laikrodžiu lengviausia yra vasarą. Miške beveik be pertraukos duodasi paukščiai, jiems pritaria kūdros varlės ir daržo žiogai. Žinoma, sparnuočiai garsiausiai sklaidosi pavasariais. O su žiogais šiais metais buvo blogai. Silpna, beveik negirdima jų muzikėlė. Mano nuostabai, įsitvirtinus rudenii, miegas tampa jautresnis. Klausia gaudyte gaudo kiekvieną beveik aklinoje tamsoje ir tyloje pasigirstantį garselį. Neįsivaizdavau, kad taip jautriai reaguojau į kapsinčius nuo ažuolo ant namo stogo lašus. Tik vėsumoje ir tamsoje keltis sunkiau.

Negalvojau, kad laikinoji sostinė yra taip arti Džukijos sostapilės. Ypač kai važiuoji ne per Garliavą, o pasuki per Rokus. Šiaip tik išvažiavus iš Alytaus apima baisi nykuma. Nemuno slėnis perauga į begalinę vartotojišką lygumą, galinčią vaidinti bet kuriame Antonioni filme. Miklusėnai, Rutka, Raudonikiai, Geniai – mano močiutės ankstyvosios vaikystės vietos, šias ji šiltai ir ilgesingai prisimindavo, ypač čigonus, kurie išskleisdavo palapines, kūrėdavo laužus ir dainuodavo savo dainas. Brėkstančioje dienoje rodosi kažkokia elektros pastotė, aukštomis tvoromis aptverta nežinomos paskirties gamybos įmonė, plastikiniai langų rėmai besipuikuojanti sodyba. Rūkuose paskendusią monotoniją išblaško Balbieriškis ir netoliese regimas Nemunas, netrukus – eglų kolonomis paramstytas Prienų šilas. Rodyklė siūlo aplankyti „aukščiausią Lietuvos medį“. „Et, kada nors kitą kartą.“ Kažkur prieš Rokus kryžkelę ženklina betoninis savo širdį demonstruojantis Jėzus. Dėl važiavimų į klinikas iš arti pamačiau Napoleono kalną. Kalnas kaip ir daugelis kitų. Net stebina, kad imperatorius kabarojosi į tą gūbrį, nebent gulbių, plaukiojančių Nemune, pažiūrėti.

Ilgai sėdėdamas prie gydytojo kabineto durų, gali prisigalvoti visokiausių keistenybių. Kažkurį kartą tėvas pasakė: „Įsivaizduok, kaip atrodytų visi šie žmonės, jeigu būtų išsirengę nuogai.“ Niekada netekę būti viešosiose pirtyse, tačiau kartais pakanka nueiti į paplūdimį (nesvarbu, kokį pajūryje, paežerėje ar prie upės), kad įsitikintum žmogiško kūno menkumu. O gal atvirksčiai – didybe? (Čia pats sau užduodu retorinį klausimą...) Didžioji dalis pacientų yra garbingo amžiaus, todėl jų kūnuose įsirėžusios visokios patirtys. Skausmingos, liūdnos, geros, gražios, susijusios su laime ir įvairiomis negandomis. Regis, kad blogieji nutikimai palieka daugiausiai nei didžiausi džiaugsmas. Daug (ypač vyrų) – pilvotų, apdribusių, šlubuojančių, kreivų ir šleivų. Amžius susuka net išskirtiniausias gražuoles. Ir jeigu jaunystę laikytume (o mūsųose tai yra norma) etalonu, kalokagatiniu orientyru, tuomet didžiajai masei individų, leidžiančių laiką šiuose koridoriuose, tikrai yra nepasisekę. Jie sėdi čia, užuot leidę laiką sporto klubuose, kino teatruose, restoranuose ar kavinėse. Užsiima niekam verta veikla. Natūraliai jų kūnai nėra patrauklūs. Nuogi atrodytų dar baisiau. Žvelgiant dailininko žvilgsniu – atvirksčiai. Kiekviena riebalinė rievė, artrito ir kitokių ligų deformuoti sąnariai, jau ne tik veidus išvaogjusios raukšlės šiuos žmones gražina.

Kitas tėviškas pastebėjimas apie duris. Valdiškose gydymo įstaigose jos nervingai trankomos. Privačiose gydymo įstaigose švelniai užsidaro. Pastarosiose net žvilgsnius sugeria minkštos grindų dangos. O valdiškose namuose padai daužosi į „zelco“ ornamentiką. Nuo paauglystės, kai pradėjau savarankiškai lankyti gydytojus, kamuoja didžioji abejonė ir neatsakytas klausimas – kabineto duris reikia tiesiog atverti ir drąsiai eiti vidun, baikščiai belsti, tikintis išgirsti riktelėjimus „prašom“, „užikite“, ar tiesiog laukti, „kol pakvies“. Ne vienas, šviežiai atėjęs, kažko panašaus ir paklausia. Seniau laukiantieji draugiškai atsako arba abejingai gužtelna pečiais. Priklausomai nuo ištvorto laiko trukmės ir jai atvirksčiai proporcingos nuotaikos. Prieš kelerius metus lydėjau ranką susilaužusių sūnų pas specialistą. Pabeldžiau, klausdamas, ar galima. „Negi nematote, kad užimta?“ – gana pikta atsakė už stalo sėdintis barzdotas daktaras. „Nesu rentgenologas, nematau kiaurai per duris“, – atsakiau rentgeno tyrėjui. Sceną stebėjo dvi kaukėtos būtybės (veiksmas vyko per pandemiją, turbininio karantino metu), vėliau paaiškėjo – rezidentai, turbūt irgi lavinantys įgūdžius stebėti kiaurai, regėti peršviečiamai.

Sėdėdamas prie kabineto durų, – prie šių priklijuotas baltas popieriaus lapas informuoja, jog dėl didesnio pacientų skaičiaus (o kada jis buvo mažesnis?) gali tekti laukti dvi valandas, – norom nenorom imi studijuoti aplinką, ne tik žmones. Taigi, grindys... Lietuvių kalbos komisijos konsultacijų bankas aiškina, esą „zelcas – nevartotina svetimybė, vartotinas žodis *slėgtainis* (žr. kn. „Kalbos patarimai. 4: Leksika: 1. Skolinių vartojimas“, Vilnius, 2013, p. 95). [...] *Zelcas* buvo įrašytas į Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą, patvirtintą Kalbos komisijos 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 68.“ Slėgtainio raštų grindys nenumaldomai primena sistemą, visu savo presų ir volų svoriu slegiančią žmones. Bet baisyti klaida – žodis „zelcas“ turi panašaus semantinio skambesio kaip ir terminas „sovietmetis“, kurio rudimentų neatsikratome tarsi epochos šaltį primenančių grindų.

Sistema slepia visus – esančius ir vienoje, ir kitoje kabinėtinų durų pusėje. Ne pirmą kartą laukdamas prie to paties numerio durų, kas kartą girdžiu, kaip seselė, nukreipdama pacientus į kitame koridoriuje esančią patalpą, vis sako „kolidoriūs“. Diena diene, užsispyrusiai. Ne „koridoriūs“, o „kolidoriūs“. Pateisinu šią lingvistinę nesąmonę tik rutiniu buvimu sistemoje ant „zelcinių“ grindų.

Autoriaus piešinys

Kitame „kolidoriuje“ dirbanti gydytoja neuždaro savo kabineto durų. Prietemoje skendi karinius žiūronus ar teleskopus primenantys oftalmologijos aparatai. Tiesiog įėjus į kabinetą, nesibeldus ir neklausus, tik pasisveikinus, ji nereaguoja niekaip. Bandant ką nors pasiaiškinti, ji reaguoja įsakmiai. Vėlgi primena mano paties apsilankymą pas dantų gydytoją. Šioji atvirai bjaurėjosi mano baimėmis ir pykinimais taisant išlūžusį krūminį dantį. Visa tai kiekvieno seanso (o jų buvo ne vienas ir ne du) pabaigoje ji verbalizuodavo vienu žodžiu: „Užsičiaupk!“ Taigi, prieblandos daktarei išeidamas šmaikščiai pasakiau: „Linkiu jums blogos dienos!“ Ši frazė nuplėšė jos šaltumo ir niūrumo kaukę. Iššoko pavymui, priekaištauodama mano gimdytojams, kad šie kultūringai neišauklėjo savo į antrą pusšimtį įkopisio niekam tikusio sūnaus.

Bet žinau, kad nereikia auklėti medikų. Jų (gal tik mano įsivaizduojamas?) nervingumas ir netgi pyktis dažniausiai nėra nukreipti į konkrečius pacientus bei jų elgesio sutrikimus. Kabinete vis stebiu, kaip gydytoja ar seselė nervingai čiumpa tėvui už pakaušio ir pristumia galvą prie akispūdį ar dar kažką matuojančio aparato – mat jis vis nesuipranta priglauti kaktos prie tam tikros plokštelės, primenančios samurajaus šalmo dalį. Nieko, po keleto vizitų ir vis pasikartojančio baudžiamosios medicinos judesio kakta jau automatiškai liečia pilko plastiko žvyną. Žiūriu, kaip tėvas klusniai bando vykdyti kartais net pakeltu balsu ištariamas komandas. Kad ir: „Žiūrėkite tiesiai! Žiūrėkite tiesiai!!! Kodėl jūs nežiūrite tiesiai?!“ Žvelgiant iš šono neatrodo, kad nežiūrima ten, kur liepiama. Bet darbuotojos nekantrumą galima suprasti ir pateisinti tuo, kad už kelių minučių teks priimti kitą pacientą. Konvejeris negali sustoti.

Regis, kad sistemos slėgį lengviausiai atlaiko kitų, paralelinių, sistemų atstovai. Per kiekvieną vizitą stebiu ir stebiuosi, kokios naujos socialinės grupės ambasadorius teks pamatyti. Pirmą kartą, tai buvo ankstyvas rytas, kalinį iš kažkurios „zonos“ ar tardymo izoliatoriaus atlydėjo du policininkai. Šiems tai buvo tarnybinė rutina, abu jauni vyrai buvo panirę į savo telefonų ekranus. Net pradėjau svarstyti – ką jie taip inirtingai stebi, nagrinėja savo tarnybinėmis valandomis? Turbūt tyrinėja kokius nors virtualius nusikaltimus ar bando juos užkardyti? Pri-

simindamas paprastai rytais žiūrimus kriminalinius serialus (kad ir „Leipcigo kriminalinę policiją“), įsivaizduoju, pavyzdžiui, kad pareigūnai, susikūrę fiktyvias paskyras, bando išardyti pornografijos tinklą ar trikdo narkotikų platintojų ramybę. Jiems tai darbinė kasdienybė. Bet būtumėte matę atvesdinto piliečio veidą. Jam, vienam iš nedaugelio, vizitas klinikose – šventė! Tegul ir surakin-tomis rankomis, į aplinką jis žvelgė plačiai atmerktomis (įdomu, ką jam diagnozavo – glaukomą ar kataraktą?) ir pasaulinio džiugesio kupinomis akimis. Kitą kartą šalia gretimo kabineto durų įsikūrė dvi vienuolės. Viena, vyresnė, sėdėjo vežimėlyje, kita, lydinčioji, nuolat tvarkė ratuoto prietaiso pakojus. Kad vyresniosios pėdoms būtų patogiau. Didelės laimės šios seserys nespinduliavo, tačiau ir nesijautė labai svetimos ant tų slėgtainiškų grindų. Net pagyvenusi pora regėjosi kaip nedidelis šios sistemos posistemis – mat moteris (sprendžiant iš garsių dialogų su sutuoktiniu) kadaise čia dirbo. Ne gydytoja. Geriausiu atveju sesele, bet dar labiau tikėtina, kad virtuvėje. Ji garsiai komentavo koridoriuose pasirodančius medikus. „Matai – ten toliau toji, N.“ – „Kaip aš galiu matyti iš tokio atstumo, juk sėdžiu prie akių specialisto kabineto durų?“ Keisdama temas ir potemes, moteriškė daug kalbėjo, kad reikia atsikratyti sodyba. „Iš jos juk nėra jokios naudos, tik pinigų leidžiame.“ – „Bet juk nauda ne tik piniguose.“ – „O kur dar?..“ Trumpai besitęsusi pauzė liudijo, kad naudos nebūna ten, kur nėra pinigų. Viena iš priežasčių, kodėl reikia atsikratyti tuo naudos neteikiančiu žemės gabalu su namu, yra žalčiai. „Jų pilna!“

Visuomet ištyrinėju meno kūrinis, eksponuojamus gydymo įstaigose. Tokia mano profesinio gyvenimo neišvengiamybė. Iki šiol pamenu kognityvinį disonansą, ištikusį Santaros klinikose, tame onkologijos skyriuje, kur moterims išpjauna gimdas ar kiaušides. Viena, kita šešėliškai šliaužioja koridoriuje, įsikūsi į chalata, o ant sienų iškabintos Stasio Krasausko „Žmogaus gimimo“ reprodukcijos sarkastiškai deklaruoja, kad viskas bus gerai. Tik optimistiškai reikia tuo tikėti... Šiose klinikose nėra nieko. Tik plikos sienos. Kadaise lankytojus džiuginusių paveikslų ar informavusių sienlaikraščių (paprastai reklamuojami kokie nors vaistai ar išklajama atmintinė, kaip elgtis sergant gripu, glaukoma ar silpnaprotyste) būtovė liudija vinių galvutės, užteptos tokios pačios spalvos dažais kaip sienos. Hole – regis, vadinamaisiais klįjiniais dažais ištapyta kompozicija. Bandžiau patyrinėti atidžiau, paieškoti autorystę nurodančio parašo, bet – veltui. Ryškiomis spalvomis ištapyta scena su vaivorykštėmis ir vaikučiais. Ne itin kelianti nuotaiką, šiek tiek senstelėjusiai atsiduodanti aštuntojo dešimtmečio poparto ar psichodelinio meno stilistika. Taip, psichodeliškos čia nemažai... Arba įsivaizduokite Fernand'o Léger būdu stilizuotą mūsų Kazį Šimonį. Ar ant sienų ne visai grabiai perkeltas vaikiškų knygelių iliustracijas iš devintojo dešimtmečio. Panašaus plauko institucijose mano, kaip dailės kritiko, instinktai ir pojūčiai visuomet paaštrėja, tampa irzliai priekabesnis. Katarsio nesuteikė net kažkuriuose gimdy-mo namuose kadaise išvystos Dalios Kasčiūnaitės nutapytos obelys. Žydintys vaismedžiai kokią trečią valandą nakties atlydint aimanuojančią gimdyvę regisi it blogas sapnas.

Siame klinikų korpuse galima pamatyti ne vieną už rankų susikibusią pagyvenusią porą. Kur nors kitur, gatvėje, tai atrodytų jautriai gražu. Čia tas susikabinimas retai yra nulemtas abipusių sentimentų (nors neatmeskime šio dalyko). Tiesiog vienas matantis ar reginti veda kitą – kurio ar kurios akių šviesa nėra jau labai ryški.

Pirmą kartą lankydamasis įstaigoje būni apimtas pačiam sau neįsisąmonintos energijos ir entuziazmo. Ši tuštybė, it koks kontrabandinis balionas, gana greitai subliūkšta, turbūt praėjus ne minėtoms dviem, trims valandoms, o pirmoms dvidešimčiai minučių.

Žmonių pokalbiai. Žinoma, daugiausia šnekama apie sveikatą. Ypač aktyvūs būna tie, kurie lankosi ne pirmą ar trečią kartą. Patys plepiausi – atbuve kelis šio organizmo ratus (kabinetus, korpusus). Didžioji dalis jau tapę prigimtiniais organiškais pesimistais. Taip ir girdi ironiškai išsitarant: „Tai dabar jau praregėsiu!“

Sekmadienio popietę atsidūriau nacionalinės televizijos pastate. Tuščiame, prietemoje skendinčiame koridoriuje beveik pusę valandos laukiau, kol manęs ateis ir nusives į studiją filmuoti. Iš karto prisiminiau klinikose prie kai kurių durų priklijuotas A4 formato popieriaus lapus su gražiai atpausdinta informacija, esą dėl didesnių (nei visuomet – o kada buvo kitaip?) pacientų srautų gali tekti laukti iki dviejų valandų. Prie kažkurios procedūrinės laukimo laikas pailgintas iki trijų valandų... Klinikinę atmosferą dar labiau stiprino grimo kambaryje atlikta fizionomijos gerinimo operacija, vykusi tyliai, be žodžių, grimuotojai užtikrintais teptuko judesiais ir tvirtais potėpiais maskuojant nosies, kaktos, paakių netobulumus.

Pasirinkimas

Vieną lietingą žiemos popietę paskambino draugas.

– Nu labas, klausyk, padėk apsispręst...
 – Sveikutis, kokių klausimų?
 – Na, jau maniau pirštis Mildai, bet staiga parašė Liucija ir...
 – Ir?
 – Paprašė pasiimti likusius daiktus.
 – Tai? Daug ten jų? Reik talkos?
 – Neaa, nuvariau daiktų ir... prisiminiau, kaip man su ja gera. Koks tikras tas jausmas!..
 – O tai Milda?
 – Su Milda irgi tikras, bet kitaip... Žodžiu, Liucija vis dar vieniša, jos vaikas auga, ir ji ne prieš, kad planuotume bendrą ateitį! Gal net kurtume ŠEIMĄ!
 – Bet juk jau daug sykių bandėt, ne?
 – Dabar būtų kitaip. Dabar geriau vienas kitą suprantam. – Kosteli į ragelį. Fone užteli vėjas.
 – Tai ką darysi?
 – Nežinau, dėl to ir skambinu... Su Milda – ji gerokai jaunesnė – viskas taip tyra, gražu, rodos, visa ateitis mudviejų. Bet va buvom kelionėje ir ji ieškojo suknelės, turkio spalvos, būtent tokios ir ne kitokios... Kelias valandas tiesiog ieškojo suknelės. Negana to – neradam.
 – Tai?
 – Nu užuot pamatę miestą, lakstėm po pardes. Liucija taip nedarytų. Tą laiką būtime skyrė kokias reikšmingesnei galerijai ar muziejui. Liucija, be to, renkasi kitokius filmus – rafinuotesnius, intelektualesnius. O Milda vis dar ieško romantikos, žinia, visokių banalybių – „Netflix“ ir panašiai. Tiesa... Liucija beveik nebeskaito knygų. O Milda, įsivaizduok, domisi net lietuvių autoriais! Be to – bando kurti pati!
 – Matau, organizuoji plusų ir minusų vakarą?
 – Tau juokinga?!
 – Nelabai, bet, pamenu, viena išmintinga dėstytoja mokė juoktis net tada, kai viskas žiauriai keblu ir graudu. Kartais, žinok, padeda.

Daivos Kairevičiūtės nuotrauka

– Na beeeet nuuu... ką maaan daryt?!!
 – Nežinau, gal mesk kauliuką?
 – Mečiau monetą. Pirmąsyk iškrito Liucija. Galvoju – nu ir gerai, apsisprendžiau. Tada susitikau su Milda ir mečiau prie jos ant staliuko, tiesiog begeriant kavą. Ji nesuprato, bet tąsyk iškrito ji!
 – Kiek dar kartų ketini mesti?
 – Nebemesiu, užknišo. Ir šiaip – nebenoriu nieko mesti, noriu ilgalaikių santykių... Amžinų, nu, kol mirtis mus išskirs tipo... O dėl monetos – nuėjau į Bernardinų bažnyčią ir palikau aukų dėžutėje.

– Tai gal kreipkis patarimo į kunigą?
 – Jau kreipiausi. Į visus tris!.. Pirmas dirba katedroje, užsiregistravau vizitui iš anksto. Atėjau, jis sėdi su sutana toks rimtas, kažką ten porina apie santykius, vienas kito priėmimą ir santarvę Dievo šviesoje... Kai atsibodo, pertraukiau, o jis tokiu storu balsu: „Kaip drįsti mane pertraukinėti!?!“ Atsiprašiau, leidau tęsti, bet tada ir jam nusibodo. Paskambino ir pasikvietė kažkokį – iš intonacijos supratau – žemesnio rango diakoną. Dar net ne kunigą. Jo, kaip supratau, kelerius metus trukę santykiai baigėsi skaudžiai. Tada atrado tikėjimą. Kai jis atėjo ir pasipasakojo, akimirka pamaniau, gal ir man reiktų...
 – Pirmyn!
 – Žooo, tas diakonas pradėjo kažką blevyzgot, visiškai ne į temą. Išėjau.
 – Kiti kunigai irgi išganymo nesuteikė?
 – Ne, deja.
 – Tai ką dabar?
 – Dabar esu gamtoj, ieškau ramybės. Na, jaunojo Verterio kančios...
 – Hm, sakyčiau, labiau Liudo Vasario...
 – ...
 – Gal tu tiesiog nevilking sprendimo. Milda arba Liucija. Kitaip – kaip modernioji literatūra, o ir mano močiutė pamokė – paliksi vienutėlis!
 – Nu tai parašiau ką tik, prieš paskambindamas, joms abiem.
 – Ką parašei?
 – Nupasakojau visą situaciją ir kad turiu pasirinkti...
 – Ir?
 – Mildai parašiau, kad gerai viską pasvėręs renkuosi Mildą. Liucijai parašiau, kad, tvirtai apsisprendęs... renkuosi Liuciją!

– SAULIUS VASILIAUSKAS –

Pradedantieji

Neparuoštas rodyti gyvenimas

Nėra nieko labiau išmušančio iš vėžių negu gerokai per anksti į duris pasibeldęs svečias. Stalviršiai, palangės ir langai pasiilgę švaros, batai išmėtyti, lova po audringų sapnų sujaukta. Pasigirsta skubotas „labas“, o iš paskos atlečia atsiprašantis „nekreipk čia dėmesio, nespėjau susitvarkyt, eik į virtuvę“. Tada stumi atvykėlį priekin, kad tik nesibjaurėtų betvarke. Nors, tiesą sakant, namai ne tokie jau baisūs ir kol niekas nematė, visai nekludė.

Samprotavimai, kaip tokios minčių suirutės išvengti, man baigdavosi klaidinga išvada: maniau, kad laimė yra autentiškumas, kai ribos tarp viešumo ir privatumo paprasčiausiai ištrinamos. Ruggjūčio pabaigoje palapinėmis apstatytame Bernardinų sode gavau progą teoriją išsibandyti – diskusijų festivalyje „Būtent“ kalbėjau apie socialines ir emocines kompetencijas. Vakara prieš renginį savo istorijas kruopščiai atsijojau, įvertinau jų politikorektiškumą ir nors norėjau tą ribą bent dalinai nutrinti, vidinis gspadorius įsismaginti neleido. O, pavyzdžiui, prieš pusę metų, kai salei žmonių papunkčiui pasakojau savo gyvenimo istoriją, drėbtelti nekaltybės praradimo datą mėnesio tikslumu – leido. Tai kas pasikeitė? Negi tai, kad pasirinkau kažko nepasakoti, reiškia, kad buvau mažiau autentiškas?

Neparuoštas rodyti gyvenimas, kol į nugarą nekvėpuoja viešumas, būna visoks: netvarkingas, gėdingas, purvinas, jaukus, intymus, kartais pedantiškas. Bet tai, kad psichologijoje gerai žinomas privatusis *aš* egzistuoja, dar nereiškia, kad gatvės pilnos dorianų grėjų, o dulkėtose mansardose – šimtai suslėptų portretų, skirtų nebent pusaklėms žiurkėms. Privačioji asmenybės dalis, įkūnydama tai, koks esi atvirumo sau akimirka, gal ir atitinka senstantį, paslaptimis ir nuodėmėmis nusėtą veikėjo paveikslą. Panašiai ir viešasis *aš* (toks, koks esi prie kitų) tikriausiai atitinka romano herojaus amžinos jaunystės veidą. Aišku, Grėjus – kraštutinumas, radikalus asmenybės atskyrimas. O kraštutinumai niekada nėra gerai. Įprastai abi *aš* dalys integruojasi į asmenybę taip, kad sąmoningai tarp jų šokinėti nereikia. Juk nelauktam svečiui užėjus į namus energingas noras apsitvarkyti kyla visai natūraliai. Gera žinia, kad ilgainiui *aš* dalis galima įsisauginti – gyvenimą paruošti rodyti.

Be anų dviejų, dar yra idealusis ir veidrodinis *aš*. Apie pirmąjį daug pasakoti tikriausiai nereikia, nes tema ir taip populiari: didėjant sąmoningumui vis dažniau atpažįstamas medijų patarimas „Būk toks ar anoks“ (suprask –

dabar esi nepakankamas) savo galią po truputį praranda, o negailestingoje kovoje su visuomenės / tėvų / savo paties lūkesčiais jau girdisi triumfo fanfaros. Be to, idealusis *aš* tikrai ne visada daro žalą. Jame gimsta ambicija ir motyvacija, kartais net ir kokia vaikiško naivumo svajonė. Pavyzdžiui, tobulą save įsivaizduoju tobulai tiesiais dantimis. Vis dėlto jų tiesinti nenoriu, nes tingiu (viele burnoj nešioti reikia gerus dvejus metus!) ir neturiu tiek pinigų. Be to, man nelabai ir rūpi. Tačiau įsivaizduokit, kaip veidrodinis *aš*, t. y. toks, kokį, kaip įsivaizduoju, mane mato kiti, nustebę, kai po savaitės Rumunijoje viena bendrakeleivė nei iš šio, nei iš to manęs paklausė: „Tavo šypsena labai graži, tu nešiojai breketus?“

Turint omeny keturias *aš* dimensijas pasidaro aišku, kad žmogus – visai ne trimatė būtybė. Viena kitą formuodamos ir keisdamos asmenybės dalys sukuria šimtus, jei ne tūkstančius skirtingų apraiškų. Sutaria jos kaip broliai ir sesės – kartais taikiai, kartais nelabai. Būtų nedraugiška sakyti, kad atsipūtusi asmenybės dalis, kuriai tinka gyventi sujauktuose namuose, privalo sarmatyti prieš tą, kuri nori pedantiškai priimti svečius. Vis dėlto viena jų ims viršų. O kuri yra tikrasis *aš*? Kaip Albert'as Camus ir sakė: asmeniškai aktoriams, vien žiūrėdamas spektaklį, nepažinsi. Bet jeigu po šimtojo pasirodymo, sujungęs įkūnytus herojus, pasakysi, kad pažįsti jį šiek tiek geriau, tai jau bus dalis tiesos. Vadinasi, asmenybės padalinimas į keturias sritis problemą išsprendžia tik dalinai. O penktos dimensijos žmogus įsivaizduoti nebepajėgus, bet šiuo atveju ji reikalinga.

Mokantis matematikos aštuntoje klasėje svarbu taisyklingsiškai išskirti bendrą dauginamąjį prieš skliaustus. Privačiojo ir viešojo *aš* vaizdiniai turi vieną mažytę papildomą sąlygą, jie abu užduoda klausimą: o koks toje situacijoje *noriu* būti? Tai yra, kaip įvardina humanistinės psichologijos atstovas Carlas Ransomas Rogersas, kongruentiškumo – „noriu“ ir „esu“ atitikimo – laipsnis. Įsivaizduok, kad esi vaikiškas sviestinis peilis ir sugalvojai, jog nori ne tik pjauti, bet ir smeigti kaip šakutė ar, neduokdie, atkimšti vyno butelius. Tiesa tokia, kad, būdamas sviestiniu, iš didelio noro šveicarišku peiliuku tikrai netapsi. Mano atveju atsipeikėti padėjo maždaug toks klausimas: kas iš mano noro turėti daug pažįstamų ir draugų, jeigu su nė vienu iš jų nesijaučiu tikras? Kreipdamas savo viešąjį *aš* taip, kad galėčiau susibendravti su kuo daugiau žmonių, pamiršau patį svarbiausią dalyką – jie manęs

beveik nedomino. Taip ir žmogaus-šveicariško peiliuko, randančio bendrų vardiklių su kiekvienu pasitaikiusiu, „noriu“ ir „esu“ gali būti visai priešinguose poliuose. Negana to, pasireiškia įprastiniai simptomai: nerimas ir frustracija. O įrankio kainos ir kokybės santykis užvis tragiškas – kad būtum šveicarišku peiliuku, tikėtina, paaukosi autentiškumą.

Gali atrodyti priešingai – kad „noriu“ ir „esu“ atitikimas yra būtinas pilnatvei. Nes juk tada būsiu absoliučiai vientisas – toks, kokį aprašė André Gide'as romane „Imoralistas“. Ten Mišelis, žmonos rūpesčiu išsigydęs džiova, hedonistiškai atsiduoda gyvenimui, daiktams ir viskam, kas yra tarp jų. Jo manifestu tampa eilutė iš Evangelijos pagal Joną (21, 18): „Iš tiesų, iš tiesų sakau tau: kai būvai jaunas, pats susijuosdavai ir vaikščiojai, kur norėjai. O pasenęs tu ištiesi rankas, – kitas tave perjuos ir ves, kur nenori.“ Štai kokias iš pradžių veikėją išlaisvinusi, o pasakui siaubą įvariusi mintis: Mišelis, ši gaivališka jėga, besielgianti taip, kaip nori ir jaučia, žino, kad ateis pabaiga, o jo radikalus egoizmas išsikvėps. Problema paaiškėja, kai mylimoji pati suseraga džiova. Mišelis neturi kito pasirinkimo, kaip tik prisiminti atsakomybę už pasirinkimus, paremtus beatodairišku dėmesiu sau – dėmesiu, kurį skyrė ne merdinčiai žmonai Marselinai, o prarūgusio vyno kvapui ir sutrinam naktiniam gyvenimui.

Turėjau draugą, kuris leido sau įžeidinėti ir negerbti kitų pasiteisindamas tuo, kad yra atviras. Savotiškai gražus autentiškumas, tik man kiek per aršus. Vis dėlto negaliu slėpti šio tokio dėkingumo: su draugo pagalba pasistūmėjau nuo „šveicariško peiliuko“ link Mišelio, o dabar radau visai patogią vietą, kurioje sėkmingai balansuoju tarp „noriu“ ir „esu“. Per tą pusę metų tarp abiejų pasirodymų ant scenos, kai viename laisvai kalbėjau apie intymiausias patirtis, o kitame laikiausiai pagarbios distancijos, mano autentiškumas išliko toks pat – pakito tik tai, koks noriu būti viešai ir koks privačiai. O priprasti prie netikėtų svečių vizitų gal ir nepavyks, bet sulaukus nepatikus žvilgsnio paaiškinti bus galima kone gido intonacija – prieš save matote autentiškumą privačiojo *aš* relikvus: dėmesio išsiilgusius langus, padrikai besiilsinčius batus ir nuostabaus miego įrodymą – po audros dar nenurimusius patalus.

– SIMONAS SURDOKAS –

(Ne)pigūs laimės ritualai

Yra teorija, kad artėjant recesijai populiarėja maži pirkiniai ir su jais susijusios mados. Pavyzdžiui, „raudono lūpdažio efekto“ teorija teigia, kad ekonomikos nuosmukio metu moterys dažniau perka raudonus lūpdažius ir tai toks nebrangus būdas pasikelti nuotaiką. Idėja išpopuliarėjo po 2001 m. rugsėjo 11 d., kai „Estée Lauder“ generalinis direktorius Leonardas Lauderis pastebėjo, jog JAV lūpdažių (ypač ryškių) pardavimai išaugo, nors bendra kosmetikos rinka mažėjo. Vėliau fenomenas pasikartojė per 2008–2009 m. pasaulinę finansų krizę. Nors šie ritualiniai pirkiniai gali atrodyti kaip rinkodaros triukas, jie atspindi giliau įsišaknijusią psichologinę ir socialinę logiką – mažas, malonus pirkinys tampa emociu ritualu nuotaikai pasikelti. Taip atsiranda ritualų pardavėjai ir statuso prekės.

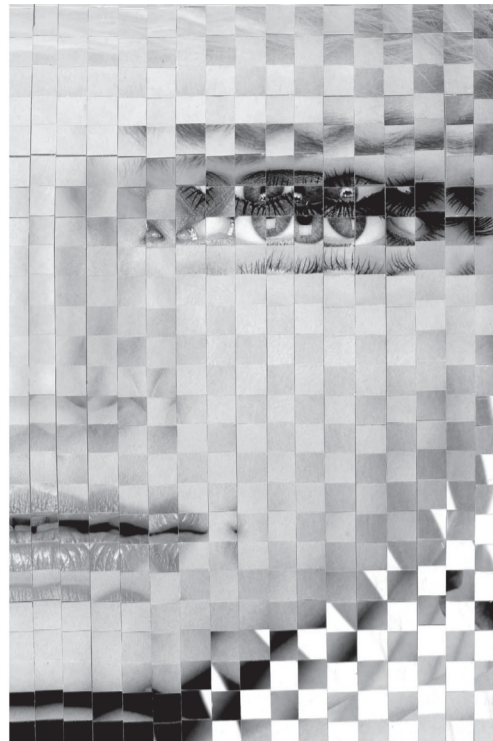
Kai kuriuos produktus žmonės perka ne todėl, kad jų tikrai reikia, o todėl, kad jie suteikia malonumo ir statuso iliuziją: mažos pergalės, ritualai ar simbolinis patvirtinimas, kad „esu savo vietoje“. Naujausi tyrimai rodo, jog buvimas bendruomenėje yra tiesiogiai susijęs su žmogaus laime, tačiau kapitalistinėje visuomenėje lengva užsimanyti daugiau, tad ritualiniai pirkinukai užima svarbią vietą pirkinų krepšelyje. Labubu lėlytės; kokosų pieno *matcha latte* su braškių uogiene; XXI amžiaus pirmojo dešimtmečio pradžios stiliaus rūbai; lygiapadžiai bateliai, primenantys valstiečio apavą, – visa tai gali būti ženklai, kad žmonės ieško alternatyvių malonumų, kai dideli pirkiniai sprendimai, pavyzdžiui, būsto įsigijimas, tampa sunkiai prieinami. Taigi, čia atsiveria erdvė pardavėjams, siūlantiems malonumų prekes.

Ar esi *soy.vilnius*?

Rytus pradėti reformerių pilatesu, vonios kambaryje galima rasti tik „Aēsop“ muilo, į darbą „Vinted“ keliaujį apsiavusių *tabių* batais, penktadienio vakarus lydi vakarienė restorane, kur viskas serviruojama mažose metalinėse lėkštutėse, o geri natūralų vyną. Šeštadienio popietę gurkšnojį kokosų pieno *matcha latte*, o sekmadieniais perki *sourdough* duoną už 10 eurų ir namų gamybos kimčius ir kombučią. Jeigu bent dalis išvardytų veiksmų išbandyti – veikiausiai žinai, ką reiškia Naujamiesčio gyvenimas sparčiai gentrifikuojamame rajone, sekančiame Stoties rajono pavyzdžiu. Veikiausiai bus girdėta ir apie instagramo paskyrą *soy.vilnius*, kuri ironiškai žiūri į padidėjusios ekonominės galios niuansus ir šaiposi iš per daug pinigų įvaizdžiu palaikyti išleidžiančio vilniečio ar vilnietės.

Pirmas šios instagramo paskyros įrašas buvo įdėtas 2024 m. rugsėjo 27 d., o iki 2025 m. pabaigos *soy.vilnius* paskyra surinko beveik 46 tūkstančius sekėjų. Panašaus dizaino konceptą pasiskolinus iš kitų užsienio kūrėjų ir puikiai tai pritaikius lietuvių auditorijai, autoriui pavyko sudominti didelę sekėjų (ir pirkėjų) minią, subtiliai pristatant daugeliui nujaučiamus ir juokingus aspektus apie save ir aplinką. Paskyroje nesubtiliai išryškinti ir Vilniaus rajonų sociodemografiniai skirtumai, pabrėžiantys gyventojų įpročius, gyvenimo būdą. Iš pirmo žvilgsnio šmaikštaus, smagaus ir susitapatinti ar ironiškai į jaunimo pamėgtą gyvenimo būdą pažvelgti leidžiančio instagramo puslapio autorius pradėjo užsiiminėti tuo, iš ko pats šaiposi, – gaminti ir pardavinėti *overpriced* malonumų prekes internetinei bendruomenei. Tai bene tobula rinkodaros ir socialinės kritikos samplaika, kai šaipomasi iš aukštesniosios vidurinės klasės Z ir tūkstantmečio kartos atstovų įpročių ir gyvenimo būdo. Kalbėdamas apie šią rinkodaros strategiją, pats autorius žurnale „Elle“ buvo užsiminęs, kad tai buvo tikėtina ir numatyta paskyros seka sėkmės atveju.

Paskyros autorius tame pačiame straipsnyje teigė, kad *soy.vilnius* pasakoja istoriją apie tokią ekonominę galią, dėl kurios galima leisti pinigų prekių ženklų „Miu Miu“, „Acne Studios“ daiktams ar rankų darbo žvakėms. Tiesa, *soy.vilnius* galime matyti kaip paskyrą, kuri kalba apie išaugusią Vilniaus ekonominę galią. Kita vertus, paskyros kūrėjas, pasirinkęs būti *incognito*, puikiai atskleidžia padidėjusios ekonominės galios ironiškumą ir netikrumą, keldamas į instagramą dizainerių batelius avinčių žmonių, laukiančių eilėje prie naujo restorano, kuris siūlo nemokamas bulvytes, nuotraukas. Ši paskyra paties autoriaus kadaise buvo apibūdinta taip: „Su meile skirta rafinuotam

Tomo Tereko koliažas

Vilniaus hipsterių kultūros roastinimui: natūralus vynas, nišinė *matcha*, ironiški drobiniai maišeliai ir perdėtas analizavimas.“ Nėgana to, čia galima matyti, kad visa tai nurodo socioekonominį statusą.

Skonis, klasė ir galia

Apie skonį ir socioekonominį statusą rašė Pierre'as Bourdieu. Jo teigimu, skonis yra ne asmeninės laisvės ar individualaus pasirinkimo išraiška, bet giliai socialiai sąlygota struktūra, atspindinti žmogaus vietą visuomenės hierarchijoje. Skonis formuojamas per įpročius – socialiai idiegtas nuostatas, kurios kyla iš ekonominės padėties, išsilavinimo, kultūrinės aplinkos ir šeimos patirties. Tai reiškia, kad tai, ką laikome „gražiu“, „teisingu“ ar „vertu“, nėra universalu, – šie vertinimai priklauso nuo mūsų socioekonominės klasės. Aukštesnieji sluoksniai, turintys daugiau kultūrinio kapitalo, linkę vertinti subtilumą, abstrakciją ir „gryną“ estetiką, o žemesnieji – funkcionalumą, konkretumą, emocijų poveikį. Taip skonis tampa socialinės distinkcijos mechanizmu: jis ne tik išreiškia priklausymą tam tikrai klasei, bet ir padeda ją atkartoti, suteikdamas „natūralumo“ įspūdį nelygbei. Bourdieu žodžiais, „skonis klasifikuoja, ir tas, kas klasifikuoja, pats yra klasifikuojamas“ – todėl skonis yra ne tiek estetinis sprendimas, kiek socialinės galios forma, tyliai žyminti, kas mes esame ir kam priklausome. Tai labai praverčia tam tikroms *old money* profesijoms, ypač apimančioms daugelį meno sričių ar *artes liberales*. Turima ekonominė ir kultūrinė galia leidžia arčiau prieiti prie resursų papildomai nesiekiant įgyti socialinio kapitalo, o naudojantis turimu.

Socioekonominį statusą nusakantys pirkiniai ir gyvenimo būdas nurodo, kad esi „savas“ *soy.vilnius* Naujamiesčio gyventojams. Iš tikrųjų, instagramo paskyra puikiai pagauna ir transliuoja idėją, ką reiškia skirti svarią dalį atlyginimo statusui palaikyti, ką ir daro dalis vilniečių. Naujausios apklausos rodo, jog nemaža dalis Lietuvos jaunų žmonių nėra itin linkę kaupti pajamų. Su tuo būtų galima susieti ir dalies pajamų skyrimą įvaizdžiu palaikyti. Čia išryškėja paprasta tiesa, kad dažnai malonumų kultūrą lydi ne kiek padidėjusi ekonominė galia, o jaučiamos kasdienės pergalės, kurios turėtų atstoti ilgalaikį saugumo jausmą.

Malonumų kultūra nėra susijusi vien su hedonizmu ar išlepimu. Tai parodo tarp ironijos ir nerimo gyvenančios kartos vidinę būseną. *soy.vilnius* fenomenas veikia kaip veidrodis – jis ir šaiposi, ir atspindi, kaip statusas, skonis ir tapatybė perkami mažais fragmentais, kai dideli pasirinkimai atidedami neaiškiai ateičiai. Ir gal svarbiausias klausimas ne dėl to, ar rinktinė *matcha* verta savo kainos, o ką perkame iš tikrųjų: trumpą komfortą ar bandymą kompensuoti tai, ką šiandien vis sunkiau pasiekti.

– KAROLINA MOTIEJŪNAITĖ –

n...u...o...g...i...r...d...o...s

Nėra pinigų *Pasaulio pabaigai*.
Ilja Bereznickas, animacinio kino režisierius

Nepraturtinau aš nieko dabartiniu metu.
Vytautas Butvilas-Mažylis, dykinėtojas

Aš buvau laikinas žmogus.
Valdas Pilkauskas, pensininkas

Smegenys pagrindiniai ketvirtame aukšte.
Gintas Kavoliūnas, fotografas

Baigėm beveik kartu. Dviprasmiškai skamba.
Laurynas Katkus, poetas, vertėjas

Man problema – kontrastą surasti.
Dalia Michelevičiūtė, kino ir teatro aktorė

Arba žaidi, arba – loja.
Darijus Siniavski, gerų darbų meistras

Jų margumas ir yra išsigimimas.
Vytautas Skruibys, stebėtojas

Man širdis nusiplovė valytuvus pasikeitus.
Linas Daugėla, poetas

Bent jau galvą nupirk.
Julita Kavoliūnienė, knygų pirkėja

Amžinybė keičia veidą, kurio mes nežinome.
Regina Katinaitė-Lumpickienė, poetė

Pakampiai, matyt, ir gelbsti.
Eugenijus Raugas, dailininkas ir muzikantas

Mano atmintis fragmentinė – kaip paveikslas.
Rimvydas Pupelis, dailininkas

Kokia geriausia būseną: esu girtas ir nenoriu namo.
Vytautas Kaziela, poetas ir knygų leidėjas

Ką jis galvoja, tą beveik ir pasako.
Juozas Žitkauskas, poetas ir knygų leidėjas

Aš visiškai ant laisvos pavaros esu.
Rasa Lapienė, muzikė

Žemė, pasižiūri, kiek rodo, dangus, pasižiūri, kiek rodo.
Gintas Kavoliūnas, fotografas

Baisiausi rašytojai yra taisyklių rašytojai.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Kai tik pradėti gaudytis, iškart išveža.
Vidas Morkūnas, prozininkas, vertėjas

Tu aptinki lietuvių kalbą iš naujo.
Arturas Bukauskas, režisierius

Aš ne visų nekenčiu – tik kas antrą.
Algirdas Mikutis, dailininkas, juvelyras

Jeį vėjas plazdena, to visiškai užtenka.
Alvydas Lukys, fotografas

Gera tave matyti darbo metu su šunim.
Dominyka Paradnikaitė, baristė

Geriau stovėti ant galvos, kad visi juoktųsi.
Dāce Meiere, vertėja

Aš labai sunkiai įsižeidžiu.
Aleksandra Ieva Noreikaitė, mergaitė

Blaivininkai cina miegot.
Dainius Sobeckis, poetas, eseistas

Kapinės – mano duona.
Tautvydas Kontrimavičius, muziejininkas

– RIČARDAS ŠILEIKA –

„Esu laiminga. Protarpiais“: Andros Neiburgos dienoraščiai (tęsinys)

Toliau spausdiname ištraukas iš Andros Neiburgos dienoraščių, kurie rašyti latvių socialiniame tinkle „Sviesta ciba“ 2003–2019 m., o 2024 m. pasirodė dviem spausdintais tomiais. Neiburga – dramatiška latvių literatūros asmenybė, nes, paveldėjusi istorinius pastatus Rygos centre, buvo priversta užsiimti jų valdymu ir užmetė rašymą. Ir iš jos kasdienybės užrašų akivaizdu, kad mažėja metaforų ir lengvumo, daugėja savigraužos, gyvenimo krūvio ir sveikatos bėdų, tačiau viskas reflektuojama su jai būdinga ironija. Įrašai retėja, kai kurie iš jų užrakinami ir prieinami tik glaudžiausiam pažįstamų ratui. Atsiranda alkoholis kaip atsipalaidavimo priemonė. Išgyvenama dėl tėvo netekties, savo perfekcionizmo ir mirtingumo. Neiburga kartu su gyvenimo draugu rašytoju Paulu Bankovskiu daugiau keliauja, tačiau kelionės dažnai irgi kelia nerimą ir įtampą. Greta sunkios darbo kasdienybės nujaučiami ir svajonių užkaboriai, kurie vis labiau šėšeliuojasi.

2008

SAUSIO 13 <SKUKA>

15.11 Lyginu skalbinius, retsykais prieinu prie kompiuterio, pasitikrinu paštą, laukiu žinios.

Žinios laukiu maždaug tokios: „Mieloji Skuka, nuo rytojaus Tau nebereikia eiti į darbą, viskas klostysis be jokių pastangų ir labai gerai, gali mumis pasikliauti, o mes Tau užtikrinsime ramų pragyvenimą iki gyvenimo galo (sumą suderinsim atskirai). Dominikos rytinėje pakrantėje jau nupirkome Tau baltą namelį su vaizdu į vandenyną (3 miegamieji, svečių kambarys, kabinetas, nemaža terasa, 3 balkonai, baseinas), po balkonais ir prie baseino auga jau gan dideli kanangų medžiai, kurie vakarais svaiginamai kvėpia. Ir likęs sodas sutvarkytas, bet neapkrausim Tavęs detalėmis – atvažiuok, pati pamatysi.

Gali persikelti nors ir rytoj.

Aviakompanija „Air France“ nusprendė iki gyvenimo pabaigos suteikti Tau nemokamus skrydžius pirmyn atgal bent 4 kartus per metus 2–6 asmenims pagal poreikį.“

Tada aš atsakyčiau: „Ak, nuoširdžiai dėkoju, aš tikrai labai nustebusi ir pamaloninta jūsų kilnumo bei dosnumo, bet negaliu pakęsti „Air France“, ar mes negalėtume šio klausimo dar papildomai aptarti – gal pasiūlytumėt kokių alternatyvių kompanijų?“

„Žinoma, žinoma – surinksime duomenis apie patogiausius skrydžių maršrutus ir naujus pasiūlymus pateiksime jums per artimiausias kelias dienas.“

Bet pašte nieko panašaus nėra.

Pašte išvis nieko nėra. Šiaip ar taip – savaitgalis. Užtat rytoj prasidės darbinis laišku potvynis.

Tai gi grįžtu atgal prie kalno skalbinių.

Nekenčiu lyginti – už tai tikrai galėčiau kam nors sumokėti – kad lygintų už mane. Nežinau, kodėl dar nieko nenusisamdžiau.

18.50 Baigiu lyginti, dabar mielai ebejū nusipirkčiau kokią kilimą, bet pamiršau prisijungimo vardą.

22.06 Idėjų lygmenyje (romas + kalvadosas) problemą išsprendėm, planai ima ryškėti gana aiškiai. [...]

VASARIO 15 <SKUKA>

07.22 Nebenoriu tokios nakties, tikriausiai esu ant nervinio išsekimo ribos. Nuėjau gulti apie dvyliką, iki pirmos negalėjau užmigti, tada man prasidėjo isterija, kuri iš pradžių reiškėsi kaip tylus šniurkščiojimas, paskui peraugo į garsų raudojimą, kol galiausiai, pabudus gyvenimo draugui ir ėmus mane raminti, – į garsų rėkimą ir aimanas. Žinoma, bet koks raminamas žodis ar patarimas sukeldavo tik dar garsesnį rėkimą ir net keiksmus. Nuo paskutinio tokio karto praėjo 13 mėnesių, taigi, paskutinis kartas buvo per tėčio ligą, prieš pat jo mirtį, o gal klystu – jau po jo mirties, kai aš taip išrėčiau savo vidurius.

Toks jausmas, lyg būčiau perskrota nuo apatinių šonkaulių iki gaktikaulio, toks skausmas, bet skauda ne kaip žaizdą, o lyg traukuliai, lyg deginimas visame viduje, o pačiame vidaus viduryje skauda širdį. Beliko išsirekti, nebuvo kur dingti.

Ir neišeina kitaip šitos įtampas numalšinti, kaip tik kitokia įtampa – darbu nuo ryto iki vakaro, nes kol dirbi prie vienos skubios, konkrečios užduoties, prie vienos problemos, negali galvoti apie viską iškart.

Ir joks guodimas nepaveda, o visi patarimai yra neįgyvendinami arba bent jau man, tokiai, kokia esu, neįgyvendinami.

Vienas iš retorinių klausimų, aišku, buvo, kaip aš manau, ar žmonėms svarbesnis tas šūdinys pastatas, ar mano gyvybė (gresia streso sukeltas vėžys, vėl pradėjau rūkyti, dėl to širdies problemos, gali ištikti insultas ir t. t.). Į tai aš visiškai sąžiningai galėjau atsakyti, kad taip, tas šūdinys pastatas yra svarbesnis visiems, išskyrus mano artimiausią aplinką, tai yra šeimą ir mano gyvenimo draugą, dar galbūt mano buvusį sutuoktinį. Toliau logiškai turėtų eiti klausimas, ar man pačiai svarbesnis tas šūdinys pastatas, ar mano šeima, ir, žinoma, žinoma, šeima man svarbesnė, bet aš nesugebu išeiti iš šitos situacijos, tik ne dabar, jokiais būdais ne dabar. Negaliu tiesiog pasakyti: ai, žinot, man čia truputį nepavyko, aš juk nekalta, norit – tikėkit, norit – ne, bet *pofig*, dabar aš išeinu, o jūs žinokitės. Arba parduokit kaip stovi.

Viską suprantu kuo puikiausiai – mano problema net ne problema, viskas išsprendžiama geresniu ar blogesniu, lengvesniu ar sunkesniu keliu, su didesniais ar mažesniais nuostoliais arba visai be jų, juk daugelis atsiduria tokiose pačiose situacijose, bet neklykauja ir nesispardo, tiesiog ieško sprendimų – ir aš jų ieškojau – man tik reikia pakeisti požiūrį. Tik. Jei tik galėčiau.

Tada nervų arbata, tabletė migdomųjų, valokordinas, „zelionkos“ lašai, na, viskas, ką tik turėjau smirdančio namuose po ranka, viskas, išskyrus alkoholį, nes, pirma, jo nėra, o, antra, aš jo nė nebūčiau norėjusi. Buvo taip bloga, kad nebūčiau galėjusi išgerti nė lašo. Užmigau, apsvaigusi nuo verksmo, gal kokią trečią. [...]

Pabudau 5.50 nuo keisto garso ir nebeužmigau, nes, rodos, vos prasimerkusi imu galvoti apie darbą.

Ir nesiūlykit man nei fizinės veiklos, nei ilgų pasiūlymų pėsčiomis, nei baseinų, nei Ošo. Gink Dieve, tik ne Ošo.

Šį tekstą skaitykite tik kai kurie, o skaitantieji žinokit, kad aš jums pasitikiu, jūs neišplepėsit.

O dabar einu pamėginsiu dar šiek tiek snūstelti, paskui nueisiu į masažą, o tada, ačiū Dievui, į darbą tik pirmą. Ir viskas bus (atrodys), kaip įprasta. [...]

KOVO 10 <SKUKA>

16.37 Pastaruoju metu viešumoje jaučiuosi vis blogiau ir blogiau.

Visų pirma, nebeturiu kuo apsiirengti, todėl jaučiuosi neįtikėtinai visų tų visuomenės damų ir ponų draugijoje. O ypač visų tų *kiety* menininkų draugijoje. Kodėl aš neturiu ką apsiirengti (ir apsiuoti) ir kodėl nieko sau nebeperku, atskira istorija. Itin blogai jaučiuosi patekusi į viešumą per premjeras, kur visi daugiau ar mažiau išsi-puošę, net jei apsimeta, kad visai nesipuošė. Tik aš tokia tiesiogine ir blogiausia šio žodžio prasme kasdieniška ir netgi aptriušusi.

Antra, nebeturiu ką pasakyti. Tai dar blogiau. Visi kažką šneka, o aš dažniausiai tik linkčioju galvą, mėgindama pavaizduoti, kad reiškiu kažkokią nuomonę. Arba bukai, ne, mėšlungiškai šypsaisi, kai visuomenės damos ar ponai man pasakoja ką nors, į ką derėtų entuziastingai, pozityviai ar bent jau susidomėjus atsilipti, bet man gėda dėl to, ką jie pasakoja, ir aš nesugebu.

Todėl ir vengiu, kiek tik galiu.

Nuo visokių parodų atidarymų jau kurį laiką išmokau išsisukti šimtu procentų. Taip pat nuo pasirodymų per TV ir laikraščių apklausų apie kokias nors socialines, politines ar net menines aktualijas.

Teatro premjerų man išvengti nepavyksta, taip pat apsilankymų kine. Nes teatras man patinka ir dažnai būtent premjera (su kvietimais) yra vienintelė galimybė ten apsilankyti. Kiną irgi labai mėgstu, bet kino teatras toks didelis, kad ten galima pasislėpti. Nieko nematyti ir nesutikti, kuo skubiau atsistėsti į savo vietą ir susiliesti su kėde.

Kino teatre nemaloniausia ką nors sutikti tualete, tai tiesiog siaubinga, nes ten tie didžiuliai veidrodžiai ir blogas apšvietimas, ir tu iškart matai, kaip atrodai, palyginti su kitu, ir kokia nemaloni tavo šypsena.

Užtat teatre, ypač per premjeras, problema kita. Ten kažkaip neišeina susiliesti su kėde, nes daug šviesos ir kiekvienas, įeinantis į salę, žiūri ne į vietas ir ne į bilietą, kaip kine, bet iškart patenkintas apsidairo, ieškodamas pažįstamų (tik pažiūrėkit, aš čia! Ir kas gi dar šiandien čia?). O aš ten sėdžiu, tarkim, kokioje prastoje dvyliktoje eilėje, ir mano regėjimas pastaruoju metu toks pasilpęs, kad įeinančius pažįstu, bet nesugebu atskirti, ar jie žiūri į mane, ar į ką nors kitą. Visi moja ir linksi maždaug į mano pusę (aš sėdžiu per vidurį), ir turiu atsakyti mojuodama ir linkčiodama, kad nebūčiau palaikyta nemandagia ir niekas nepagalvotų, jog esu pasipūtusi. Tai

aš ten sėdžiu ir mojuoju kone kas antram, ir kaskart po akimirkos suprantu, kad dama ar ponas iš tikrųjų mojava visai ne man. Tai netrunka paaiškėti, nes tas kitas atsistoja, nuoširdžiai ištiesia ranką ar kaip nors kitaip akivaizdžiai ir įtikinamai sureagoja. Tada aš susigėstu, paslepiu rankas, tačiau netrukus jau moju kitam.

O per pertrauką atsistoju, peržvelgiu salės paskutines eiles, ir ten vėl kažkas moja. Atrodo visiškai nematytas, tai aš nieko, ignoruoju, nereaguojau.

Tada paaiškėja, kad tai X su drauge, ir jis įsižeidžia, kad aš nesisveikinu.

Taip pat mane gąsdina kvietimai į ambasadas (niekada neinu!) ir šokiruoja kvietimai į damų klubus.

Tik nepamanykit, kad aš čia demonstruoju kokią snobizmą. Aš tikrai jaučiuosi blogai. Norėčiau mokėti visur dalyvauti, ir jei mokėčiau, tada ir atsistakyt galėčiau iš savigarbos, o ne iš baimės. [...]

KOVO 30 <SKUKA>

16.23 Nesąžininga, kad jau pusiaudienis. Aš nebuvau lauke ir nebūsiu. O pro langus matau tik plikas sienas.

KOVO 31 <SKUKA>

22.51 [...] Staiga prisiminiau: jau keletą metų iki tėčio mirties mes jį tarsi dažniau fotografuodavome, net tada, kai jis dar jautėsi visai gerai. Per Kalėdas, Velykas. Gimtadienius ir vardadienius. Tarsi visus, bet daugiau siai visgi jį. Neįvardydami, bet pašąmoningai suvokdami, kad jis, tikriausiai, mirs pirmas, jei viskas vyks vadinamąja natūralia eiga. Ir nežinia, ką dar reikia suspėti „išsaugoti“. Kvaili, bet meile paremti ketinimai.

Matyt, todėl visai neseniai aš beveik nesąmoningai, bet tikrai piktai aprėčiau Pogą [dukros pravardė – L. L.]: ko fotografuoti taip, lyg aš jau mirti būčiau susiruošusi!

(Nors ji tikrai kažkaip įtartinai fotografavo.) [...]

BALANDŽIO 1 <SKUKA>

20.48 Man, žinokit, košė galvoje.

taip sako mg-rezon. [magnetinis rezonansas – L. L.]

20.59 Juokingiausia, kad juk nėra, kam būtų galima pasiskųsti dėl savo mirtingumo, nes visi, kuriems galėtų pasiskųsti, yra lygiai tokie pat mirtingi kaip ir tu.

Ir metai, ar jų būtų dešimt, trisdešimt ar penkiasdešimt, – bendriau pagalvojus išvis neturi prasmės. [...]

BALANDŽIO 11 <SKUKA>

01.37 Tai mano reta asmeninė akimirka.

21.44 Jau po 24 valandų reikės būti oro uoste, o rytoj 14.15 leidžiamės Stambule. Tačiau nuotaika kol kas bjauri. Dirglumas virto beveik nevaldomu pykčiu – ant visų ir pirmiausia ant savęs. Vos tik lieku viena, tuoj spiriu (metalinį dubenį), metu (kojinę) arba trenkiu (duris). Be to, dar tylomis nuolat keikiuosi. Dar nemaž nenučiuoju, ką dėti į lagaminą. Vienas portalas žada 30 laipsnių, kitas – 22. Yra skirtumas. Vasariniai drabužiai apskritai neliešti nuo praėjusių metų. Kelsiuos anksti ir krausiuos ryte. Svarbiausia – nepamiršti namie migdomųjų. Svarstau neimti mobiliojo, nenoriu gauti jokių žinių iš Latvijos.

23.48 Turim tokį ilgą stalą, prie kurio vakarais abu sėdim, kiekvienas paniręs į savus reikalus, ir kiekvienas ant to stalo turim savo teritoriją. Kažkur per vidurį šios teritorijos „susilieja“. *Sfumato*, suprantat. Jo teritorijoje – statūs kampai, dailios piramidinės stačiakampių krūvelės, sulyginti krašteliai, švarūs paviršiai. Manojoje – kažkoks laukinis chaosas, nė vieno stataus kampo, didesni daiktai sukrauti ant mažesnių, nereikalingi seni popieriai su kažkokiomis seniai prasmę praradusiomis pastabomis parašėse, anoniminiais telefono numeriais, pavyzdžiui. Seni laikraščiai ar žurnalai, kažkokie vais-tai, kartais – kas nors iš kosmetikos. Poros dienų senumo pirkiniai, kurių taip ir nepadarėjau į vietą. Pasitaiko ir maisto likučių, stalas aplietas lipniais gėrimais, o dar visa virtinė daiktų, apie kuriuos neturiu nė menkiausio supratimo, kaip ir kodėl jie čia atsirado. *Sfumato* zona yra tarsi pereinamoji erdvė tarp mūsų pasaulių, bet kai aš nuo ribos nusirenku savo daiktus ir popierius, viskas „anoje pusėje“ akimirksniu atgauna savo griežtą formą – pasirodo, ribinė zona buvo tik mano netvarkingos ekspansijos padarinys.

Tik nesupraskite neteisingai, aš tuo nesididžiuoju, man gėda. [...]

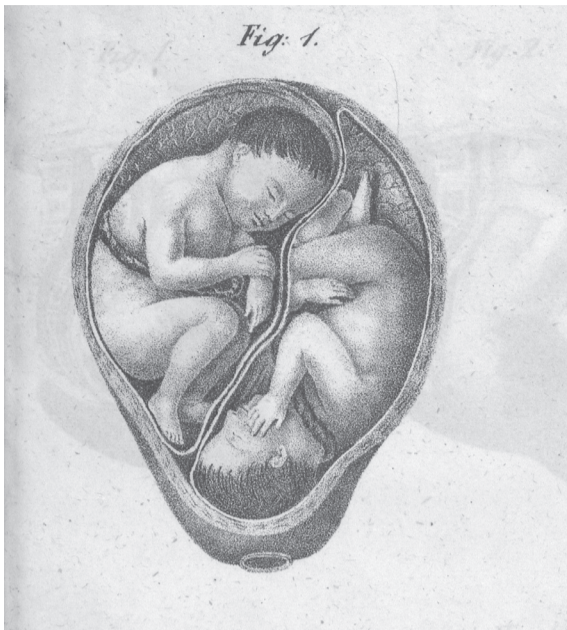
Gyvenimas... už motinos pienu

Tyrinėjant Raudondvario (Kauno r.) grafų Tiškevičių gyvenimą, kasdienybę XIX–XX amžiaus pradžioje, viskas kartais pasisuka netikėta linkme. Nagrinėdama grafo Tiškevičiaus nekilnojamojo turto nuomininkų sąrašus atradau įdomų įrašą, jis paskatino pasidomėti didikų vaikų žindymėmis – kas buvo tos moterys, koks apskritai buvo požiūris į jų tarnystę XIX amžiuje? Galiausiai, koks jų likimas?

Atsivertę XIX amžiuje išleistus akušerijos veikalus, vaikų auginimo žinytus randame daug įdomių detalių žindymų klausimu. Visų pirma krenta į akis dažni pagraudenimai, kad mada samdyti maitintojas – žalinga, kad motina iš visų jėgų turėtų stengtis atlikti šią šventą pareigą pati. Svarbiausia – labai to norėti. Teodoro Teofilio Mateckio (1810–1886) veikale „Jaunų motinų patarėjas“¹ net tvirtinama, kad Humboldtas Amerikoje pažinojo vyrą, kuris, žmonai sergant, net penkis mėnesius pats žindė vaiką (p. 21). „Motinos pienas yra tarsi grynas motinos kraujas kitu pavaldalu, kitaip sakant, jos kūnas, iš kurio kūdikis kuria ir augina savo kūną [...]“ (p. 22). T. T. Mateckis supriešina motiną ir žindymę (lenk. *mamka*): „Ar kūdikis žindant regės savo motinos veidą, pilną meilės, laimės, prisirišimo bei pasišventimo [...], ar pažvelgęs sutiks abejingą žindymės žvilgsnį, šaltą, be išraiškos ir jausmo?“ Autorius nepamiršta išvardinti ir ligų, kurias „momka“ gali perduoti kūdikiui (p. 105), taip pat prie neigiamo požiūrio į žindymę prisideda ir nuomonė, jog maitinant svetimą vaiką nusilpsta jų pačių ką tik gimusios atžalos (p. 107). T. T. Mateckis apibendrina: „Pagaliau nemanyskite, kad žindymė išvaduos nuo maitinimo nepatogumų; nes nepatogumai, susiję su ja, yra nepalyginamai didesni. Svetimos ir visai tau nepažįstamos asabos buvimas tavo namuose yra nepakeliamas ir pražūtingas dalykas, jos ydos, vangumas, tinginystė ir lengvabūdiškumas dažnai daugiau tave nuo pasaulio ir draugijos atskiria, nei būtum atribota, jei pati žindytum [...]“ (p. 108).

Vis dėlto pripažįstama, kad esama atvejų, kai motina pati savo kūdikio žindyti neturėtų. T. T. Mateckis pateikia šias išimtis: jeigu gimdyvė ligota, pvz., serga džiova, skorbutu, vėžiu ir kt. (p. 110); jei motina jau įkopusi į penktąją dešimtį, nusilpę jos nervai, jei šeimoje įtempti santykiai (p. 111). Tokiu atveju iškyla klausimas, kokia turi būti parinkta žindymė. Pasirodo, reikalavimų sąrašas netrumpas. Pirmiausia, svarbu, kad moteris būtų sveika ir turėtų gausiai kokybiško pieno (p. 116); „momkos“ amžius – nuo 20 iki 34 metų; jaunos merginos – per silpnos ir lengvabūdiškos, kita vertus, retai esą įmanoma rasti gerą žindymę, vyresnę nei 34-erių (p. 117). Renkantis maitintoją, ši turi būti pailsėjusi po gimdymo; pirmenybė teiktina ištekėjusiai, valstietei, o ne miestietei, patyrusiai (ne pirmo vaiko susilaukusiai) moteriai (p. 118). Be to, žindymę, kurių vaikai gimė negyvi ar mirė kūdikystėje, reikia vengti. T. T. Mateckis atkreipia dėmesį ir į maitintojos išvaizdą: ši turinti būti tvarkinga, miela, kad nekeltų nemalonių jausmų motinai, turinčiai su ja gyventi. Pageidautina, linksma, šneki, o ne niūri, mažakalbė; dorovinga, švelni, ramios dvasios, turinti išsilavinimo pagrindus, darbšti, tvarkinga. Nepageidaujamos savybės – greitai užsiplieskianti, nekantri, girtuoklė, apsilėidusi, tingi (p. 120).

„Jaunų moterų patarėjūje“ aptariamas ir žindymų atlyginimo klausimas. Rašoma, kad gera maitintoja turin-

Piešinys iš Ignacy Fijałkowskio akušerijos veikalų. XIX a.

ti per metus gauti nuo 2 iki 4 talerių; ne mažiau kaip 16 dukatų (p. 120). 24 dukatai – padorus atlygis, o kas gali mokėti ir daugiau (100, 200, 300) – tegu moka, nes „rūpestingas vaiko maitinimas yra sunkus, o tos paslaugos neįmanoma įkainoti, juk vaiko sveikata – jo didžiausias turtas“ (p. 120).

1842 metais išleistame Ignacy Fijałkowskio (1783–1855) akušerijos veikalė² teigiama, kad tik gydytojas gali nuspręsti, ar žindymė tikrai reikalinga; pageidautina, kad jis ją ir parinktų (p. 104). Svarbu, kad žindomo kūdikio amžius daugmaž sutaptų su jos pačios vaiko. Raginama pasidomėti maitintojos tėvais, jos sveikata vaikystėje. Atkreipiamas dėmesys net į plaukų spalvą: blondinės ir rusvaplaukės esą silpnesnės sveikatos nei tamsiaplaukės. Svarbu, kad žindymė nesirgtų odos ligomis, kaltūnu; tankūs jos plaukai rodo sveikatą; ne mažiau svarbu geras regėjimas ir klausa (p. 106).

Karolina Nakwaska (1798–1875)³ dar pataria, jog „momkos“ turi judėti – patarnauti kambarielyje, kad nesirgtų: „pašluoti, išplauti grindis, valyti, kloti lovą, tai tegul būna jos užsiėmimas“ (p. 311). Tačiau „visokie darbai, kurie ją nuo vaiko ir ponios akių atitolintų, nėra tinkami“ (pvz., skalbimas – gali sušalti vėjyje) (p. 312). K. Nakwaska taikliai pažymi: „Žindymė turi būti kaip vienuolė“ (p. 312). Tačiau autorės tonas kalbant apie maitintojas daug švelnesnis: „Gal kas abejoja, kad paprasta moteris gali išverti panašų atskyrimą nuo visuo-mėnės. Bet turime daugybę įrodymų, kad „momka“ gali itin prisirišti prie vaiko, kurį maitina, ir dėl jo išverti tą nepatogumą. Dėl to su ja maloniai elgiamasi, ją apdovanoja [...]“ (p. 312).

Taigi, kaip apdovanodavo žindymę? Pereikime prie konkrečių pavyzdžių. Raudondvario grafas Benediktas Emanuelis Tiškevičius (1801–1866) su žmona Vanda Vankavičiūte (1808–1842) 1833 metais Raudondvaryje susilaukė dukters, grafitės Vandos Sofijos Marijos (m. 1860 Nioje). Jai buvo pasamdyta žindymė Julija K. iš Šilelio kaimo (prie Raudondvario). Šioje senoje Pakaunės gyvenvietėje XIX amžiuje būta nemenkos vokiečių evangelikų liuteronų bendruomenės. Vladas

Dautartas rašė, kad „Šilelyje gyvenę vokiečiai išlaikė savo kalbą, papročius, vengė kraujomaišos, palaikydavo vienas kitą, turėjo savo kapines. Vertėsi žemės ūkiu, žvejojė, plukdė sielius.“⁴ Julija K. buvo evangelikė liuteronė, 1830 metais Kauno evangelikų liuteronų bažnyčioje ištekėjusi už kataliko Jono K. Šioje santuokoje gimę berniukai buvo krikštijami Raudondvario katalikų bažnyčioje, o mergaitės – Kauno evangelikų liuteronų bažnyčioje. 1867–1868 metais grafo Tiškevičių nekilnojamojo turto nuomininkų sąrašuose (LVIA, f. 716, ap. 1, b. 1301, l. 22) minimas Jonas K. iš Šilelio kaimo, taip pat – medinis namas su sodu ir šienaujama pieva (2 230 sieksnių). Šalia – priedas: „nėko nemoka – už žmonos, kuri buvo žindymė prie grafitės Vandos, tarnybą“. Jonui K. 1869 metais mirus, jo našlė Julija (apie 1813–1879), regis, ir toliau valdė savo gyvenimą (sodybą) Šilelyje. Taip pat liko trys poros dukterys.

Grafi Tiškevičiai Raudondvarį šeimininkavo ir XX amžiaus pradžioje. Krikštijant 1904 metais čia gimusį Benediktą Jono ir Rozalijos Branickytės Tiškevičių sūnų Benediktą Vladislavą dalyvavo jo senelis „grafas, šambelionas, Jo Šviesybės dvaro mandarinas“⁵ Benediktas Henrikas Tiškevičius ir senelė Julija, Vladislavo Branickio žmona⁶. Naujagimiui taip pat buvo pasamdyta žindymė Ona D., jauna ištekėjusi moteris, kilusi iš Šilainių kaimo, gyvenusi Salomiankoje (arba Šiaudinėje; anksčiau ten buvo įsikūrę daugelis Raudondvario dvaro tarnautojų; dabar tai – Raudondvario dalis Nevėžio slėnyje). Etnografės, kraštotyrininkės Marijonos Čilvinaitės surinktoje medžiagoje rašoma, kad žindymė už vaiko maitinimą gaudavo 30 rublių per mėnesį, turėjo atskirą kambarį rūmuose, maisto gaudavo kokio tik panorėjusi. Bona, vaiko auklė paryžietė, jį „rengė, migdė, nešiojo, vežiojo, jo kambarielyje miegojo“⁷.

Didikų vaikų žindymė – moteris, ant kurių pečių guldavo išties nemenka atsakomybė. Joms kelti dideli reikalavimai, į jas žvelgta su nepasitikėjimu, o kartais – net ir su atviru priešišku, kaltinant jas noru pralobti savo šeimos gerovės ir vaikų sveikatos sąskaita. Visgi maitintojų tarnystė nebuvo pamirštama, tikriausiai stengiasi ir senatvėje joms užtikrinti sotesnę duonos kąsnį.

– UGNĖ RAŽINSKAITĖ –

¹ Teodor Teofil Matecki, *Poradnik dla młodych matek czyli Fizyczne wychowanie dzieci w pierwszych siedmiu latach*, Poznań: N. Kamieński i Spółka, 1848.

² Ignacy Fijałkowski, *Zbiór wszelkich potrzebnych wiadomości akuszerce*, Warszawa: nakł. Rządu, druk. Gazety Warszawskiej, 1842.

³ Karolina Nakwaska, *Dwór wiejski: dzieło poświęcone gospodyniom polskim, przydatne i osobom w mieście mieszkającym*, t. 1, Lipsk: Księgarnia Michelsena (Goetze i Mierisch), 1857.

⁴ *Raudondvaris*, straipsnių rinkinys, ats. red. J. Baršauskas, Kaunas, 1969, p. 109.

⁵ Mandarinas – vidurinių amžių ir naujųjų laikų Kinijos valdininkas. B. H. Tiškevičius daug keliavo po pasaulį, lankėsi ir Kinijoje, Japonijoje. Ten, matyt, ir gavo šį titulą.

⁶ Raudondvario RKB gimimo metrikų knyga, 1894–1907 m., l. 169, jr. Nr. 112.

⁷ *Raudondvaris*, p. 42.

BALANDŽIO 21 <SKUKA>

[...] 19.15 Aš nuolat nerimauju dėl sūnaus, dėl dukters, dėl anūko, dėl savo mamytės ir dėl savo tėčio (kuris jau miręs, bet vis tiek kažkodėl dėl jo nerimauju); dėl savęs nerimauju tik tais atvejais, kai man eilinį kartą pasirodo, kad bus kokia nors mirtina diagnozė, o dėl vyrų apskritai kažkaip per daug nesijaudinu – jiems, šiaip ar taip, visada daugiau ar mažiau viskas būna gerai. Atsiprašau, žinoma.

BALANDŽIO 22 <SKUKA>

20.49 Na, jau gana to mazochizmo.

23.53 Man, pavyzdžiui, namuose neišėina papasakoti, kaip man sekasi darbe. Tiesiog nesukaupiu jėgų tai istorijai – ten visko tiek daug. Ir gana sudėtinga. O ir nesinori, nes nieko ypač malonaus, o jei ir nutinka kas įdomesnio, linksmo ar bent jau juokingo, tai be konteksto niekaip nepaaiškinsi.

Ir nesinori juk vakare galvoti apie darbą. Jau ir taip iš tų minčių sunku išsivaduoti, o pasakoti apskritai yra tuščias laiko švaistymas.

A, dabar supratau – jaučiuosi kaip *čiuvas*, kuris „nešė savo verslo namo“, kol galiausiai bankrutuoja ir pasikaria kabinete, tuo tarpu šeima, linksma ir ničnieko nenučiuokdama, kerta Šv. Martyno žąsį. Tarkim.

(Ne, ne, nėra taip blogai, nemanykit. Tai buvo tik palyginimas.) [...]

BALANDŽIO 27 <SKUKA>

00.16 Mano mama šiandien sako, kad aš viską pernešy apsunkinu. Na, atseit, juk galima pasodinti kapinėse bet ką – kad tik būtų tėčio gimtadieniui. O kitais metais vėl sodinti iš naujo, jei nepavyko. Bet man, matote, reikia sodinti iš karto šimtui metų. Todėl, pasak mamos, man ir tas prakeiktas pastatas nejudą pirmyn, nes aš visko noriu tiksliai ir tobulai. O ką reiškia pirmyn, ką atgal? Ar geriau pastatyti ir 20 metų gailėtis, ar 20 metų statyti ir nesigailėti? [...]

GEGUŽĖS 5 <SKUKA>

22.49 Neteisinga, kad skausmo neįmanoma išmatuoti.

Tarkim: „Vakar mane kamavo 59 qx dydžio skausmai, šiandien ryte – tik 43 qx, o vakare skausmas vėl staiga šoktelėjo iki 72 qx ir tapo beveik nepakeliamas.“

Arba, pavyzdžiui: „Jis metų metais kenčia 60–65 qx dydžio skausmus.“

Ir visiems viskas aišku. O tiems, kurie patiria tik 45 qx dydžio skausmus, išvis nėra ko verkšlenti.

Kai neįmanoma tiksliai išmatuoti, viešpatauja siaubingas, neatleistinas subjektyvumas. Visiems blogai, visiems blogiau nei kitiems. Man irgi.

Ir tada išvis nebeaišku – ko ir kiek žmogus pajėgia išverti. [...]

BIRŽELIO 29 <SKUKA>

22.18 Tikrai nėra taip, kad būtų tik blogai. Būna ir gerai, net labai gerai. Tai, kad mane myli. Ir gamta. Mane apskritai labai traukia prie gamtos. Ir tai, kad iš esmės dar niekam nieko tikrai blogo iki šiol nenutiko. Ir niekam nieko tikrai svarbaus netrūksta. Turiu pripažinti, kad esu laiminga. Protarpiais.

Dienoraščio rašymas kaip greitas maistas (10)

2025 m. lapkričio 23 d., sekmadienis

Grįžau iš Panevėžio. Vakare Vilniuje iškrito pirmas sniegas.

Gavau malonų laišką iš vienos dienoraščio skaitytojos.

2025 m. gruodžio 5 d., penktadienis

Pastatėme tradicinę (iš knygų) eglutę knygyne, o tradicijų laikytis yra labai svarbu, nes tik taip galima kurti atminčiai / atmintį. Eglutės statytojai šiemet – knygyno darbuotojai: Rugilė ir Tomášas, keli jų draugai ir buvęs bukinistas Zigmąs (pagrindinis architektas ir statytojas) su sužadėtine Agne.

Eglutės statymo kulminacija – žvaigždės parinkimas. Kadangi šiemet Zigmo dėka eglę pastatėme itin greitai – per mažiau nei dvi valandas, – ir žvaigždės klausimas išsisprendė greitai ten padėjus Skaskos nuotrauką. Kartą, pamenu, tarp knygyno merginų vyko ilgą ir karštą diskusija, ką dėti ant viršaus. Kiekviena gynė savo išrinktą akcentą.

Magistrų seminare diskutavome apie Degutytes laiškus. Tema – intymumas. Intymumui reikia sąlygos. Įdomiausias asmuo yra Degutytes motina. Grynuolis, palyginus su kitomis. Matronos Jacevičiūtės apsukrumas stebina ir yra įtartinas. Šmitienės (laiškyno rengėjos) vaidmuo dvi-prasmiskas – norisi, kad ji įvardintų, kieno čia laiškas, bet kartu (kaip šaltinius publikuojanti mokslininkė) ji elgiasi neperžengdama savo mokslo (literatūrologijos) ribų.

Kartais pasidaro taip liūdna, kad sulendu į tą tašką lubose ir kaip Navakas nieko nebenoriu. Taip – Navakas. Kitoje per LRT žiūrėjo laidoje kalbintojai nesugeba įvardinti, jog žmogus tikslingai gėrė tam, kad numirtų, nes laidai grėstų cenzas.

Šiąnakt pirmą kartą sapnavau Povilą. Labai ryškiai. Erdvė, dar niekad nepatirta sapnuose. Visas sapno pasaulis – laukas ir namas jame (gal Ajočių mokykla?). Ten Povilas. Klausiu jo, ar jis komunistas. Jis atsako – „tai žinoma“. Ir aš žinau, kad jis meluoja. Sapno pabaigos nėra. Bet jaučiu, kad guli miško kelio (gal į Ajočius, kuriuo važiuavau šios vasaros pabaigoje) dešinėj ratų vėžėj. Kapstausi. O tada Emilija man trenkia per nugarą ir pabundu. Klausiu jos, kas yra. Ji sako – baik kalbėt.

2025 m. gruodžio 10 d., trečiadienis

Dalyvavau nuotoliniame metodiniame Kultūros paveldo departamento seminare apie piliakalnių tvarkymą. Šiuo metu Lietuvoje oficialiai patvirtintų piliakalnių yra truputėlį virš tūkstančio. Skaičius nuolat kinta – didėja. Aš aplankiau apie 70. Grėsmę susidaryti nuošliaužoms piliakalnių šlaituose sąlygoja ne tik erozija, bet ir miško gyvūnai. Klaipėdos krašto paveldosaugininkai skundėsi, kad kai kurių piliakalnių nebegali atpažinti dėl barsukų urvų gausos ir lietinguoju sezonu dėl to susidarantių nuošliaužų. Pačiam teko tuo įsitikinti, net nustepti, kokią jų gausa ir kaip jie pakeičia piliakalnio šlaito vaizdą, pernai pavasarį aplankius Voniškių piliakalnį (Varėnos r.) ir metų pabaigoje Padovinio piliakalnį (Marijampolės sav.). KPD ekspertai prisipažino, kad kartais net sunku identifikuoti, ar tai barsukų kelias, ar apsauginio pylimo elementas.

2025 m. gruodžio 18 d., ketvirtadienis

Vakar iš Panevėžio (Šilagalio medelyno) atsivežta eglutė jau pripildė namus savo aitraus kvapo. Stebiu ją nuolat, kaip naują gyventoją.

Knygyne sutikau Eglę, ji priminė, kad naujo dienoraščio publikacijai teksto reiks sausio pradžioje. Pasidžiaugėme, kad jau apsisuko metai nuo pirmos publikacijos pernai gruodžio 6 dieną.

Universiteto bibliotekoje užsisakiau Respublikos pedagoginio instituto Klaipėdoje studijų tvarkos ir programos knygelę, mat į jį 1938 m. įstojo Povilas. Įdomu, kad bendrabutį Giruliuose turėjo tik merginos (vaikiniai turėjo

nuomotis butus). Jame galėjo gyventi 100 studentų. „Limis“ yra graži nuotrauka iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus archyvo (MLIM IR 6612).

Aplankiau „Juodą šunį“. Nunešiau dovanų įsikūrimo Pasažo skersgatvyje progą. Su Tomu pakalbėjome apie knygynų kasdienybę ir rūpesčius. Pralaidęs ramiai pusvalandį žvalgydamasis po lentynas, o tokio malonumo jau beveik nebeturiu, radau porą knygų sau. Išsirinkau „Aš esu Vanagas“, nes vis prireikia, o savo neturėjau (Povilo ir Ramanausko biografijos nuo gimimo iki 1944 m. panašios) ir man nematytą prof. Nerijaus Šepečio vokiškai išleistą „Litauen im Visier des Dritten Reiches“.

2025 m. gruodžio 21 d., sekmadienis

Ateities istorinių tyrimų sumetimais atvykau į Kernavę pažiūrėti, kaip bus šventinamas kopylstulpis kunigo Nikodemo Švogžlio-Milžino atminimui (100 metų kunigystės ir 40 metų nuo mirties). Prieš mišias pasivaikščiojau ant piliakalnių ir padariau keletą gerų kadrių.

Kernavės klebono balsas atitinka jo stotą. Kalba lėtai, tad parapijiečiams tenka ilgiau paklūpėti. Pagaliau – „per Jį, su Juo ir Jame“.

Kopylstulpio mecenatė negali paaiškinti, kodėl ji „pastatė“ ir koks buvo jos santykis su Milžinu. Kalba apie „mums labai padėjo“, bet nekonkrečiai ir nerišliai.

2025 m. gruodžio 22 d., pirmadienis

Ryte nuskubėjau į Istorijos institutą įsigyti pasirodžiusios kažkokio mokytojo „dienoraščio“ knygos. Atsivertęs visą dieną ir vakarą piktinausi negalėdamas patikėti, kad taip aplaidžiai, be elementarios šaltinio kritikos galima jį publikuoti. Tai ne dienoraštis, o atsiminimai! Nežinia kiek kartų perrašyti ir paties autoriaus atnešti į Vrublevskius 1990 m. Neįtikėtinas rengėjos aplaidumas ir įžūlumas. Ir dar – knyga išleista 130 egzempliorių tiražu prieš pat metų pabaigą...

2025 m. gruodžio 23 d., antradienis

Šventėms sugrįžę užsuka ir į knygyną. Vieni po penkerių, kiti po dešimties metų. Išeidamas paskutinis klientas padėkojo už „Mint Vinetu“.

Nusprendžiau pagaminti apie dvidešimt skirtingų atvirukų iš savo nuotraukų ir jais prekiauti knygyne. Sausio pradžioje jau turėčiau gauti. Vaizduose dominuoja: vanduo (jūra, marios, tvenkiniai), urbanistinės detalės, augalija ir Skaska.

2025 m. gruodžio 29 d., pirmadienis

Lietuvos valstybės istorijos archyve sutikau istoriką prof. Aivą Ragauską ir jis iškart paklausė, ar gali kuo pagelbėti. Pasikalbėjome apie mano magistro darbo subtilybes, užmetė akį į mano kaip tik tuo metu lyginamą vieno asmens raštą, pasiūlė pažiūrėti vieną iš naujausių savo tekstų.

2026 m. sausio 5 d., pirmadienis

Nauji metai prasidėjo ramiai. Džiaugiuosi sniegu. Nekantrauju nuvažiuoti į mišką pasivaikščioti. Gal šią savaitę ištrūksiu?.. Reikia daug ką suspėti padaryti iki gimtadieninės kelionės į Romą.

Ši, dešimtoji, dienoraščio publikacija kaip tik pasirodys mano gimtadienio dieną. Man – 44. Jau senokai atrodo, kad gyvenu ateityje. Bet kas bus, pvz., 2030-aisiais?.. Keista reflektuoti save metams vis siekiant, atrodo, fantastiškus skaičius, pačiam esant paskendusiam XX, XIX ir ankstesniuose amžiuose. Tikrai gyvenu ne dabartinėje realybėje. Kas mane sieja su dabartimi? Nerimas?.. Tikrai ne knygynas. (Žinoma, ištiesęs rankas į praeitį ir į ateitį, bandydamas ir vieną, ir kitą pritraukti lyg tampria guma sujungtus svarmenis, visiškai įsivaizduoju save esantį čia ir dabar. Aš valdau savo paties suvokimą apie save, bet kur aš iš tikrųjų esu dabar, sužinosiu tik po gero dešimtmečio.) Keista, matyt, dabartis yra nepažini. Gal net siek tiek liūdna. Ypač stebint tai, kas vyksta aplink – Lietuvoje ir pasaulyje. Tikrai sunku tik stebėti ir nieko nedaryti. Kokia bejėgystė, atsainumas, apatija užvaldo žmogų. Ką iš tikrųjų demonstruoja savo pasyvumu arba veikla žmogus?..

Jaučiu, kaip mano dienoraštis traukiasi į kelias dominuojančias temas. Dėkui Dievui, dar sutinku keletą žmonių, kuriuos galiu džiaugdamasis paminėti, nors mano pažįstamų ratas itin mažas ir uždaras. O visgi ironiška – nevengiu ekshibicionizmo.

Savaitgalį buvome su Em apsipirkti. Prieš tai užėjome užkąsti. Prekybos centro kaviniėje atkreipiau dėmesį į vieną pusamžį vyrą, kuris, iš visos jo povyzos buvo galima spręsti, sėdėjo nepatenkintas padavėjos aptarnavimu. Jam, pirma, neatnešė vandens, o po to dar ir nepapildė. Galiausiai nuėjo aiškinti tai padavėjai, kad ji neišmano elementariausių aptarnavimo taisyklių. Ateina žmogus į prekybcentrio kavinę ir tikisi ten kažkokio aptarnavimo – labai nepatinka toks žmonių veiklumas. Galiausiai nukulniavo su savo „Maximos“ maišeliu nepalikęs arbatpinigių ir dingio minioje. Visai skaniai pavalgiau.

Šiandien žodžiu atsiskaičiau už magistro darbo pagrindinio šaltinio ir istoriografinės pozicijos kritiką, o visgi būčiau norėjęs, kad manęs būtų paklause kokio tūkstančio klausimų apie objektą. Dėstytojas dr. Antanas Terleckas pastebėjo, kad į tiriamąjį objektą, t. y. Povilą, kreipiuosi vardu. (Tai signalizuoja, kad tyrėjas simpatizuoja objektui...) Tikra tiesa, taip gali atrodyti, bet įdomu, kaip komisija priims tai, kad aš šį savo literatūrinį, antropologinį ir istorinį eksperimentinį dienoraštį naudoju kaip vieną iš metodų tirti Povilo dienoraštį?..

– JONAS VALONIS –

Autoriaus nuotrauka

Naujais 2026 m. nauja „ŠIAURĖS ATĖNŲ“ kaina – 2,20€.

Geriausia – prenumeruoti!